

**KELİLE VE DİMNE’NİN
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN
DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Rıza KARADEM
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL
Haziran, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KELİLE VE DİMNE’NİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM
PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

Hazırlayan
Rıza KARADEM

Danışman
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **Kelile Ve Dimne’nin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”** adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

09/06/2023

İmza

Rıza KARADEM

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Rıza KARADEM
	Numarası	200683103
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Kelile ve Dimne'nin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Açısından İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	09.06.2023	
Tez Savunma Sınav Saati	13:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

KELİLE VE DİMNE’NİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Rıza KARADEM

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Haziran, 2023

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Kelile ve Dimne, hükümdarlara devleti yönetmelerinde ışık tutan bir Siyâsetnâme olmasının yanında, yazıldığı dönemin ahlaki değerlerini, eğlenceli ve akılda kalıcı bir üslupla aktaran nasihatname ve hikâye kitabıdır. Çevirmenlerinin de eklemeler yapması ile bugünkü formuna ulaşan eser birçok dile tercüme edilmiş, birçok esere esin kaynağı olmuş ve dünyanın en çok okunan eserleri arasında yer almayı başarmıştır. Bu çalışmada siyasi ve sosyal yönü ağır basan Kelile ve Dimne, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında yer alan on sekiz değer (adalet, dürüstlük, estetik...) açısından incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, Kelile ve Dimne ile 2018 tarihli Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programından oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel analizden yararlanılmış, eserin içerisinde yer alan hikâyelerin özetleri ve eser içindeki metinlerden yapılan doğrudan alıntılar ile ilişkilendirilen değerler şeklinde sunulmuştur. Araştırma sonucunda; Kelile ve Dimne’de yer alan hikâyelerden birçoğu, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında bulunan 18 değerın tümü ile farklı oranlarda 137 kere ilişkilendirilmiştir. En çok değer tespiti yapılan hikâye ise Arıların İlhamı adlı hikâye olmuştur. Arıların İlhamı adlı hikâye içerisindeki ara ve iç hikâyelerle birlikte değerlerle 41 kez ilişkilendirilmiştir. En az ilişkilendirme yapılan çerçeve hikâyeler ise 2 değerle ilişkilendirme yapılan Aceleci Zahid ve Heveskâr Yabancı adlı hikâyeler olmuştur. Eserde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan adalet değeri 16 farklı hikâyede tespit edilerek en çok ilişkilendirme yapılan değer olurken, bağımsızlık değeri ise eserde yalnızca 3 hikâyede tespit edilerek en az ilişkilendirme yapılan değer olmuştur. Kelile ve Dimne’nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında yer alan değerler açısından önemli bir eser olduğu görülmüş, hikâyelerin sade bir dil kullanılarak Sosyal bilgiler derslerinde kullanılmasının yararlı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelile ve Dimne, Beydeba, Sosyal bilgiler dersi öğretim programı, değerler eğitimi

ABSTRACT

EXAMINATION OF KELILE AND DIMNE IN TERMS OF THE VALUES IN THE SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Rıza KARADEM

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION

June, 2023

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Kelile ve Dimne is an advice and story book that conveys the moral values of the period in which it was written, in an entertaining and catchy style, as well as being a policy book that sheds light on the rulers in their administration of the state. The work, which reached its current form with the additions of its translators, has been translated into many languages, inspired many works, and has become one of the most read books in the world. In this study, Kelile and Dimne, whose political and social aspects predominate, were examined in terms of eighteen values (justice, honesty, aesthetics...) included in the Social Studies Curriculum. The study group of the research consists of Kelile and Dimne and the 2018 Social Studies Curriculum. Document analysis method was used to collect research data. Descriptive analysis was used in the analysis of the data obtained, and the summaries of the stories in the book and the values associated with the direct quotations from the texts in the book were presented. As a result of the research; Many of the stories in Kelile and Dimna were associated with all 18 values in the Social Studies Curriculum 137 times in different proportions. The story that was most valued was the story called Inspiration of the Bees. It has been associated with values 41 times together with the intermediate and inner stories in the story named Inspiration of the Bees. The frame stories with the least associations were the ones named Hasty Zahid and Heveskar Foreign, which were associated with 2 values. While the value of justice in the Social Studies Curriculum in the work was determined in 16 different stories, it was the most associated value, while the value of independence was determined in only 3 stories in the work and became the least associated value. It has been seen that Kelile and Dimne are an important work in terms of the values included in the Social Studies Curriculum, and it has been concluded that it would be beneficial to use the stories in Social Studies lessons by using a plain language.

Keywords: Kelile and Dimne, Beydeba, Social studies curriculum, values education

ÖN SÖZ

Bu araştırma Kelile ve Dimne adlı eserin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan değerler açısından incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Hem araştırma hem de yüksek lisans öğrenimim sürecinde engin bilgilerini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL'e, tez çalışmam dönemimde yardımlarına başvurduğum ve deneyimlerini hiçbir zaman sakınmayan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Ceren Utkugün'e ve ayrıca eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hep yanımda hissettiğim eşim ve aileme, bu süreçte en çok ihmal ettiğim kızım Beren'e teşekkür ederim.

Rıza KARADEM
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. SOSYAL BİLGİLER	5
1.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI VE KAPSAMI.....	5
1.2. SOSYAL BİLGİLERİN DÜNYA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ	6
1.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI.....	7
2. DEĞERLER.....	10
2.1. DEĞER KAVRAMI.....	10
2.2. DEĞERLER EĞİTİMİ	10
2.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVİ.....	11
2.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	12
2.5. DEĞERLER VE SOSYAL BİLGİLERİN İLİŞKİSİ.....	12
2.6. DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI.....	13
3. ESER VE YAZARI HAKKINDA	16
3.1. BEYDEBA	16
3.2. PANÇATANTRA'NIN YAZILIŞ HİKÂYESİ.....	16
3.3. PANÇATANTRA'DAN KELİLE VE DİMNE'YE	18
3.4. KELİLE VE DİMNE'NİN ÖZELLİKLERİ.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ	23
2. ÇALIŞMA GRUBU	23
3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. KELİLE VE DİMNE'NİN DEĞERLER AÇISINDAN ANALİZİ.....	26
1.1. ARILARIN İLHAMI.....	30
1.2. DEBŞELEM VE BEYDEBA	34
1.3. İKİ GÜVERCİN	38

1.4. ÇARESİZ DEVE.....	40
1.5. ŞAHİN YAVRUSU.....	41
1.6. HARİS KEDİ.....	43
1.7. ZORLU EVLAT.....	44
1.8. KAPLAN YAVRUSU.....	45
1.9. ASLAN, ÖKÜZ VE ÇAKAL.....	47
1.10. DİMNİ’NİN DURUMUNU TAHKİK.....	52
1.11. ÇAYLAK, FARE, GÜVERCİN VE AHU.....	55
1.12. KARGALAR VE BAYKUŞLAR.....	59
1.13. MAYMUN VE KURBAĞA.....	62
1.14. ACELECİ ZAHİD.....	64
1.15. AKILLI FARE.....	65
1.16. PAPAĞAN FENZE.....	66
1.17. ASLAN İLE ÇAKAL.....	67
1.18. SİTEMKÂR ASLAN.....	70
1.19. HEVESKÂR YABANCI.....	72
1.20. HİLM SAHİBİ PADİŞAH.....	73
1.21. PADİŞAH, KUYUMCU VE SEYYAH.....	76
1.22. SABIRLI BİR PADİŞAH OĞLU.....	78
1.23. MÜSRİF FARE.....	80
1.24. PADİŞAH İLE SEYİSİ.....	81
1.25. ACELECİ PADİŞAH.....	82
1.26. TİTOS İLE DENİZ.....	83
1.27. ÜÇ BALIK.....	84
1.28. ÜÇ MUSKALI PADİŞAH.....	84
1.29. PİŞMANLIK DUYAN GÜVERCİN.....	86
1.30. SAF ZAHİD.....	86
1.31. MAYMUNLAR PADİŞAHININ FEDÂKAR VEZİRİ.....	88
1.32. HÜNERLİ AVCI.....	90
1.33. KURT, KARGA VE ÇAKAL’IN ANLAŞMASI.....	91
1.34. BİR ENDÜLÜS KÖYLÜSÜ.....	92
1.35. MİSYONER VE HİNDLİ.....	93
1.36. İBRET ALAN PADİŞAH.....	94
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
KAYNAKÇA.....	107

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. SBDÖP'de (2018) Yer Alan Beceriler Listesi	8
Tablo 2. 6 ve 7. Sınıf SBDÖP'de (2018) Yer Alan Kavramlar Listesi	9
Tablo 3. SBDÖP'de (2018) Yer Alan Değerler.....	9
Tablo 4. Pança-Tantra'dan Kelile ve Dimne'ye Geçiş Sırasındaki Çeviriler	19
Tablo 5. Kelile ve Dimne'de Yer Alan Çerçeve Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı	26
Tablo 6. Kelile ve Dimne'de Yer Alan Ara ve İç Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı	28

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Arıların İlhamı Adlı Çerçeve Hikâyenin Örgüsü	20
Şekil 2. Çerçeve Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı	27
Şekil 3. Ara ve İç Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı	29
Şekil 4. Değerlerin Dağılımı	29

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Σ	: Toplam
&.	: ve
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
Çev	: Çeviren
Ed.	: Editör
f	: Frekans
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SBDÖP	: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
M.	: Miladi
NCSS	: National Council of the Social Studies (Sosyal Bilgiler Uluslararası Konseyi)
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Problem Durumu:

Ülkeler hem zamanın şartlarına uygun olarak ilerleme kat etme noktasında değişimler istemekte hem de milli benliklerinin yok olmasını önlemek ve kültürlerini gelecek nesillere aktarmak istemektedirler. Değişimin hız kazandığı bu dönemde değer kavramı yüzyılın en önemli hususlarından biri haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda tüm dünyada insanları etkisi altına alan teknoloji hız kesmeden ilerlemeye devam ederken toplumsal ve kültürel birçok öge de bu durumdan etkilenmekte ve kültür olgusu tarihte eşine az rastlanır bir değişime maruz kalmaktadır.

Kültür doğası gereği elbette her dönem değişime açık olmuştur fakat bu kadar hızlı gelen değişimle birlikte gelecek nesillere aktarılabilecek toplumsal benliğin ne olacağı konusunda toplumlar haklı olarak endişe yaşamaktadırlar. Bu noktada değer kavramı ön plana çıkmaktadır. Kalabalık nüfus kitlelerinin de uyum içerisinde yaşamaları, bu uyumun istikrarı ve devamlılığı ortak değerlere sahip olmaktan geçmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Bu nedenlerden ötürü değerlerin aktarılmasında ve insanların ortak değerlere sahip olmasında en başta aile olmak üzere eğitimin temel bileşenleri olan okul ve öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir.

Ailenin ardından en önemli eğitim kurumu kuşkusuz okullardır. Okullar değerler üzerine yapılandırılmış öğrenme alanlarıdır (Akyüz, 1991'den akt. Bilgen, 2019). Eğitim, bireylere toplumun beklentileri yönünde istendik davranışlar kazandırırken bir yandan da bilim ve teknolojinin gelişmesine gerekli katkıyı sağlamaktadır. Ayrıca insanların uyum içerisinde ortak değerlere bağlı olarak hareket etmesi noktasında da toplumun sosyal ve kültürel gelişimine katkısı bulunmaktadır (Sözer, 1998'den akt. Gevenç, 2014).

Edebi eserlerle öğrencilere değer aktarımı yapılabilmektedir. Değer aktarımının yapıldığı temel derslerden biri de sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler dersinde edebi eserlerden yararlanılarak değer eğitimi yapılabilmektedir. Bu bakımdan tarihe iz bırakmış edebi eserlerden biri olan Beydeba'nın yazdığı Kelile ve Dimne gerek öğrenciler için ilgi çekici birçok unsuru içerisinde barındırıyor olması gerekse de içeriğindeki değerler açısından önem arz etmektedir. Ancak yapılan literatür çalışmalarında Kelile ve Dimne'nin içerisinde yer alan değerlerin Türk eğitim sistemi içerisinde kendine yeterince yer bulamadığı görülmüştür. O nedenle bu çalışma, 2018 yılında hazırlanmış olan Sosyal

Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) içerisinde yer alan değerler doğrultusunda Kelile ve Dimne adlı eser incelenerek konuya daha kapsamlı yaklaşmak hedeflenmiştir.

Toplumların birlikte huzur içerisinde yaşayabilmelerinin yolu ortak değerlere bağlı olmalarından geçmektedir. Günümüzde yaşanan hızlı değişimler zaman zaman bu ortak değerleri sarsmaktadır. Eğitim-öğretimin düzenli bir yapıda gerçekleştiği okullarda öğrencilere yalnızca bilişsel ve psiko-motor kazanımların verilerek değer, tutum vb. duyuşsal kazanımların göz ardı edilmesi toplumsal bütünlüğün korunması ve ortak amaçların belirlenmesini zorlaştırarak imkânsız hale getirecektir (Yazıcı, 2006). Bu nedenle okullar değerlerin özellikle gelecek kuşaklara aktarılmasında ve benimsetilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Yaşadığımız çağda değerler eğitimi ile ilgili birçok araştırmanın yapıldığı ve bu çalışmaların birçok farklı konuyu kapsadığı görülmektedir. Öğrencilere değer aktarma konusunda kullanılabilecek şiir, masal, dergi, çizgi film vb. tüm argümanların bu araştırmaların konusu olduğu saptanmıştır. Değerler eğitiminde kullanılan bir diğer aktarım aracında öykülerdir. Araştırmanın konusu olan Kelile ve Dimne ise öykünün öyküsünün yazıldığı bir eser olmasının yanı sıra içeriğinde yer alan değerlerle tüm insanlığı ortak bir zeminde buluşturan bir eserdir (Özcan, 2013).

Kelile ve Dimne'nin yazarı Beydeba'nın tek gayesinin yöneticilere siyasi ahlak üzerine nasihatler vermek olmadığı, yöneticiler özelinde ailevi ve bireysel ahlak üzerinden verilen birçok mesajla toplumun aydınlanmasını amaçlandığı anlaşılmaktadır. Bir eser, yazarının yaşadığı dönem ve coğrafyadan izler taşır. Pançtantra ise yüzyıllar içinde farklı coğrafyalardan bilginlerin dokunuşları ile Kelile ve Dimne'ye evrilerek belki de en geniş dönem ve coğrafyalardan izler taşıyan bir eser olmuştur. Haliyle birçok kültürün sentezi ile oluşan bu değerli eser tarihsel, ahlaki, sosyolojik, kültürel, psikolojik, dini, folklorik vb. birçok açıdan incelenmeye kaynaklık edebilecek oldukça kıymetli bir eserdir. Kelile ve Dimne ile ilgili daha önce yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde eserin daha çok ahlaki, felsefî, dini, edebi ve siyasi yönünün ele alındığı görülmektedir. Özellikle felsefî, ahlaki ve dini yönden ele alınan çalışmalarda her ne kadar adalet ve dürüstlük gibi temel değerler ele alınmış olsa da birçok değer açısından eserin tam olarak incelenmediği görülmüştür. Kelile ve Dimne siyasi ve dini yönü de ağır basan bir eser olmasının yanında eğitici özelliği ile de ön plana çıkan bir eserdir. Ancak eserde yer verilen mesajların sıkça tekrar edilmesi Orak ve Berköz'ün (2013) de belirttiği gibi eserin zamanla asıl amacı olan değerler konusundan saparak bir üslup gösterme telaşına düşüldüğünü göstermektedir. Ancak buna rağmen iki bin yıldır eserin değerini koruyarak

günümüze kadar erişmesi ve birçok dile çevrilmesi insanlığın ortak değerlerine dokunmasından ve farklı kültürlerin bir sentezi olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi:

Bu çalışmanın temel amacı, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerleri Beydeba'nın "Kelile ve Dimne" adlı eseri ile ilişkilendirmek ve bunların sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi sürecinde kullanılabilirliğini ortaya koymaktır.

Kelile ve Dimne adlı eseri ile Beydeba öyküler aracılığıyla tüm insanlık için gerekli bir takım ortak değerlerden söz etmiştir. Bu verilen değerler evrensel olmasının yanı sıra Türk toplumunun yaşayışını, inançlarını ve değerlerini de yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. SBDÖP'de (2018) yer alan değerlerin eğitimi için de önemli olduğu ve alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Sayıtlar (Varsayımlar):

1. Kelile ve Dimne adlı eserde bulunan değerlerin, SBDÖP'de (2018) belirlenen değerlerle uygunluk içerisinde olduğu varsayılmıştır.
2. Literatür taranması sonucu elde edilen ve çalışmada yer verilen bilgilerin doğru olduğu varsayılmıştır.
3. SBDÖP'de (2018) yer alan değerlerin öğrencilere kültürel ve edebi eserler yoluyla kazandırılabilirliği varsayılmıştır.

Tezin Kapsamı:

Bu çalışmanın kapsamını Beydeba'ya ait Kelile ve Dimne adlı eser ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki (2018) değerler ile inceleme sonucunda eserde bulunan toplumsal-dini-ahlaki değerler oluşturmaktadır.

Sınırlılıklar:

Tezin sınırlılıkları şu şekildedir;

1. Değerler eğitimi konusuyla ilgili ulaşılabilen kaynaklar, Kelile ve Dimne adlı eserin çevirileri ve bu çevirilerden değerleri yansıtan hikâyeler ve nasihatler.
2. MEB tarafından 2018 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde yer alan değerler.

Tanımlar:

Değer: Çoğunlukla, istenilen, inanılan bunun yanında toplumda yer alan bireylerin davranışları için bir ölçüt olarak değerlendirilen olgulardır. Değer kavramı Latince

“değerli, kıymetli olmak” ve/veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995: 83).

Değerler Eğitimi: Öğrencilere değerlerin özümsetilmesi, kazandırılması ve davranışa dönüştürülmesi amacıyla belirli bir plan dâhilinde ve sistematik olarak verilen eğitimlerdir (Topkaya, 2011’den akt. Şanlı, 2021: 9).

Kök Değerler: Kazandırılması hedeflenen değerler arasında öncelikli öneme sahip olan ve diğer disiplinlerle ortak olarak kazandırılması hedeflenen temel değerlerdir. Bu değerler; adalet, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, dostluk, dürüstlük, öz denetim, yardımseverlik ve vatanseverliktir (Akhan vd., 2020: 115).

Öğretim Programı: “Bir okulu bitirmek veya bir alanda uzmanlaşmak için okunması gereken ders ve konuları kapsayan plan, ders programı” (TDK, 2022a).

Öykü: “Ayrıntılarıyla anlatılan olay, hikâye” (TDK, 2022a).

Alegori: “Çoğunlukla bir görüntü, bir yaşantı veya bir davranışın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme, yerine koyma; edebiyatta ise bir sanat eserindeki öğelerin gerçek hayattan bir şeyleri temsil etmesi durumu anlamlarına gelmektedir” (TDK, 2022a).

Siyâsetnâme: “Siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser” (TDK, 2022a).

Kelile ve Dimne: On beş asırdır varlığını bildiğimiz, fabl tarzında yazılmış bir eser olan “Kelîle ve Dimne” adlı hikâye eseri, İslâm ahlâk literatürünün ilk kaynaklarından (Pattabanoğlu, 2019). Hindistan’da sözlü kültür ortamında dolaşan masallar derlenerek Sanskritçe dilinde Pança-Tantra adı ile (M.300) kitaplaştırılmıştır. Eser, beş bölümden oluşmakla birlikte bu beş bölüme ek olarak Hint, Arap ve Fars çevirileri sırasında yeni bölümler eklenerek zaman içerisinde Kelile ve Dimne’ye dönüşmüştür (Orak ve Berköz, 2013: 209).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

1. SOSYAL BİLGİLER

1.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI VE KAPSAMI

Sosyal bilgilerin tanımının ne olduğu ile ilgili tarihsel süreç içerisinde hem dünyada hem de Türkiye’de çevre, toplum ve birey bağlamında çeşitli tanımlar dile getirilmiştir (Önlen, 2017). Sosyal bilgiler dersinin tanımına yönelik olarak literatürde bir birlikteliğin olmamasının sebebi dersin içeriğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Edgar Bruce Wesley bu konuda, “Başka hiçbir ders, farklı doktrinlerden dolayı böylesine muzdarip olmamıştır. Diğer alanlar, çeşitli disiplinlerin birleşimini içerebilirken, bunlardan hiçbiri sosyal bilgilerdeki gibi bir karmaşaya yol açmamıştır,” demektedir (Barr vd., 2013’ten akt. Kaya ve Öner, 2017).

Sosyal bilgilerin ne olduğu ile ilgili çok sayıda tanım yapılmıştır. Sosyal bilgilerin ne olduğuna dair ortaya konulan bazı tanımlar şu şekildedir: Moffatt, (2007) sosyal bilgileri geniş bir yelpazeye oturtarak, sosyal yapının doğal üyesi insana ait bilgiler bütünüdür şeklinde tanımlarken, Barr vd., (1977) ise sosyal bilgileri daha çok toplum-birey ilişkisi üzerinden ilişkilendirerek eğitimindeki rolünü toplumsal bilimler ile insani bilimlerin bir birleşimidir, şeklinde ifade etmiştir. Barth (1991: 7) sosyal bilgileri, “kritik sosyal konular üzerinde vatandaşlık becerilerinin geliştirilmesi amacıyla sosyal bilimler ve beşeri kavramların disiplinler arası entegrasyonudur,” şeklindeki betimlemiştir. Sosyal bilgilerin tanımı ile ilgili tartışmaları bitirmek adına Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), 1992 yılında alanın uzmanlarınca üzerinde uzlaşılan ve referans kabul gören şu tanımı yapmıştır:

“Sosyal bilgiler, sosyal ve beşerî bilimleri vatandaşlık yeterliliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır,” (NCSS, 1993: 3).

Sosyal bilgilere yönelik Türkiye’de en kapsamlı tanımı Milli Eğitim Bakanlığı yapmıştır. MEB, sosyal bilgileri şu şekilde tanımlamıştır:

“Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin

geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” (MEB, 2005: 51).

MEB 2015 senesinde hazırladığı taslak programda ise sosyal bilgileri: “Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir,” biçiminde ifade ederek tanımını yenilemiştir (MEB, 2015: 1).

1.2. SOSYAL BİLGİLERİN DÜNYA’DAKİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ

Sosyal bilgileri, bireyin topluma ve fiziksel çevresine uyumunu sağlamak amacıyla eğitmek olarak ele alınırsa, bu dersin içeriğinin tarihin en eski dönemlerine kadar götürülebileceğini ifade etmiştir (Kan, 2010a). Köken de (2002) Eski Çin, Yunan ve Roma Medeniyetlerinin sosyal bilimleri kullandığını dile getirmiştir. Her ne kadar sosyal bilgilerin kökenleri çok eski dönemlere kadar dayandırılabilse de sosyal bilgilerin içerdiği derslerin geniş çaplı ve yaygın olarak okullarda işlenmeye başlanması, daha çok Batı Avrupa ile Kuzey Amerika ülkelerinde 19. yüzyılda olmuştur (Öztürk, 2006). Sosyal bilgiler kavramı 1916 yılında ilk defa Amerika Birleşik Devletleri’nde toplanan Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından dile getirilmiştir. Sosyal bilgiler terimini ilk defa kullanan komitenin başkanı Thomas Jesse Jones, sosyal bilgiler terimiyle toplu olarak tarih, ekonomik konular, politik bilimler ve vatandaşlık konularını kastettiklerini dile getirmiştir (Lybarger, 1983’ten akt. Dere, 2017).

Türkiye’de sosyal bilgilerin gelişimi cumhuriyet öncesi döneme dayandırılmaktadır. Abdurrahman Şeref Bey (1853-1925) sosyal bilgilerin içeriğini oluşturan tarih, coğrafya ve ahlak derslerinin öğretmenliğini yapmıştır. Abdurrahman Şeref Bey ayrıca tüm bu dersler için de ayrı ayrı kitaplar yazmış ve Alman eğitim bilimci J. F. Herbarfin’dan (1776-1841) esinlenerek tarih ve coğrafya derslerini birbirleri ile sentezleyerek yeni bir ders disiplini oluşturmuştur (Yalçın, 2016).

Cumhuriyetle birlikte Türkiye’de sosyal bilgilerin yolculuğuna baktığımızda 1924 yılında programda yer alan Muhasabat-ı Ahlakiye ile Malumat-ı Vataniye dersleri 1926 yılında Yurttaşlık Bilgisi dersine çevrildiği görülmektedir. İlerleyen dönemlerde de zaman zaman (1926, 1936 ve 1948) değişiklikler yapılarak 1962 yılına kadar gidilmiştir (Bilgili, 2008’den akt. Öztürk ve Otluoğlu, 2002: 9). 1962 yılına kadar eğitim programında yer alan tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersine dönüştürülmüş, 1968 yılında ise “Sosyal Bilgiler” adını almıştır. Sonraki senelerde tek disiplinli “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” dersleri de sosyal

bilgiler öğretim programı içerisinde yerini almıştır. 1998 yılında da sosyal bilgiler öğretim programı, 4. ve 7. sınıfları kapsar hale getirilmiştir (Kaya, 2011).

1.3. SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI

Günümüzde uygulamada olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2018) MEB'in genel eğitim anlayışını değiştirmesi üzerine şekillenmiştir. 2005 yılında dünyada eğitim alanındaki gelişmeler çerçevesinde Türk eğitim sistemi yapılandırmacı eğitim yaklaşımına göre yeniden düzenlenmiş ve yenilenen öğretim programı 2006 yılında uygulamaya konulmuştur.

Yeni program ile kazanım, öğrenme alanı, beceri, kavram ve değer gibi yenilikler programa dâhil olmuştur. Türk eğitim sisteminde köklü bir değişikliğe neden olan yukarıdaki nedenlerin sosyal bilgiler dersi öğretim programının değişimine temel oluşturduğu düşünülmektedir. Tüm bu gerekçelere ek olarak Kaymakçı (2009: 1539), Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yapılan değişimlerin gerekçelerini şu şekilde açıklamaktadır:

- “Sosyal bilgiler programı kapsamındaki konuların, eğitim gören bireylerin yaş ve gelişim düzeylerine uygun olarak meraklarını giderecek ve ilgilerine uygun olacak şekilde düzenlenmesi ihtiyacı,
- Programın öğrencileri olgusal bilgiler ile ezberlemeye yönlendirmek yerine, öğrencilerin yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme gibi becerilerinin geliştirmeye yönelik olması ihtiyacı,
- Zorunlu eğitimin beş yıldan sekiz yıla çıkarılmasından sonra konularda yapılan tekrarların ortadan kaldırılması ve konu yoğunluğunun azaltılması ihtiyacı,
- Dünya genelinde bilimsel çalışmalardaki gelişmelere uygun olarak programların revize edilmesi ihtiyacı,
- Eski Sosyal bilgiler programının günümüz bilimsel gelişmelerin çok gerisinde kalması ve bunun sonucu olarak ülkenin gelişimsel ihtiyaçlarını giderememesi,
- Eski Sosyal bilgiler programının öğretmen merkezli olması ve günümüz öğrenci merkezli eğitim-öğretim yaklaşımlarından çok uzak kalması,
- Eski programın eğitim alanında gelişmiş dünyadaki eğilimleri izlemekten uzak görünmesi.”

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan beceriler, kazanımlar, öğrenme alanları, kavramlar ve değerler şu şekildedir:

Beceriler:

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (2022), elinden iş gelme durumu, ustalık maharet veya kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca yönelik sonuçlandırma yeteneği, beceri olarak tanımlanmaktadır. Beceri kavramı SBDÖP’de; öğrenciler tarafından öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması amaçlanan kabiliyetlerdir şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2005:3). SBDÖP’de (2018) 27 beceri bulunmaktadır. Sosyal bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılması amaçlanan beceriler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. SBDÖP'de (2018) Yer Alan Beceriler Listesi

Araştırma,	Kanıt kullanma,
Çevre okuryazarlığı,	Karar verme,
Değişim ve sürekliliği algılama,	Konum analizi,
Dijital okuryazarlık,	Medya okuryazarlığı,
Eleştirel düşünme,	Mekânı algılama,
Empati,	Öz denetim,
Finansal okuryazarlık,	Politik okuryazarlık,
Girişimcilik,	Problem çözme,
Gözlem,	Sosyal katılım,
Harita okuryazarlığı,	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama,
Hukuk okuryazarlığı,	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma,
İletişim,	Yenilikçi düşünme,
İş birliği,	Zaman ve kronolojiyi algılama
Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme,	

Kaynak: MEB, 2018.

Kazanımlar:

Kazanım; “öğrencilerde yaşantılar yoluyla elde edilmesi öngörülen öğrenme süreci içinde planlanmış ve düzenlenmiş, beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir” (MEB, 2005: 30). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda 4.sınıf için 33, 5.sınıf için 33, 6.sınıf için 34 ve 7.sınıf için 31 kazanım bulunmaktadır (MEB, 2018).

Öğrenme Alanları:

Öğrenme Alanı: “Öğrenme alanları öğrenciye dersin içeriği ile ilgili olan beceri, değer, kazanım ve bilgileri içlerinde bulunduran yapılardır (Turan, 2019). Programda sosyal bilgileri oluşturan disiplinler doğrultusunda yedi tane öğrenme alanı saptanmıştır. Bunlar; “Birey ve Toplum”, “Kültür ve Miras”, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim”, “Etkin Vatandaşlık”, “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Küresel Bağlantılar,” şeklindedir (MEB, 2018).

Kavramlar:

Kavram sözcüğü somut nesne gibi varlıklardan ziyade, bu nesne veya düşünceleri belirli bir grup altında topladığımız zihindeki soyut ve genel tasarımlardır (MEB, 2005 ve TDK, 2022b). Kavramın daha pek çok tanımı yapılabilir.

Genel anlamda kavram insan zihninde anamlanan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu yapısıdır (Kılıçoğlu, 2013’ten akt. Akmeahmetoğlu, 2014). Tablo 2’de 6 ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler dersinde yer alan kavramlara yer verilmiştir.

Tablo 2. 6 ve 7. Sınıf SBDÖP’de (2018) Yer Alan Kavramlar Listesi

Afet	Çevre Kirliliği	Estetik	İskân	Kültürel Öge	Uygarlık
Aile	Dayanışma	Etkileşim	İsraf	Küresel Sorun	Üretim
Akrabalık	Değer	Fetih	İşsizlik	Lâiklik	Ürün
Anayasa	Değişim	Gaza	İthalât	Medya	Vakıf
Bağımsızlık	Demokrasi	Gelenek	Kamuoyu	Meslek	Varsayım
Barış	Devlet	Genelleme	Kanıt	Meşrutiyet	Vatan
Beşeri ortam	Dil	Girişimci	Katılım	Milat	Vatandaş
Bildirge	Din	Göç	Kaynak	Tasarruf	Vergi
Bilim	Doğal kaynaklar	Görüş	Keşif	Teknoloji	Yargı
Birey	Duygu	Grup	Kıta	Telif	Yasa
Bölge	Düşünce	Gümrük	Kişilik	Teokrasi	Yasama
Buluş	Egemenlik	Hak	Kronoloji	Ticaret	Yatırım
Bütçe	Ekonomi	Harita	Kurultay	Tören	Yerleşme
Coğrafi Konum	Ekonomik Faaliyet	Hoşgörü	Kurum	Turizm	Yön
Cumhuriyet	Ekvator	Islahat	Kut	Tüketim	Yönetim
Çağ	Emek	İhracat	Kutup	Patent	Yürütme
Çevre	Enerji	İklim	Kültür	Ulaşım	Yüzyıl

Kaynak: MEB, 2018.

Değerler:

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının unsurlarından biri de değerlerdir. SBDÖP’de değer; “bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlar,” olarak açıklanmaktadır (MEB, 2005: 87). Aşağıda Tablo 3’te programda yer alan değerler gösterilmiştir.

Tablo 3. SBDÖP’de (2018) Yer Alan Değerler

Adalet	Estetik
Aile Birliğine Önem Verme	Eşitlik
Bağımsızlık	Özgürlük
Barış	Saygı
Bilimsellik	Sevgi
Çalışkanlık	Sorumluluk
Dayanışma	Tasarruf
Duyarlılık	Vatanseverlik
Dürüstlük	Yardımseverlik

Kaynak: MEB, 2018.

Değerler ile sosyal bilgiler dersi arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumlar geçmişten gelen ve bugün yaşadıkları değerleri gelecek nesillere aktarmak isterler. Sosyal bilgiler de içeriği bakımından dünü, bugünü ve yarını bünyesinde barındıran bir derstir. O nedenle Sosyal bilgiler dersi, değerlerin aktarımı hususunda önemli bir sorumluluğu üstlenmektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 18 değere yer verilmiştir.

2. DEĞERLER

2.1. DEĞER KAVRAMI

Birey, grup ya da toplum tarafından önem atfedilen, toplum tarafından kabul gören, beğenilen, istenilen şeyler değer olarak tanımlanmaktadır (Haralambos, 1987' den akt. Turan ve Ulusoy, 2019: 3). “Değerler, hayata bakışımızı etkileyen, kararlarımıza yön veren, inançlarımızı yansıtan ve davranış ölçülerimizi belirleyen pusulalardır” (Emiroğlu, 2011: 215-217). Tarihin ilk çağlarından bu yana insanlar kendi toplumları içerisinde beraber yaşama arzusu gütmüştür. İnsanların beraber yaşama arzusu birbirleriyle ve çevreyle olan ilişkilerinde bir takım ilkelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Toplumlar kendi medeniyetlerini kurarken elde etmiş oldukları bu ilkeleri toplumlarının düzeni ve devamlılığı açısından son derece önemli bir noktaya koymuşlardır. Değerlerle ilgili tanımlar incelendiğinde, değerlere ait bazı özellikler olduğu görülmektedir. Değerler; bireysel davranışları belirler, karar alma noktasında referans olabilir, birleştiricidir, değişebilir, istek ve amaçları gösterir, duygu yüklüdür (Kaltsounis, 1987; MEB 2005: 87; Quisumbing & Leo, 2005’den akt. Kasapoğlu, 2013).

Her toplum kendi değerlerini gelecek nesillere aktarma eğilimindedir. Günümüz toplumları da değerlerin kendi toplumları açısından ne derece önemli olduğunu anlamış olsa ki açık veya örtük bir biçimde eğitim programlarında değerler eğitime yer vermişlerdir. Değerler birey ya da toplumun bir nevi kimliğidir. Bir toplumun ya da bireyin gelecekteki tutum ve davranışları bilinmek isteniyorsa öncelikle bunların değerlerini irdelemek gerekir. Değerler aracılığı ile onlar hakkında öngörü edinilebilir (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000: 199). Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda değerler eğitiminin önemi anlaşılmış ve 2004 yılında MEB değerleri öğretim programına dâhil etmiştir. 2018’de uygulanmaya başlanan yeni programda da değerler yerini almıştır.

2.2. DEĞERLER EĞİTİMİ

Değerler eğitimi, topluma ait olan sosyal, politik ve kültürel değerlerin öğretimidir (Balci ve Yelken, 2013: 196). Değerler eğitimi insanın dünyaya gelmesi ile aile ortamında başlayıp okul ortamında formal olarak devam eden bununla birlikte bireyin çevresi ile girdiği çeşitli etkileşimlerle de desteklenen geniş bir süreçtir. Değer yargıları ailede oluşmaya başlayan bireylerin ilk rol modelleri, öğretmenleri ile anne ve babalarıdır (Yaşaroğlu, 2017). Ancak ailede verilen değerler genellikle informal olarak gerçekleşir. Küçükahmet’e (2004: 2) göre, okullar bireyin çevresinden (aile, komşu, vb.) edindikleri eksik ve hatalı öğretimlerini gerçek eğitimciler yoluyla düzeltir.

Toplumun benimsediği değerlerin bireylere aktarılması sürecinde okullar belirli bir plan, program ve amaç dâhilinde hareket ettikleri ve bunlara uygun hareket edilip edilmediğini izlediği için önemli bir toplumsal kontrol aracıdır (Erbaş, 2020a). Okutan’a (2015) göre bu aktarma etkinliğinde en önemli görev, eğitimidir. Bu bağlamda değerlerin aktarılmasında özellikle öğretmenler hem süreci yönetmeleri açısından hem de rol model olmaları bakımından önemli düzeyde sorumluluğa sahiptirler (Ateş, 2013; Yaşaroğlu, 2017; Aktepe ve Yalçinkaya, 2016). Katılmış, (2017) öğretmenin değerler eğitimi üzerindeki etkisini şöyle ifade etmektedir; Eğitim programları değerler eğitimi noktasında iyi düzenlenmiş olsalar da öğretmenler değerler eğitimine önem vermezler ise hedeflenen başarıya erişmek zordur. Değerler eğitimi öğrencilerin maddi ve manevî yönden gelişmesini sağlayarak karakterli bireyler olmalarını amaçlar. İyi ahlakla donatılan ve kötü ahlaktan korunan bireyin değerler eğitimi sayesinde hayatlarından tatmin olabilmeleri ve toplumun iyiliğine de katkı sağlaması beklenir. Ayrıca bireyin kendisi için arzu ettiği şeyleri başkaları için de arzu edebilen bireyler olabilmesi değerler eğitiminin amaçlarından biridir (Akbaş, 2004: 61; Topçu, 2016: 23).

2.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ VE İŞLEVİ

Değerler günlük ilişkilerimizde, ticaretle, siyasette, hukukta, sağlıkta vb. birçok alanda yer alır (Uçar ve Çetinkaya, 2021). Değerler yaptığımız seçimleri, aldığımız kararları, ilişkilerimizi etkileyerek yaşamımızı şekillendirir. Sahip olduğumuz değerler toplumla nasıl ilişki kurduğumuzu belirler. Değerler hem bireysel hem toplumsal yaşamımızı düzenler (Kürüm ve Ekşi, 2022).

Değerlerin farklı tanımlamalarına bakıldığında değerlere ait bazı özelliklerin öne çıktığı görülmektedir. Kültürün oluşumunda ve şekillenmesinde rol oynayan değerler bireylerin davranışlarında birer ölçüttür. Kültür gelişimine devam ederken değerleri de şekillendirmektedir. Kişi öğrendiği değerleri içselleştirerek kimliğini de oluşturmaktadır. Değer tüm bu yönleri ile zihinsel ve duygusal alanları da ifade eden kavramlardır (Gökçe,1994’ten akt. Dilmaç ve Ulusoy 2012: 7). Değerleri daha iyi kavrayabilmek için değerlerin özelliklerinin bilinmesi gerekir. Değerlerin özelliklerine yönelik aşağıda iki ayrı görüşe yer verilmiştir. Yazıcı’nın (2016: 212) yer verdiği Fichter’ın değerlerin özelliklerine yönelik sıralaması şu şekildedir:

- “Değerler paylaşırlar; kişilerin çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşmıştır. Herhangi bir bireyin yargısına bağlı değildir.
- Değerler ciddiye alınırlar; kişiler bu değerleri, ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması ile birlikte görür.

- Değerler coşkularla birlikte bulunur; kişiler yüce değerler için özveride bulunur, dövüşür ve hatta ölürler.
- Değerler soyutlanırlar; kişiler arası oйдаşma ve uzlaşma gerektirdiği için kavramsal olarak diğer değerli nesnelerden soyutlanabilir.
- Değerler toplumsaldır; bireyin dışındadır ve toplumun baskısı özelliklerine sahiptirler. Birey, toplumsal olan değerleri içinde doğduğu toplumda hazır bulur; toplumsallaşma sürecinde değerleri öğrenir, benimser, uygulamaya katılır ve bir sonraki kuşağa aktarmaktadır.
- Sosyal değerler sürekli; değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması aile, okul, arkadaş çevresi, meslek ve iş örgütü ve kitle iletişim araçları ile sağlanmaktadır. Bu araçlarla toplumlar, gruplar ve kurumlar pek çok sosyal değeri bünyesinde taşır, geliştirir ve yeni kuşaklara aktarırlar.
- Değerler dil ve sembollerle aktarılır; bir toplumun konuştuğu dil ve ortak sembolleri o toplumdaki grupların ve kurumların ortak değerlerini hem yansıtır hem de yaşatır. Örneğin şan, şeref, gibi kelimeler ile evlilik sürecinde yapılan törenler sosyal değerleri yansıtır.
- Değerler değişime açıktır; Felsefede, değerler konusunda yapılan en önemli tartışmalarda cevabı aranan soru, değerlerin relativliği ya da mutlaklığı sorusudur”.

2.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Farklı birçok alanla etkileşimi olan değerler bundan ötürü sınıflandırılmıştır. Değerler birbirleri ile ilişkilidir ve aralarında bir sınır belirlemek zordur. Bu nedenle işlevsel anlamda birtakım sınıflandırmalar yapılmıştır (Topçu, 2016: 15). Özlem, (2002) değerleri şu şekilde sınıflandırmıştır; hazzcı (hedonist) değerler, bilişsel değerler veya bilgi değerleri, ahlaki değerler, estetik değerler, dinsel değerler (Akt. Özensel, 2003: 218). Değerlerin sınıflandırılması ile ilgili bir başka çalışmayı Nelson (1974) yapmıştır. O, değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak 3 gruba ayırmıştır;

- Bireysel değerler: Oldukça öznedir ve kişi ait olduğu grubun ve diğer genel değerleri dikkate almadan kendi değerlerine bağlanmayı ister.
- Grup değerleri: Belirli bir grubun üyeleri arasında bulunan değerlerdir.
- Sosyal değerler: Toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş olan bu değerler büyük ölçüde topluma şekil verir ve toplum yapısını oluşturur (Akt. Keskin, 2016: 1491-2).

2.5. DEĞERLER VE SOSYAL BİLGİLERİN İLİŞKİSİ

Okullarda yakın zamana kadar değerler, örtük programlarla öğrencilere kazandırılmaya çalışılırken günümüzde ise öğretim programının temel bileşenleri arasındadır (Sarı, 2007). Değerlerin öğrencilere kazandırılması noktasında eğitim kademeleri içerisinde ilkokul çağı diğer eğitim kademelerine göre daha önemli bir yerdedir. İlkokul kademesinde de dersler arasında sosyal bilgiler bu anlamda öne çıkmaktadır (Çengelci ve Yaşar 2012). Sosyal bilgiler, içeriğinde geçmiş barındırması, farklı kültürleri konu edinmesi, öte yandan bireylere evrensel ve milli değerlerin kazandırılmaya çalışması gibi yönleri ile özünde bir değerler eğitimi dersidir (Kan, 2010a).

Türkiye’de bütün derslerin programlarında doğrudan olmasa bile dolaylı olarak değerler yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi ise değerlerin öğrencilere kazandırılmasında doğrudan görev verilmiş bir derstir. Sosyal bilgiler dersinde değerler hep önemli olmuş, üniteler içerisinde duyarlılık, sorumluluk, yardımlaşma gibi değerlere yer verilmiştir (Demirel vd., 2017; Kaymakcan ve Meydan, 2012). Sosyal bilgiler dersi ile değerlerin iç içe olması sosyal bilgilerin doğasından kaynaklanmaktadır. Sosyal bilgiler doğası gereği değerlerin öğretilmesi bakımından bazı kolaylıklar sağlar:

- “Sınıf ortamı günlük yaşamda özgürlük, eşitlik, bağımsızlık, sorumluluk, insana değer verme gibi bazı değerleri vurgular.
- Tarih veya ülkenin gelişimi ile ilgili konular, onlarla bu konuda çaba harcamaları konusunda esin kaynağı olur.
- Konular içinde geçen bireylerin yaşamları hakkında biyografiler, ulusun genel değerleri ile ilgili şeyler kazandırır.
- Anayasa, hukuk, adalet sistemi gibi konularda da değerler bakımından önemlidir.
- Önemli günlerle ilgili kutlamalar, bu değerlere katkı sağlar.
- Toplumda yerleşmiş fakat değerlerle ilgili olmayan bazı durumlar hakkında, farkındalığın oluşmasına yardım eder.
- Farklı toplumlarla ilgili konular, değerler arasındaki farkı görmek bakımından önemlidir” (Parker, 2001’ den akt. Kan, 2010b: 142-143).

Devletler kültürlerinin devamlılığını ister. Bunun için de etkili vatandaşlar yetiştirilmesi önemlidir. Etkili vatandaş ise formal eğitim aracılığı ile yetişebilir. Türkiye’de etkili vatandaş yetiştirme misyonu sosyal bilgilere verilmiştir. Bu nedenle Sosyal bilgiler dersi toplumun bir arada yaşayabilmesi için sahip olunması gereken değerleri öğrencilere kazandırırken, kültürün korunmasını, gelişimini ve sürekliliğini sağlaması açısından kritik öneme sahiptir. Kısaca, “Sosyal bilgiler dersi değer eğitimi bakımından önemlidir. Öğrencilerin değeri öğrenmesine yardımcı olması, genel değerlerin verilmesi, ders içeriğinin değerlerle beslenmesi ve öğrencilerin değerleri bilmesine onları analiz ve muhakeme etmelerine yardımcı olması bakımından önemlidir” (Kan, 2010b: 143).

2.6. DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI

Değer Aşılama, Telkin Yaklaşımı:

Klasik eğitim anlayışının benimsendiği değer aşılama yaklaşımına göre eğitim, geçmişten bugüne uzanan her türlü birikimin gelecek kuşaklara aktarılmasına dayanmaktadır (Çiftçi, 2003: 365). Öğrencilerin, toplumun üzerinde uzlaştığı değerler ve kuralların öğrenciler tarafından benimsenmesi gerekir (Bolat, 2016; Meydan, 2014).

Telkin yaklaşımının temelinde, ebeveyn ve diğer yetişkinlerin benimsemiş oldukları ahlaki değerlerin, çocuklara doğrudan verilmesi yatmaktadır. (Halstead & Taylor, 2000). Değer aşılama yaklaşımında, toplum nezdinde kişinin erdemli olmasını

sağlayabilecek özelliklerin bireyler tarafından edinilmesi arzulanır (Arthur, 2008'den akt. Katılmış, 2010: 34).

Telkin yoluyla değer aktarımı sürecinde uyulması gereken ve birbirini takip eden belirli işlem basamakları vardır. Bu işlem basamakları şunlardır: Değerleri belirleme, değerlerin seviyelerini ve amaçlarını belirleme, metotları seçme ve uygulama ile sonuçları değerlendirme şeklindedir (Superka, 1976'dan akt. Dilmaç, 2007: 36).

Değer Açıklaması Yaklaşımı:

Değer açıklaması yaklaşımı, 1960 - 1970 senelerinde bireyselliğin ve hümanist akımın öne çıkmasıyla eğitim ortamlarına giren bir yaklaşımdır (Erbaş, 2020b). Bu yaklaşım öğrencilere değerlerin bir nevi dayatılması yerine öğrencilerin kendi değerlerini fark ederek benimsemesine yardım edilmesini içermektedir. Öğrenciler kendi benimsemiş oldukları değerler ile ilgili düşünmeye ve mantıklı açıklamalar yapmaya teşvik edilmektedir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012: 51). Değer açıklaması yaklaşımı, değerlerin aşılmasına bir tepki olarak geliştirilmiştir (Stanley, 1983'den akt. Birkan, 2017). Bu yaklaşım bireyin kendi değerlerini anlamlandırıp yorumlamasını esas alır. Böylece değerlerini anlayıp açıklamayabilen insanlar davranışlarını değiştirerek daha az karışıklık ve tutarsızlık yaşayacaklardır (Tokdemir, 2007).

Değer açıklama yönteminde öğretmenin süreci bilmesi önemlidir. Öğretmen değer açıklama tekniğini kullanırken öğrencinin açıklamalarına müdahalede etmemelidir. Öğretmen, öğrencinin açıklamaları karşısında eleştiride ve yorumda bulunmamalı ve kendi fikirlerini de açıklamamalıdır. Öte yandan öğretmenler sürecin daha iyi işlemesi yani öğrencinin değerlerini açığa vurması için onları cesaretlendirmeli, ortamı uygun hale getirerek etkinlikler düzenlemelidir (Yiğittir ve Kaymakçı, 2012).

Değer açıklama tekniği ile değerlerin kazandırılabilmesi için Raths vd. (1966) bir dizi adımdan oluşan model öne sürmüşlerdir. Bu modele göre; öğrencilerin mevcut seçeneklerden birini araştırması ve incelemesine yardımcı olunmalı, öğrenciler diğer tüm seçeneklerin sonuçlarını mantıklı olacak şekilde ölçebilmelidir. Öğrencilerin özgür seçimlerinde cesaretlendirilmeli ve neyin daha çok değerli olduğu konusunda düşünmelidir. Daha sonra öğrenciler seçimlerini toplumun ya da grubun onayına sunabilmeli ve seçimlerine göre davranışlar üretebilmelidir (Akt. Erbaş, 2020a).

Değer Analizi Yaklaşımı:

Değer analiz yaklaşımı, Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiştir. Yaklaşımının özünde, bireylere, karşılaştıkları değerlerle ilgili sorunlar hakkında bilimsel metotları ve mantıksal düşünme süreçlerini uygulayarak kararlar alabilmelerine yardımcı olmak vardır (Sarı, 2007).

Zihinsel süreçlere, mantığa ve bilimsel araştırmalara odaklanan değerler analizi yaklaşımında öğrenciler belirlenen değer sorunu karşısında bir pozisyon alır, yargılar ve seçenekler ve olası sonuçlar ortaya koyarlar (Hunt, 1981'den akt. Dilmaç, 2007; Naylor & Diem, 1987'den akt. Akbaş, 2004). Değer analizi yaklaşımda kişiler bireysel veya grup olarak sosyal değer sorunları üzerine düşünmeye ve çalışmaya sevk edilerek böylece onlardan değer çatışmalarını belirlemeleri ve değer problemlerini açıklamaları beklenir (Afacan, 2020).

Welton & Mallan, (1999) Değer analiz yaklaşımında kullanılan süreci sekiz aşama olarak şu şekilde belirlemiştir:

- Değer sorununun tarif edilmesi,
- Karşılaşılan değer sorunu açığa kavuşturma.
- Problem hakkında deliller toplama,
- Kanıtların ileriki aşamalarda etkilerinin öngörülme çalışması,
- Olası çözüm yollarının yeniden tarifi,
- Tüm olası yolların açıklanması,
- Tüm olası yolların değerlendirilmesi,
- Tüm çözüm yolları içerisinde seçim yapma (Akt. Doğanay, 2005).

Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı:

Kohlberg'in altı aşamadan meydana gelen ahlaki gelişim teorisi ahlaki muhakeme yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Ahlaki muhakeme eğitimcilere telkin ve değer göreceliğinin çapraz ateşi arasında kalmadan ahlaki gelişimi sağlama yolu sunmayı amaçlayan bir yol arayışıdır (Meydan, 2012). Ahlaki muhakeme yaklaşımı öğrencilerin kendi ahlaki prensiplerini belirlemelerine yardımcı olmaya çalışır (Yazıcı, 2006).

Öğrenciler gelecekte karşılaşmaları muhtemel değer sorunları karşısında bu yöntemle deneyim elde etme imkânı bulurlar (Afacan, 2020). Temel hedef öğrencilerin ya da kişilerin etik ilkeler geliştirerek ileride karşılaşacakları değer problemleri karşısında

tutumlarına kılavuzluk edilmesinin sağlanmasıdır. Bu yaklaşımda bireyin yorumlamada kullandığı açıklama, dayanak ve yöntemler çözümden daha önemlidir (Akbaş, 2008).

3. ESER VE YAZARI HAKKINDA

3.1.BEYDEBA

Kelile ve Dimne'nin yazarı Beydeba'dır. Beydeba'nın kim olduğu ile ilgili net bir bilgi yoktur. Ancak Hint hükümdarı Debşelem zamanında yaşamış Brahmanlardan bir din adamı ve filozof olduğu iddia edilmektedir (Azak, 1991'den akt. Bakan, 2006). Yazarla ilgili iddialar bunlarla sınırlı değildir; yazar Vişnu mezhebinden bir Brahmandır ve eseri tarihi kesin olmamakla birlikte miladi 300 yılına doğru, Keşmir'de kaleme almıştır (Toska, 1989: 1). Kelile ve Dimne'nin yazarının adı da coğrafyalara ve çevirilere göre farklılıklar göstermektedir; Beydeba ismi, Avrupa'da Bidbay, Arapça 'da Bidba veya Bidbah şeklinde anılırken Pehlevice'den (Eski Farsça) Süryanice'ye yapılan çevirilerde Bidvog ve Biddog olarak geçmiştir (Doğrul 1945'ten akt. Akalın, 2021). Karaman ve Topaloğlu'na (2018) göre yazar olarak gösterilen Beydeba âlimlerin başı unvanı anlamına gelmektedir. Üzerinde farklı görüşler bulunan Beydeba hakkındaki bir diğer iddia da Bakü'de doğup sonraları Hindistan'a göç ettiği üzerinedir. Beydeba'nın ölüm yeri ve tarihi bilinmemektedir (Tezcan, 1995'ten akt. Eşit, 2010).

3.2. PANÇATANTRA'NIN YAZILIŞ HİKÂYESİ

Pançatantra, Kelile ve Dimne'nin temelini oluşturan eserdir. Pançatantra'nın bilinen ilk nüshası J. Hertel tarafından gün yüzüne çıkarılan Tantrakhyayika adlı eserdir (Yazar, 2019). Bu eser Vişnu mezhebinden bir Brahman olan Beydeba tarafından tarihi tam belli olmamakla birlikte Hertel'e göre 300 yılında Keşmir'de kaleme alınmıştır (Brockelman, 1977). Pançatantra Hint Hükümdarı Debşelem'in arzusu üzerine Beydeba tarafından Hint masalları derlenerek oluşturulmuştur. Kelile ve Dimne'nin özünü oluşturan "Pançatantra" Sanskritçe diliyle yazılmış "pança" beş, ve insanın zekasını kullanması anlamına gelen "tantra" kelimelerinin birleştirilmesi ile oluşturulan bir hikâye eseridir.

Hint hükümdarı Debşelem için Beydeba tarafından yazılan Pançatantra, büyük bir titizlikle herkesten gizlenmiştir. Ancak eserin ünü sınırları aşmış ve Sâsânî hükümdarı Enuşirvan'ın kulağına gitmiştir. Enuşirvan bu meşhur eseri elde etmek için doktoru Berzeveyh'i görevlendirmiştir. Berzeveyh eseri ele geçirerek Sanskritçe dilinden Pehlevice'ye tercüme etmiştir. Pançatantra'nın yazılışındaki arka plan Abdullah İbni Mukaffâ'nın çevirisinde kitaba sonradan ilave edilen ve Ali b. Şah el-Farisi diye bilinen

Behnud. bin Sehevan tarafından kaleme almıştır. Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu'nun (2018) çevirisini yaptığı Kelile ve Dimne adlı eserin önsözünde yer alan Pançatantra'nın yazılış hikâyesi şu şekilde özetlenebilir:

“Makedonya Kralı Büyük İskender, Batı dünyasına hâkim olduktan ve buraları belirli bir düzene soktukten sonra yönünü Doğu'ya çevirir. Perslerle girdiği mücadeleyi kazanır, savaşmak isteyenlerle savaşır, barış yapmak isteyenlerle anlaşmalar yapar. Anadolu ve İran coğrafyasına hâkim olan İskender buraları kontrolü altına aldıktan sonra bu kez de yönünü Çin'e çevirir. Çin'e kadar topraklarını genişletmek isteyen Makedonya Kralı'nın, ülkesine doğru geldiğini öğrenen yol üzerindeki Hint hükümdarı Fûr, ülkesini savunmak için savaş kararı alır. Fûr, ülkesini İskender'in güçlü ve yenilmez ordusuna karşı korumak için savunma hazırlıklarına başlar. Daha önce hiç görülmemiş savaş hazırlıkları yapan Fûr, ordusunun teçhizatlarını tamamlayarak orduya filler ve yırtıcı hayvanlar ilave eder.

Fûr'un savaş hazırlıklarını duyan İskender endişeye kapılsa da durmaya niyeti yoktur. Keskin zekası ve cesareti ile Hint topraklarına doğru ilerlemeye devam eder. Amansız bir savaşın ardından Hint hükümdarına mağlubiyeti tattıran İskender Hint ülkesinin kontrolünü ele geçirene kadar burada kalır. Hint coğrafyasını tamamıyla kontrol altına aldığından emin olduktan sonra buraya kendi adamlarından birini kral olarak tayin eder ve Çin'e doğru yola çıkar. Ancak Hint halkı belli bir zaman sonra krallarının kendi soydaşlarından biri olması gerektiği fikri üzerinde birleşirler. İskender'in Hindistan'ı yönetmesi için bıraktığı adamına karşı isyan ederler. İsyanda emellerine ulaşan Hintliler kendi hükümdarlarının çocuklarından biri olan Debşelem'i hükümdar tayin ederler. Debşelem en başta halkına oldukça iyi davranır, komşu ülkelere seferler düzenleyerek onları hâkimiyeti altına alarak hükümdarlığını da güçlendirir. Ancak bir zaman sonra Debşelem şımarır, kibirlenir ve halkına zulüm etmeye başlar.

Debşelem'in saltanat sürdüğü ve halkına karşı günden güne zorbalaştığı bu dönemde Hint diyarında fazileti ve bilgisi ile öne çıkan Brahman bir bilge yaşamaktadır. Bu bilge Brahman, herkesin fikrine saygı duyduğu, ehemmiyet verdiği, dirayetli duruşu ile herkesçe sevilen Beydeba'dır. Beydeba, hükümdar Debşelem'in halkını ezmesine daha fazla göz yumamaz ve hükümdarla bu konuyu konuşmaya karar verir. Öğrencileri ile çeşitli toplantılar yapıp konuyu değerlendiren Beydeba, hükümdar Debşelem'in karşısına çıkıp onu uyarmaya karar verir. Debşelem'in huzuruna çıkmayı başaran bilge, ona halkına karşı işlediği zulümlerin doğru olmadığını, kibirlendiğini ve kendisine yakışanın halkı adaletle yönetmesi olduğunu söyler. Hükümdar bilgenin bu nasihatlerine ve uyarılarına öfkelenir ve Beydeba'yı önce idama mahkûm etse de sonrasında bu cezanın ağır bir ceza olacağını düşünerek onu zindana attırır. Gel zaman git zaman Beydeba'nın sözlerini düşünen Hint hükümdarı hatasının farkına varır ve ünlü bilgeyi zindandan çıkarttırır. Daha önce söylediği sözleri yeniden söylemesini ister ve Beydeba'nın nasihatleri bu kez hükümdarı oldukça etkiler. Beydeba'ya çeşitli lütuflar gösteren hükümdar onu kendisine vezir yapar.

Hükümdar Debşelem, kısa bir zamanda ülkesi ile ilgili olumsuz giden işleri veziri sayesinde yoluna koyar. Hükümdar kalıcı olma gayesi ile bir eser yazılmasını ister ve bu görev için de Beydeba'yı seçer. Beydeba, Debşelem'den biraz zaman ister ve iyi öğrencilerinden birini yanına alarak hücreye kapanır. Bilge Beydeba hikmet dolu sözlerini söyler, öğrencisi de bu sözleri yazar. Hikmetli sözlerini hayvanları konuşturarak yazdıran Beydeba, hem sıradan insanların hem de soylu kişilerin ilgisini çekecek türden bir eser meydana getirir. Hükümdarın beğenisine mahzar olan eser için, eserin yazarı Beydeba'ya istediği şeyi dilemesi söylenir. Beydeba'nın isteği ise sadece kitaba sahip çıkılıp eserin muhafaza edilmesidir. Debşelem eseri hazinesinde muhafaza eder ve hatta eseri halkından ve kendi çevresinden bile gizler. Asırlarca bu eser yalnızca Hintli hükümdarların faydalandığı bir eser olur.

Pançatantra'nın ününün Hindistan sınırlarını aşması uzun sürmez. Sâsânî hükümdarı Enuşirvan'da eserden haberdar olur. Hint hazinesinde yer alan bu değerli eserin bir kopyasının kendi sarayında da olmasını ister. Bunun için de Fars ve Hint dillerine hâkim olan doktoru Berzeveyh'i eseri getirmesi için görevlendirir. Berzeveyh, Hint diyarına varınca asıl niyetini ve kimliğini açığa vurmadan Hindistanlı bilginlerle arkadaş olur. Berzeveyh niyetini belli edeceği en doğru kişinin sarayın hazine sorumlusu olduğunu bilmektedir. Onunla

dostluk kurmayı da başaran Berzeveyh amacını ona açıklar. Hazinesinin anahtarı elinde olan sorumlu Berzeveyh'i kırmaz ve Pançatantra ve beraberinde hazinede bulunan diğer bazı değerli eserleri ona verir. Berzeveyh elini çabuk tutar ve hemen eserin çevirisini yapıp İran'a geri döner. Enuşirvan'a eseri teslim eden Berzeveyh hükümdar tarafından takdir edilir. Bu hizmetinin karşılığında kendisine dileği sorulur. Berzeveyh de eserin ölümsüz olacağını anlamış olacak ki Pançatantra'nın hikmetinden kendisine bir pay alabilmek ve adını ölümsüzleştirmek için eserin başına kendi durumunu konu alan bir bahis yazılmasını ister. Sasani hükümdarı Enuşirvan, Berzeveyh'in arzusunu olumlu karşılar ve bu görev için veziri Büzürgmihir'i seçer. Büzürgmihir, Berzeveyh'in hayatını konu alan kısmı eserin başına ekler ve onun adının bu şekilde ebedileşmesine vesile olmuş olur" (Beydeba, 2018: 12-53).

Berzeveyh adına kaleme alınan bu bölüm, bu güne kadar gelebilen az sayıda yazılı metinlerden biridir (Kutluer, 2006'dan akt. Yazar, 2019).

3.3. PANÇATANTRA'DAN KELİLE VE DİMNE'YE

Tarihin en meşhur eserlerinden biri olan Kelile ve Dimne'nin özünü oluşturan Pança-Tantra'nın en eski adı Sanskritçe Tantrākhyāyika'dır. Pança-Tantra'nın, bu eserin ikinci bir varyantı ve bilinen en eski nüshası olduğu düşünülür (Orak ve Berköz, 2013: 210). Pançatantra her bir çeviri ile yeni bir kimlik kazanmış öyle ki eserin adı da değişmiştir. Pançatantra adı yerine eserde yer alan hikâyelerden birinin kahramanları olan iki çakal kardeşin adı kullanılmaya başlanmıştır. Sanskritçe'de Karataka ve Damanaka olan bu iki çakal kardeşin adı Pehlevicede "Kelileg ve Demneg", Süryanice'deki tercümelerde de "Kalilag Damrag" ve son olarak İbnül-Mukaffa'nın Arapça tercümesinde Kelile ve Dimne olarak adlandırılmış ve eser daha sonraki süreçte bu adla anılmaya başlanmıştır. Sanskritçe'den Pehlevi diline çevrilen eserin en meşhur ve diğer çevirilere kaynaklık yapan çevirisini Abbasi Halifesi Mansur'un isteği üzerine Süryanice'den Abdullah İbni Mukaffâ 750 yılında Arapça'ya çevirerek yapmıştır. Eser Yunanca, Farsça, İbranice, Latince, İspanyolca, İtalyanca, Slavca, Türkçe, Moğolca, Habeşçe, Almanca, İngilizce, Fransızca, Danimarkaca ve Felemenkçe'ye Arapça tercümeden nakledilmiştir (Beydeba, 2018). Eserin çevirisini yapan ve eserin önemini bilen tercümanlar, adlarını ebedileştirmek için kitaba kendilerinden eklemeler yapmışlardır. Beş bölümden oluşan Pança-Tantra, Hint, Arap ve Fars'tan yeni bölümler ilave edilmesi ile yeni bir kimliğe bürünmüş ve bugünkü bilinen formuna ulaşmıştır. Tablo 4'te Pançatantra'dan Kelile ve Dimne'ye geçiş sürecinde eserin geçirdiği çeviriler görülmektedir.

Tablo 4. Pança-Tantra'dan Kelile ve Dimne'ye Geçiş Sırasındaki Çeviriler

Dili	Çeviri	Özellikleri
Pehlevi	Berzeveyh (M.540?)	Mahabarata'dan ilâvelerle, kayıptır
Süryani	Bod (M.570)	Berzeveyh'ten tercüme.
Arapça	Abdullah İbni Mukaffâ (M.750)	Bod'dan tercüme, 6 bölüm ilâve eder

Kaynak: Orak ve Berköz, 2013: 213

Birçok dile tercüme edilen Kelile ve Dimne, tercümeler yoluyla adeta din ve kültür de değiştirmiş; tercüme edilen dine ve o coğrafyanın kültürüne uyum sağlayabilmiştir. Evrensel öğretilere sahip olan Kelile ve Dimne böylelikle çeşitli din ve kültürden insanların benimsediği bir karaktere bürünmüş ve eserin hikmetinden pay almıştır (Çimen, 2015). Ancak İbni Mukaffâ'nın çalışmasını diğer çalışmalardan ayrı tutmak gerekir. İbni Mukaffâ'nın çevirisi Pançatantra ve eserin beslendiği kaynakların unutulmasına yol açacak kadar başarılı olmuştur. İbni Mukaffâ elbette diğer yandan da eserin bugüne gelebilmesi adına da önemli bir vesile olmuştur. İbni Mukaffâ da tıpkı eseri Sanskritçeden Pehlevi diline çeviren Berzeveyh gibi eserin önemine varmış ve o da hem adını ölümsüzleştirmek hem de kitaba İslami bir boyut kazandırmak için eseri bir dilden başka bir dile aktarmakla yetinmeyip esere kendinden ilavelerde bulunmuştur (Yazar, 2019). Eserin Türk dünyasında ilk çevirisini 1360 yılında Horasanlı Ahmed yapmıştır (Orak ve Berköz, 2013: 215). Eser Fars edebiyatında Envâr-ı Süheylî, Türk edebiyatında ise Hümayunnâme adı ile bilinmektedir (Yazar, 2019).

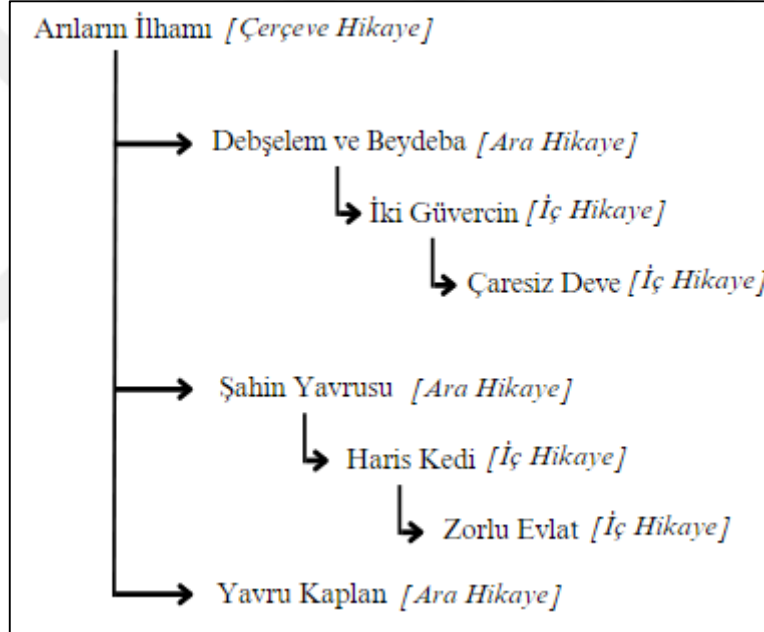
3.4. KELİLE VE DİMNE’NİN ÖZELLİKLERİ

Geniş kitlelere ulaşan, Avrupa’da La Fontaine ve Ezop masallarına, Anadolu’da Mevlana Celaleddini Rumi’nin Mesnevi’sine kadar daha birçok kitaba da ilham kaynağı olan Kelile ve Dimne, hükümdarlara yönetimin inceliklerini kendi tarzı ile sunmaktadır (Karaismailoğlu, 2002). Eser birey temelinde ise toplum içinde nasıl davranılması gerektiği, insanlarla nasıl uyumlu ilişkiler kurulabileceğini anlatan eğitici bir eserdir. Eserde hikâyeler hikâye içinde hikâye anlatımı yani “iliştirilmiş anlatı” ve “alt-anlatı” olarak ifade edebileceğimiz çerçeve anlatım tarzı ile yazılmıştır. Bu teknik ile okuyucu ve eser arasındaki ilişki aktif halde olmaktadır. Anlatıcı hikâye içinde belirsizleşirken kahraman anlatıcı rolüne girebilmektedir.

Eserde Beydeba’nın, hükümdarı Debşelem’e hikâyeyi anlatması asıl hikâyeyi, onun hikâyesindeki kahramanların dile getirdikleri hikâyeler ise ara hikâyeleri oluşturmaktadır. Ara hikâyeler asıl hikâyeye açıklık getiren üst hikâyeye iliştirilmiş metinlerdir. Tek hikâyeli kısımlar da olmak üzere bölümler genellikle çerçeve hikâyeye

bağlı birçok zincirleme hikâyeden oluşmaktadır. Çerçeveseli anlatım tarzı, metnin büyük bölümünde vardır. Bu yöntem nedeni ile de zaman zaman ana hikâyedeki mesajdan uzaklaşıldığı da görülmektedir. Hikâyelerin konuları giriş kısmındaki soru ve cevaplarla belirtilmiştir. Hikâyenin mesajı da bu soru ve cevaplarla verilir. Fikirler karakterlerle temsil edilmektedir (Toska, 1989). Çerçeve anlatım tekniği ile ele alınmış metinlerde öykü içinde öykü tekniği kullanılmaktadır. Asıl merkezde bulunan hikâyeye bağlı uzayıp giden hikâye dizileri bulunmaktadır. Anlatıcı yan olaylar sayesinde çok sayıda hikâyeyi, değişik kahramanlar ve farklı mekân ve zamanlarla peş peşe anlatma imkânı bularak okuyucunun ilgisini de diri tutmaktadır (Çetin, 2005: 197). Kelile ve Dimne'nin geneline hâkim olan çerçeve anlatım tarzının işleyişi Arıların İlhamı adlı hikâyenin örgüsü üzerinden Şekil.1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Arıların İlhamı Adlı Çerçeve Hikâyenin Örgüsü

Yukarıda Şekil 1’ de yer alan hikâye örgüsü incelendiğinde Arıların İlhamı adlı hikâye bir üst hikâyedir. Bu hikâye içerisinde yer alan kahramanlar vermek istedikleri mesajları daha da belirginleştirmek için başka hikâyeler anlatmaktadır. Hatta kahramanların anlattıkları hikâyelerin içinde yer alan diğer başka kahramanlarda başka hikâyeler anlatabilmektedir.

Eserde ara ara asıl anlatıcının dışında üçüncü şahıs bir anlatıcı da bulunmakta ve okuyucuya seslenmektedir. “Mülâhazamız” (düşüncemiz) başlıklı bölüm ve bunun dışında metin içinde zaman zaman üçüncü şahıs tarafından yapılan açıklamalarla okuyucuya bilgiler verilmektedir. Bu anlatımlar okuyucunun hikâyeleri anlamasında

mola yerleri gibidir ve okuyucuyu kendisine getirmektedir. Eserden seçilen bazı örnekler aşağıda yer almaktadır:

“Muhterem okuyucular, bu birbirine bağlı hikâyeleri anlatanın Pâdişah Hümâyun-Fâl’ın vezîri Hâceste Ray olduğunu hatırdan çıkarmasınlar. Hikâyenin gerisini dahî vezîr şu şekilde anlatmaya devam etti ” (Beydebâ 1973: 38).

“Hikâye içinde hikâyeler çıkmasından dolayı, zihinlerde bir karışıklık olmaması için, hâtırlarda tutulmalıdır ki, kargâlar ile baykuşlar arasındaki eski düşmanlığı, bu hikâye ile kargalar padişahı Peyruz’a anlatan beşinci vezirdir” (Beydeba, 1973: 172).

“Bir hükümdarın sevk ve idarede, daim adil olabilmesi, garaz erbabının atacağı, iftira çamuruna, asla iltifat etmemesine ve gafletane verilecek buyruklardan mümkün mertebe sarfinazar etmesine bağlıdır” (Beydeba, 1973: 9).

“Sadakat ve münafıklığa dair, feylesof Beydeba’nın söylemiş olduğu sözler arasında, akıl ve hikmete en muvafık olanı, yukarıda yaptığı taksimdir” (Beydeba, 1973: 198).

Yöneticilere yol göstermek için yazılan eserde insan karakterleri hayvanlarla (aslan, balık, öküz, tilki, karga, çakal gibi) sembolize edilerek alegorik bir anlatım tercih edilmiştir. Ahlak ve siyaseti konu alan eserde, düşünceler ve nasihatler kuru bir anlatımla değil, hayvanların konuşturulduğu hikâyeler yoluyla verilmiştir. Bu sayede eser hem eğlendirici hem düşündürücü hem de akılda kalır olmayı başarmıştır (Toska, 1989). Bu yönü ile eser fabl türünün de ilk örneklerinden biridir. Eserin adının da Pança-Tantra gibi soyut bir adlandırmadan, hikâyelerdeki ana karakterlerden iki çakalın adı olan Kelile ve Dimne’ye dönüşmesi eserin fabl olmasının bir tezahürü olarak düşünülmelidir. Diyalektik anlatım tarzı ile hikâyelerde zıt karakterlerin yer alması ve teşhis ve intak sanatı ile hayvanların konuşturulması hikâyeleri daha da ilgi çekici hale getirmektedir (Orak ve Berköz, 2018: 224).

Eserde verilmek istenilen mesajın daha iyi anlaşılabilmesi için kahramanlar açıklamalar yapmaktadır. Ayrıca “Mülâhazamız” kısmında üçüncü şahıs anlatıcı okuyucuya anlaması gereken hikmet hakkında yardımcı olmaktadır. Eserde yine bazı mesajların farklı hikâyelerle tekrar edildiği görülür. Örneğin Aslan, Öküz ve Çakal adlı hikâyede verilmek istenen, bir konu hakkında yeterince bilgi sahibi olmadan karar vermenin pişmanlıkla sonuçlanabileceği mesajı Acelecî Zahid hikâyesinde de yer almaktadır.

Kelile ve Dimne'nin bazı kaynaklarda masal bazı kaynaklarda da hikâye olarak ele alındığı tespit edilmiştir. Eserde yer alan metinler bir masal mı yoksa hikâye mi sorusunu Toska (1989: 40) şu şekilde açıklamaktadır: “Kelile ve Dimne eseri bir bütün olarak ele alındığında edebi türü hikâyedir demek pek yanlış olmayacaktır. Hikâye kahramanlarının tezlerini kuvvetlendirmek için anlatılan masallar, eserin bütünü tür özelliğini değiştirecek mahiyette değildir”. Ayrıca eserde hayvanlar konuşmaları dışında gerçek konumlarından çok uzaklaşmazlar. Olağanüstülüğün pek görülmediği eserde örneğin uçan bir aslana ya da sürünen bir kuşa rastlanılmaz. Aslan hikâyede yalnızca kendisine yakıştırılan ya da atfedilen hükümdar rolünde yer alabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Kelile ve Dimne adlı eserin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan değerlerle ilişkisini ortaya koymak için yapılan bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi desenine uygun olarak yapılmıştır. Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak güç olsa da, nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı veya görsel materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimsek, 1999: 41-189).

Araştırmada kullanılan doküman inceleme yöntemi, Vanderstoep & Johnston (2009)'a göre, sonuçtan daha çok süreç odaklı işleyen bir yöntemdir. Nitel araştırmanın amacı öngöründe bulunmak yerine var olan olay ya da durumu derinlemesine inceleyerek mevcut durumu tanımlamaktır. Mevcut durum tanımlanırken de incelenen veriler araştırmacının yorumuna açıktır ve araştırmacının bu yorumları incelenen metindeki anlamları yansıttığı ölçüde doğru kabul edilir. Nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilen araştırmalarda incelenen konu derinlemesine incelenir. Araştırmacı bir kâşif gibi davranarak sorunları kendi doğal ortamından ayırmadan ve incelediği verileri muhatabının öznel bakış açısına önem vererek yorumlar (Neuman, 2012: 224).

2. ÇALIŞMA GRUBU

Bu çalışmada, çalışma materyali olarak Kelile ve Dimne adlı eser Selahaddin Alpay'ın 1973 yılında Bedir Yayınları'ndan çıkan çevirisi temel alınarak incelenmiştir. Çalışmada Selahaddin Alpay'ın çevirisinin temel alınma sebebi diğer çevirilere göre içerisinde daha çok hikâye barındırmasıdır. Alpay'ın çevirisinin dışında Sadık Yalsızuçanlar'ın çevirisini yaptığı Timaş Yayınları'nca yayınlanan Kelile ve Dimne (2017) adlı eser ile çevirisini Hayrettin Karaman ve Bekir Topaloğlu'nun yaptığı Ensar Yayınları'nca yayınlanan Kelile ve Dimne (2018) adlı eserden yararlanılmıştır.

Ayrıca 2018 yılında MEB tarafından yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4, 5, 6 ve 7. sınıflar) çalışma grubunu oluşturmaktadır.

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırma verilerinin toplanmasında doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiş olup veriler çalışma grubunu oluşturan Kelile ve Dimne adlı eser ile Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndan elde edilmiştir. İncelenen her bir dokümanın aynı zamanda birer veri kaynağı olduğunu belirten Bowen (2009) doküman analizi yönteminin güvenilirlik, verimlilik, kararlılık ve kapsam gibi güçlü yönleri olduğunu belirtmektedir.

Nitel araştırmanın önemli veri kaynaklarından olan dokümanlar; geçmişteki olguların izlerini taşıyan belge (resim, film vb.) ya da eserlerin (kitap, dergi, gazete vb.) belirli ölçütler doğrultusunda incelenmesine dayanan bir nitel veri toplama tekniğidir (Karasar, 2008: 183). Doküman inceleme yöntemi nitel araştırmalarda yardımcı yöntem olarak kullanılabildiği gibi tek başına bir veri toplama yöntemi olarak da kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). Nitel araştırmanın kullanıldığı çalışmada, geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için veriler doküman incelemesi yoluyla şu aşamalara göre toplanmıştır:

1. Kaynakları bulma
2. Okuma
3. Not alma
4. Değerlendirme (Karasar, 2018: 230).

Bu çalışmada Kelile ve Dimne eserindeki metinler, öncesinde belli olan değerler/ölçütler doğrultusunda detaylı bir şekilde incelendiği için toplanan verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde bulguların etkili bir biçimde aktarılması amacıyla doğrudan alıntılara sıklıkla başvurulmuştur. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 239).

Çalışmanın ilk aşamasında Kelile ve Dimne adlı eserin farklı çevirileri incelenmiş, daha sonra bu kitaplar içerisinde içinde en çok hikâye bulunan Selahaddin Alpay'ın 1973 yılında çevirisini yaptığı eser temin edilmiştir. İkinci aşamada Kelile ve Dimne'de yer alan hikâyeler, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (2018) yer alan değerler doğrultusunda incelenmiştir. Bu değerler şu şekildedir: Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik (MEB,

2018: 9). Sonraki aşamada ise; değer tespitleri yapmak üzere her bir değer için öncelikle kodlar belirlenmiştir. Veriler, eserdeki metinler bağlamında kodlanmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan 18 değer için ayrı ayrı gerçekleştirilen bu analiz sonucunda hikâyelerin değerlerle ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çerçeve anlatım tekniği ile yazılmış olan Kelile ve Dimne’de hikâyeler iç içe geçmiş katmanlar halinde sunulmaktadır. Anlam karmaşası olmaması ve daha anlaşılır olması açısından eserin incelenmesi yapılırken hikâyeler aralarındaki bağı koparmadan birbirinden bağımsız olarak ele alınmıştır. Öncelikle eserde yer alan 15 çerçeve hikâye, içerisindeki ara ve iç hikâyelerden bağımsız olarak incelenmiştir. Ardından ara hikâyeler bağlı olduğu çerçeve hikâyeden, iç hikâyelerde bağlı olduğu ara hikâyeden bağımsız olarak incelenmiştir. Eserin okunmasının ardından ilgili değerlerle ilişkisi bulunan hikâyelerin özetleri çıkarılmıştır. Araştırmada verilerin toplanması ve analizi sırasında güvenilirlik ve geçerliğe ilişkin bir takım önlemler alınmış, üzerinde çalışma yapılan eser üç defa okunmuş, hikâyelerdeki Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerler belirlenmiş ve kodlanmış, verilerin inandırıcılığını ispatlamak adına incelenen metinlere doğrudan ya da dolaylı atıflar yapılmıştır. Değer ve hikâye eşleştirmelerinde alan uzmanının görüşü alınmış, eşleştirmelerde araştırmacı ve alan uzmanının uyumu tespit edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. KELİLE VE DİMNE’NİN DEĞERLER AÇISINDAN ANALİZİ

İncelenen eserde çerçeve, ara ve iç hikâyeler olmak üzere toplam 102 hikâye yer almaktadır. Kelile ve Dimne giriş bölümü ile beraber toplam 15 çerçeve hikâyeden oluşmaktadır. Çerçeve hikâyelerin tümünde SBDÖP (2018) içerisinde yer alan 18 değerden en az birinin doğrudan yer aldığı tespit edilmiştir. Bu 15 çerçeve hikâye içerisinde yer alan 87 ara ve iç hikâyenin 21’i de en az bir değerle ilişkilendirilmiştir. Öncelikle asıl hikâyenin anlatıldığı bölümler olan çerçeve hikâyeler ile değerler arasındaki ilişki ortaya çıkarılmıştır. Tablo 5’de değerlerin Kelile ve Dimne’deki çerçeve hikâyelerde bulunma durumu gösterilmiştir.

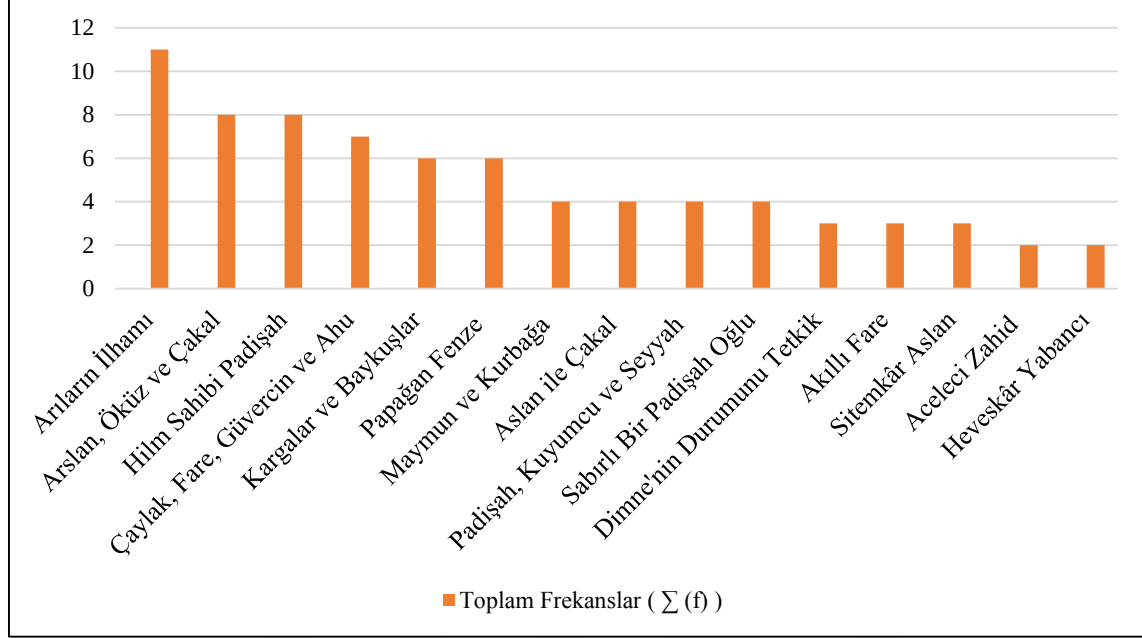
Tablo 5. Kelile ve Dimne’de Yer Alan Çerçeve Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı

Değer ►	Adalet	Aile birliği	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Eşitlik	Özgürlük	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Tasaruf	Vatanseverlik	Yardımseverlik
Çerçeve Hikâye ▼																		
Arıların İlhamı	■	■		■		■	■			■			■	■	■		■	■
Aslan, Öküz ve Çakal	■	■		■		■			■					■	■	■		
Hilm Sahibi Padişah	■	■		■			■				■			■	■			■
Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu		■					■	■				■	■	■				■
Kargalar ve Baykuşlar		■	■	■			■								■		■	
Papağan Fenze	■	■						■		■	■			■				
Maymun ve Kurbağa		■							■	■						■		
Aslan ile Çakal	■				■				■	■								
Padişah, Kuyumcu ve Seyyah	■							■							■			■
Sabırlı Bir Padişah Oğlu						■	■	■					■					
Dimne’nin Durumunu Tahkik	■				■				■									
Akıllı Fare			■	■			■											
Sitemkâr Aslan	■							■			■							
Aceleci Zahid	■													■				
Heveskâr Yabancı											■				■			
Toplam Frekanslar ($\sum (f)$)	9	7	2	5	2	3	6	5	4	4	4	1	3	6	6	2	2	4

Tablo 5 incelendiğinde SBDÖP’de yer alan değerlerin tüm çerçeve hikâyelerde farklı oranlarda tespit edildiği görülmektedir. Çerçeve hikâyelerde 18 değer 75 kere ilişkilendirilirken adalet değeri 9 hikâyede tespit edilerek diğer değerlere kıyasla en fazla ilişkilendirme yapılan değer olmuştur. Daha sonra en fazla vurgu yapılan değerler sırasıyla 7 hikâyede tespit edilen aile birliğine önem verme değeri ile 6 hikâyede bulunan dayanışma, sevgi ve sorumluluk değerleri olmuştur. Barış ve duyarlılık değerleri 5, dürüstlük, estetik, eşitlik ve yardımlaşma değerleri 4, çalışkanlık ve saygı değerleri 3,

bağımsızlık, bilimsellik, tasarruf ve vatanseverlik değerleri 2 hikâyede tespit edilmiştir. En az ilişkilendirme yapılan değer ise yalnızca bir hikâyede tespit edilen özgürlük değeri olmuştur. Şekil 2’ de çerçeve hikâyelerde bulunan değerlerin dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 2. Çerçeve Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı

Şekil 2’ göz önüne alındığında hikâyelerin içerdikleri değer sayıları bakımından en fazla ilişkilendirme yapılan hikâyenin eserin giriş kısmını oluşturan Arıların İlhamı adlı hikâye olduğu görülmektedir. İncelenen hikâyelerde değerlerle en çok ilişkilendirme yapılan diğer ilk üç hikâye ise sırasıyla eserin en geniş hacmini oluşturan ve karakterlerinin esere adını da verdiği Arslan, Öküz ve Çakal adlı hikâye ile Hilm Sahibi Padişah hikâyeleri 8 farklı değerle ilişkilendirilerek en fazla değer barındıran ikinci hikâye konumundadırlar. Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu hikâyesi ise içerisinde 7 farklı değeri barındırarak üçüncü sırada yer almaktadır. En az değer tespit edilen çerçeve hikâyeler ise 2 farklı değer ile ilişkilendirme yapılan Aceleci Zahid ve Heveskâr Yabancı adlı hikâyelerdir.

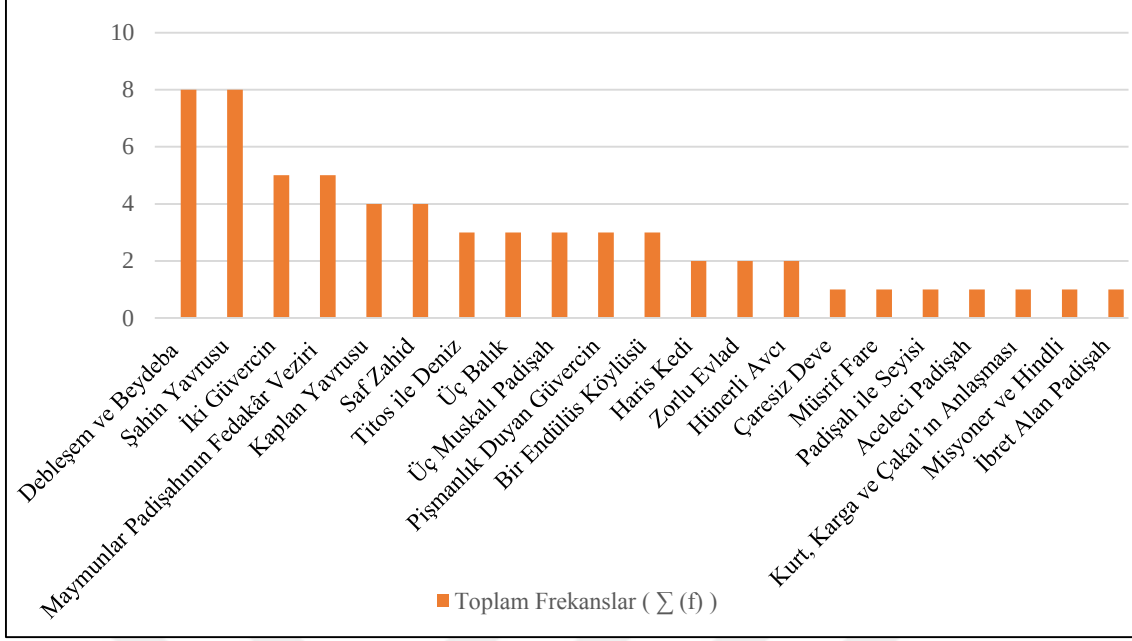
Kelile ve Dimne’de ana hikâyeler her ne kadar çerçeve hikâyede sunulsa da kahramanların tezlerini güçlendirmek için anlattığı ara ve iç hikâyelerde de değerler azımsanmayacak ölçüde tespit edilmiştir. Ara ve iç hikâyelerde değerlerin bulunma durumu Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Kelile ve Dimne’de Yer Alan Ara ve İç Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı

Değer ►	Adalet	Aile birliği	Bağımsızlık	Barış	Bilimsellik	Çalışkanlık	Dayanışma	Duyarlılık	Dürüstlük	Estetik	Eşitlik	Özgürlük	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Tasarruf	Vatanseverlik	Yardıms severlik
Ara ve İç Hikâye ▼																		
Debleşem ve Beydeba	■					■			■	■			■	■	■	■		
İki Güvercin		■								■		■		■			■	
Çaresiz Deve												■						
Şahin Yavrusu		■						■		■	■	■	■	■				■
Haris Kedi										■	■							
Zorlu Evlad						■										■		
Kaplan Yavrusu						■			■	■					■			
Müsrif Fare																■		
Padişah ile Seyisi									■									
Aceleci Padişah	■																	
Titos ile Deniz				■				■					■					
Üç Balık					■							■			■			
Üç Muskalı Padişah	■				■						■							
Pişmanlık Duyan Güvercin	■				■								■					
Saf Zahid	■							■	■									■
Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri		■	■											■	■		■	
Hünerli Avcı					■				■									
Kurt, Karga ve Çakal’ın Anlaşması									■									
Bir Endülüs Köylüsü	■															■		■
Misyoner ve Hindli					■													
İbret Alan Padişah	■																	
Toplam Frekanslar ($\sum (f)$)	7	3	1	1	5	3	0	3	6	5	3	4	4	4	4	4	2	3

Tablo 6 incelendiğinde Kelile ve Dimne’de yer alan ve bir çerçeve hikâyeye bağlı 21 ara ve iç hikâyenin SBDÖP’de yer alan 18 değerle 62 kere ilişkilendirildiği görülmektedir. Çerçeve hikâyelerde olduğu gibi ara ve iç hikâyelerde de en fazla ilişkilendirme yapılan değer 7 hikâyede tespit edilen adalet değeri olduğu görülmektedir. Adalet değerinin ardından en fazla ilişkilendirme yapılan ilk üç değer sırasıyla 6 değerle ilişkilendirilen dürüstlük, 5 değerle ilişkilendirilen bilimsellik ve estetik değerleri olmuştur. Dayanışma değeri ise ara ve iç hikâyelerin hiç biri ile ilişkilendirilememiştir. Çaresiz Deve, Müsrif Fare, Padişah ile Seyisi, Acelecî Padişah, Kurt, Karga ve Çakal’ın Anlaşması, Misyoner ve Hindli ve İbret Alan Padişah hikâyeleri de SBDÖP’de yer alan on sekiz değerden yalnızca biri ile ilişkilendirilmiştir. Şekil 3’de ara ve iç hikâyelerde değerlerin dağılımı gösterilmiştir.

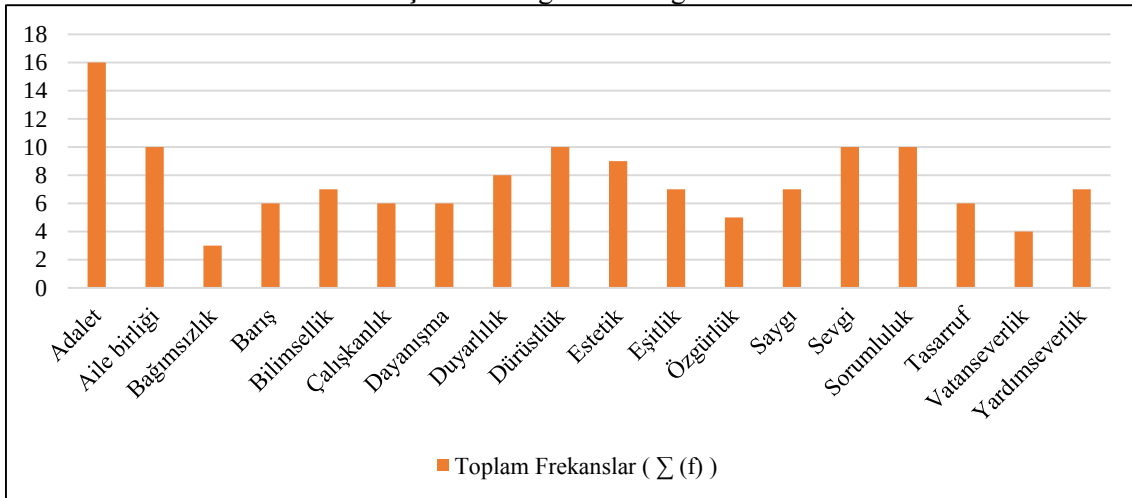
Şekil 3. Ara ve İç Hikâyelerde Değerlerin Dağılımı

Şekil 3 incelendiğinde en fazla değer barındıran ilk üç hikâyenin eserin giriş kısmını oluşturan Arıların İlhamı adlı hikâyeye bağlı hikâyeler olduğu görülmektedir. Bu hikâyelerden Debşelem ve Beydeba ile Şahin Yavrusu hikâyeleri 8 farklı değer ile ilişkilendirilirken İki Güvercin adlı hikâye de 5 farklı değerle ilişkilendirilmiştir. Yine ara hikâyelerden Maymunlar Padişahının Fedâkar Veziri adlı hikâye 5 değerle ilişkilendirilerek en çok ilişkilendirme yapılan değerler arasındadır. Yalnızca 1 değerle ilişkilendirme yapılan 7 hikâye vardır.

Tablo 5 ve 6 birlikte incelendiğinde toplamda 36 hikâyenin SBDÖP’de yer alan 18 değerle 137 kere ilişkilendirildiği görülmektedir. Şekil 4’te değerlerin tüm hikâyeler içerisindeki dağılımı gösterilmiştir.

Şekil 4. Değerlerin Dağılımı

Şekil 4 incelendiğinde en çok ilişkilendirme yapılan değer 16 hikâyeyeyle ilişkilendirme yapılan adalet değeri olurken, adalet değerini sırasıyla 10 hikâyeyeyle ilişkilendirilen aile birliğine önem verme, dürüstlük, sevgi ve sorumluluk değerleri izlemektedir. Yine estetik değeri 9, duyarlılık değeri 8, bilimsellik, eşitlik, saygı ve yardımseverlik değerleri 7, barış, dayanışma, tasarruf değerleri 6, özgürlük değeri 5, vatanseverlik değeri 4 hikâyeyeyle ilişkilendirilmiştir. En az ilişkilendirme yapılan değer ise 3 hikâyede tespit edilen bağımsızlık değeri olmuştur.

15 çerçeve hikâye ile değerler arasında toplam 75 ilişkilendirilme yapılmasına karşın 87 ara ve iç hikâyeden 21’inde değerlerle 62 kez ilişkilendirme yapılmıştır. Ara ve iç hikâyelerin sayısı çerçeve hikâyelerden fazla olmasına rağmen tespit edilen değer sayısı daha azdır. Bu durumun nedeni asıl hikâyenin çerçeve hikâye içinde anlatılmasından ve hacim olarak çerçeve hikâyelerin ara ve iç hikâyelere göre daha fazla yer kaplamasından kaynaklanmaktadır. Ara ve iç hikâyeler çerçeve hikâyelerdeki olay örgüsünü oluşturan küçük halkalar şeklinde olduğundan çerçeve hikâyelere göre içerikleri daha sık kalmaktadır. Yine de Debşelem ve Beydeba ve Şahin Yavrusu hikâyeleri 8’ er değerle ilişkilendirilerek ara hikâye olmalarına rağmen birçok çerçeve hikâyeden daha fazla değer içermektedirler. Bunun nedeni de bu hikâyelerin eserin giriş kısmında yer almasından ve eserin diğer bölümlerine kaynaklık etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ara hikâyeler hacim olarak da yine birçok çerçeve hikâyeden daha fazla yer kaplamaktadırlar. Hikâye analizlerinden değerlerle ilgili elde edilen detaylı bulgular aşağıda verilmiştir:

1.1.ARILARIN İLHAMI

Selahaddin Alpay’ın çevirisini yaptığı Kelile ve Dimne (1973) adlı eserde giriş bölümünde yer alan üst hikâyeye bir başlık verilmemiştir. O nedenle hikâyenin başlığı Yalsızuçanlar’ın (2017) çevirisinde yer aldığı şekli ile Arıların İlhamı olarak belirlenmiştir. Eserin geneline hâkim olan çerçeve hikâye anlatım tarzının nasıl işlediğini gösterebilmek ve eserin sonraki bölümlerinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlamak adına giriş bölümünde yer alan üst hikâye ve üst hikâyeye ilâştirilen ara ve iç hikâyeler (Debşelem ve Beydeba, İki Güvercin, Çaresiz Deve, Şahin Yavrusu, Haris Kedi, Zorlu Evlat ve Kaplan Yavrusu) değerleri de içermesi nedeni ile Arıların İlhamı adlı hikâyede öykü dizisi şeklinde art arda verilmiştir. Eserin diğer on dört bölümünde ise üst ve ara hikâyeler anlatımda ve hikâyenin mesajında kopukluklara yol açmaması için birbirinden bağımsız olacak şekilde incelenmiştir.

Hikâyede SBDÖP’de (2018) yer alan birçok değerin olduğu tespit edilmiştir. Bu değerler; adalet, aile birliğine önem verme, barış, çalışkanlık, dayanışma, estetik, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ve SBDÖP’de yer almayan temizlik değeri olarak sıralanabilir.

Arıların İlhamı adlı giriş bölümünü oluşturan hikâyede, arı kovanı bir metafor olarak kullanılmaktadır. Halk, işçi arılara benzetilirken hükümdar kraliçe arıya, devlet de kovana benzetilirken, arıların uyum ve düzenin insanlarda da olması gerektiği bu düzenin de ancak adaletle sağlanabileceği vurgulanmaktadır.

Hikâyede yaratıcının dünyayı belirli bir düzen içinde yarattığı ve insanın da huzur ve mutluluğu için uyması gerektiği kurallar olduğu belirtilmektedir. İnsanların iyi ve kötü olarak ayrıldığı, kötülerin iyilere üstün gelmemesi için hükümdarların adaleti tesis etmesi gerektiği üzerine durulmaktadır. Hikâyede arıların çalışkanlığı hükümdarı şaşırtmıştır. Yine arıların ballarını altıgen deliklerden oluşan peteklere yapmaları estetik açıdan göze çarpmaktadır.

Hikâyede arıların hepsinin aynı özellikte olduğu ancak insanların her birinin farklı özelliklere sahip olduğu vurgulanmıştır. İnsanların huzur içinde yaşamaları için birbirlerinin sevmesi gerektiği, küçüklerin büyüklere saygıyla yaklaşmaları büyüklerin de küçüklere sevgi göstermeleri gerektiğinden bahsedilmiştir.

İnsanların yalnız yaşayamayacakları ve birbirlerinin yardımlarına ihtiyaç duyduğunu da hikâyedeki şu cümleler özetlemektedir: “Bir insanın, bir lokma ekmek yiyebilmesi, bin kişinin çalışmasını gerektirir” (Beydeba, 1973: 5). Bu cümleden anlaşılacağı üzere insanlar sosyal varlıklardır ve yaşamlarını devam ettirebilmek için başkalarına ihtiyaç duyarlar. Tüm arılar üzerlerine düşen sorumlulukları harfiyen yerine getirmektedirler. Tıpkı arı kovanındaki iş bölümünde olduğu gibi insanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma bu noktada daha dikkat çeken bir konu olmaktadır.

Hikâyede ayrıca barış ve aile birliğine önem verme değerleri de işlenmiştir. Beydeba, hikâyelerinde toplumun yönetimi ile ilgili siyasi terbiye mesajını sık sık işlemekle birlikte toplumun bir aynası olan ailelerle ilgili de ailevi terbiye üzerinden öğütler vermekten geri kalmamaktadır. Arı kovanındaki düzenin tüm arıların sorumluluklarını yerine getirmesi ve bu düzenin asıl insanlarda olması gerektiği vurgulanmıştır. Arıların her birinin silahları yani iğneleri olmalarına rağmen silahlarını kendilerine karşı kullanmamaktalar. Sadece yuvalarını korumak için ancak düşman

saldırısı olursa silahlarına başvurumaktadırlar. Burada barış değerinin yanı sıra aile birliğine önem verme ve vatanseverlik değerine de ulaşılmaktadır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Hikâye ederler ki vaktiyle Çin diyarında Hümayun Fal adında bir hükümdar vardır. Bu ülkede yaşayanlar hallerinden memnun, mutlu ve mesutturlar. Herkes bu bilgili padişahın yönetiminden oldukça memnundur.

Bir de bu adaleti ile ün salmış padişahın Hâceste Ray namında bir veziri vardır. Hükümdarına oldukça sadık olan bu vezirin, büyük ya da küçük konular üzerinde vardığı kararlar hep doğru çıkmaktadır. Bu sebeple de padişah bir karar almadan önce onun da fikrini almayı ihmal etmemektedir.

Bir zaman hükümdar Hümayun Fal av yapmak ister ve yanına veziri ve çevresinde bulunan birçok kişiyi de alarak sahraya çıkar. Gölünce doyasıya avlandıktan sonra çölün sıcağı iyiden iyiye bastırır. Bunun üzerine vezirinin önerisi ile hükümdar yanındakilerin saraya dönmelerini ister ve kendisinin veziri Hâceste Ray ile arkalarından geleceklerini söyler. Sıcak iyiden iyiye kendini hissettirmiş, padişah bunalmıştır. Akıllı vezir padişaha biraz gölgede dinlensek iyi olacak der ve hükümdarı yakınlardaki bildiği bir dağa götürür. Dağ yemyeşil, serin ve büyük ağaçlarla kaplıdır. Bir ağacın altına otururlar. Ağacın kovuğunda bir arı kümesi vardır. Padişah şaşırarak vezirine arıların neden kovuğa girdiklerini sorar.

Vezir Hâceste Ray,

- Arılar toplu halde yaşarlar ve temiz varlıklardır. Yasub adında da bir beyleri vardır ve bütün arılar ona bağlıdır. Yasub diğerlerine göre daha iridir ve diğer arılar onun sözünden çıkmazlar. O padişah gibidir, çevresinde topluluğu yönetmeleri için komutanlar gibi yardımcıları vardır.

Padişahın sözlerini dikkatle dinlediğini gören vezir konuşması şöyle sürdürdü:

- Arılar gıpta edilecek bir yardımlaşma içindedirler. Bal için öncelikle her deliği altı köşeli gümeçler yaparlar. Bunların içini de çiçeklerden aldıkları bal denilen macunlarla doldururlar. Bir diğer konuda arılar çok temiz varlıklardır. Gittikleri yerlerden temiz gelmeye mecburdurlar. Kovanın girişinde bir bekçi arı vardır ve her arıyı sıkı bir temizlik denetiminden geçirdikten sonra içeri alır.

Padişah Hümâyûn Fal çok şaşırır ve kovanı incelemek istediğini söyler. Arıları çalışırken görünce daha da şaşırır. Tuhaf olan başka bir durum daha vardır. Arıların hepsinin silahı yani iğneleri vardır ve birbirlerine karşı taarruza kalkışmıyorlardır. Silahlarını yalnızca kovanlarının güvenliği için insan ya da başka bir yaratık saldırısı olunca çıkarıyorlar.

Bu nizam karşısında daha da şaşırان hükümdar vezirine dönerek:

- Arılardaki bu uyumlu düzenin insanlarda olması lazımken yani küçüklerin büyüklerine saygı göstermesi; büyüklerinde küçüklerine merhamet etmesi gerekirken bak gör ki insanlar birbirlerine zarar veriyorlar. Sevgi, kardeşlik olması lazım gelirken tam tersine birbirlerinin zararına çalışıyorlar.

- Padişahım! Gördüğünüz hayvanların hepsi, aynı fitrat üzerine ve tabiat üzerine yaratılmışlardır. Hâlbuki insanlar birbirlerinden farklı yaratılmış olduklarından her biri farklıdır. İnsanın yaratıldığı balçıkta meleklerde bulunan özellikler vardır. Ancak insanda bir de kötülük tarafı vardır. Ne yazık ki, insanların birçoğu nefis ve arzularına düşkün olduklarından doğru yoldan çıkarlar.

“Bu nedenle her devirde iyiler daha az olmuştur,” diye sürdürür sözlerini vezir.

Padişah bir süre düşüncelere dalar ve vezirinin söylediklerine hak verir ve söze başlar;

- Madem insan kötülerden uzaklaşmalı, nefisini ıslah için insanların ekseriyeti ile dost olmak, yılanlarla dost olmak kadar tehlikeli imiş!

Padişahın bu sözlerini onun halktan uzaklaşma ihtimali üzerine yoran akıllı vezir; olgunluk sahibi, yüce ruhlu insanlarla sohbet edilmenin fazileti arttıracığını söyler.

Özellikle de halktan uzaklaşılması gerektiğini belirten vezir, yalnız başına yaşamanın imkânsız olduğunu, yalnız yaşama durumunda bu ihtiyaçları gideremeyeceğini belirtti.

Vezir bahsettiği konunun daha da anlaşılması için bir de örnek verdi:

- Örneğin çiftçilik için alet lazımdır. Onun için de demirciye, marangoza ihtiyaç vardır. Bunlar olursa ekim ve hasat yapılır. Yalnız yaşarsak bunları yapamayız.

Vezir sözlerine şöyle devam etti;

- Bir düşünür şöyle diyor: “Bir insanın, bir lokma ekmek yiyebilmesi, bin kişinin çalışmasını gerektirir.”

Hikâyenin devamında Padişah Hümayun Fal farklı bir konuya geçerek insanın hırsından bahseder. İnsanın açgözlü olduğunu ve bu nedenle güçlülerin zayıfları ezdiğini belirtir. Bunun üzerine vezir Haceste Ray bunu önlemenin ancak adaletli bir yönetimle olabileceğini söyleyerek dünyadaki hiçbir şeyin başıboş olmadığını, her şeyin belirli bir düzene göre yaratıldığını belirtir.

Padişah vezire yöneticilerin nasıl olması gerektiğini sorunca, vezir “yöneticiler bilgili olmalı ve yetenekli, işi hak eden insanlarla çalışmalıdırlar,” der.

Hikâyenin devamında Vezir Haceste Ray Hindistan’ın ünlü padişahı Debşelem’i örnek verir. Debşelem’in akıllı filozof Beydeba’nın düşüncelerine önem verdiğini ve bu sayede ülkesini kalkındırıp halkını mutlu ettiğini ifade eder. Bunun üzerine de padişah Debşelem ile Beydeba’nın öyküsünü merak eder ve vezirinden bu hikâyeyi anlatmasını ister (Beydeba, 1973: 1-40).

1.2.DEBŞELEM VE BEYDEBA

Debşelem ve Beydeba hikâyesi Arıların İlhamı adlı hikâye içerisinde yer alan bir ara hikâye olup, genel olarak bir Siyâsetnâme özelliği taşımaktadır. Hikâyede hükümdarda olması ve olmaması gereken özelliklerin neler olduğu vurgulanmaktadır.

Hikâyede SBDÖP’de yer alan adalet, çalışkanlık, dürüstlük estetik, sevgi, saygı, tasarruf ve sorumluluk değerlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Öncelikle hikâye padişaha sunulan bir vasiyet niteliği olduğundan birçok değere vurgu yapıldığı görülmektedir. Hikâye, SBDÖP’de yer almayan ama kültürümüzde önemli görülen bir değer olan cömertlikle başlamaktadır. Bir Siyâsetnâme olan Kelile ve Dimne’de yer alan Debşelem ve Beydeba hikâyesinde adalet değerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Padişahın adil bir yönetici olması gerektiği kendisine en çok yakışan şeyin bu olduğu vurgulanmaktadır. Beydeba dünyada adil düzenin sağlanmasında ve ilahi adaletin tecellisinde güç sahibi padişahlar ve yöneticileri tutarak yeryüzünde adaletin sağlanmasında peygamberlerden sonra hükümdarlar görevli olduğunu belirterek “hükümdarların bir dakikalık adâleti senelerce nâfile ibadetten üstündür,” der. (Beydeba, 1973: 7-90).

Bir Siyâsetnâme olan eser, devletin devamlılığını esas mesele olarak işlemesi itibari ile bu konuda halkın memnuniyetini oldukça önemsemiştir. Beydeba’ya (1973: 14-17) göre halkın hoşnutsuzluğu had safhaya eriştiği an, devletin çökmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle Beydeba’nın padişaha verdiği öğütler adaletli, merhametli ve halkının

refahını önemsemesi gerektiği üzerinedir. Kötüler iyilere galip gelip zayıf halkı ezmemelidir. Bunun yolu da hükümdarın devleti içinde adaleti tesis etmesinden ve halkına karşı sorumluluk duymasından geçmektedir. Aynı zamanda padişahın tüm bu işleri kendi başına yapmasının güç olacağını bilen Beydeba hükümdarın etrafındaki kişilere karşıda adaletli olması gerektiğini, sevdiği insanlara karşı oluşabilecek kıskançlıkların ve iftiraların da farkına varması gerektiğini öğütler. Hükümdarın çevresinde bulunan kişilerde olması gereken özellikler hakkında ipuçları veren Beydeba, hükümdarın yanında olacak kişilerin işini bilen, birbirlerine karşı saygılı ve gerektiğinde inisiyatif alabilecek adaletli, çalışkan, dürüst ve sorumlu kimseler olması gerektiğini belirtir.

Hükümdarın gezip dolaştığı yerlerin eşsiz güzellikte manzaralar sunması estetik değeri ile ilişkilidir. Yine hikâyenin içinde yer alan beşinci vasiyette elde bulunan bazı şeylerin muhafazasının o şeyi elde etmekten daha zor olabileceği vurgulanmaktadır. Burada da tasarruf sahibi olmanın önemi vurgulanmıştır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Vezir Hâceste Ray, hükümdarı Hümayun Fal'ın emri üzerine hikâyeyi anlatmaya başlar: Bir zamanlar Hint diyarında halkı ve ülkesi için çalışan ve adaleti ve merhameti ile halkı tarafından çok sevilen Rayı Debşelem adından bir padişah vardır. Halkı için elinden geleni yapan bu hükümdar kendi zevk ve sefasından da geri kalmaz. Yine bir zaman bir eğlence tertipler. Kuş sütü bile eksik olmayan sofrasında yerler, içerler müzikler eşliğinde eğlenirler. Eğlence bittikten sonra hükümdar yanındaki ulemalarla sohbet etmek ister. Konu cömert olmaya gelir ve hükümdarın yanındaki bilginler bu konuda eli açık olmanın önemini savunan görüşler söylerler.

Bu görüşlerinde oldukça ileri giden bilginler hükümdar Debşelem'in cömertlik konusunda galeyana gelmesine neden olurlar. Debşelem bütün hazinesinin kapılarını açar ve herkes bu hazineden nasibini alır; fakir halk zengin, zengin de daha zengin olur.

Debşelem o gece bir rüya görür. Gördüğü rüyada nur yüzlü hayırsever bir ihtiyar ona şöyle seslenir:

- Ey âlemin yüce padişahı! Allah uğruna hazineni halka dağıttın bu Allah katında makul oldu ve ödüllendirildin. Sabah olduğunda atına bin ve doğuya git. Orada bir hazine bulacaksın. Bu hazine dünyadaki diğer hazinelere göre büyük bir hediyedir.

Rayı Debşelem rüyası üzerine yola çıkar ve günlerce atı ile yollara koyulur. Epeyce bir yol aldıktan sonra büyük bir dağın eteğine varır. Orada karanlık bir mağara önünde oturan nur yüzlü bir ihtiyarın oturduğunu görür. İhtiyarla sohbet eden Rayı Debşelem ihtiyarı hoş sözleri ile hoşnut kılar. Debşelem Şah, hazine mevzuna girmeden tam oradan ayrılacakken ihtiyar bilge padişaha seslenir:

- Padişahım! Mağaranın etrafında Kaarun hazinesi kadar define var. Ben kanaat hazinesine malik olduğum için bu hazinenin bana lüzumu yoktur. Askerlerinize emredin de hazineyi bulsunlar.

Bunun üzerine Şah, adamlarına haber gönderir. Padişahın adamları gelirler ve gömüyü aramaya başlarlar. Günlerce süren kazıların ardından altın, gümüş ve mücevherlerden meydana gelen bir hazine ortaya çıkarılır. Ayrıca değerli taşlarla süslenmiş bir de sandık bulurlar. Sandık kilitlidir. Marifetli bir çilingir getirirler ve sandık açılır. Sandıktan İbranice yazılmış bir levha çıkar. Tercüman getirilip yazıların çevirisi yaptırılır.

Tercüman yazının içeriğini şöyle özetler: “Ben ki hükümdar Hoşing Cihandar’ım. Bu hazineyi Rayı Azam Hindli Debşelem için buraya gömdümdüm. Hazineyle birlikte ona bir de vasiyet bırakıyorum. Bu nasihatler ona mücevherlerden daha kıymetlidir, dikkatle okusun. Vasiyetnameye göre amel edenler dünya durdukça saygı ile anılırlar.”

Tercüman vasiyetnameyi okumaya başlar:

Vasiyetname on dört bentten ibarettir.

Birinci vasiyet: Padişah kendisine bağlı birini eğer sever ve ona yakınlık imtiyazı sunarsa çevresinden o kişiyi kıskananlar olacaktır. Böyle bir durumda sevdiği kişinin aleyhinde söylenenleri nazarı itibara almamalıdır. Sevdiği kişiyi korumalıdır.

İkinci vasiyet: Padişah çevresinde kötü insanları barındırmamalıdır. Onlar kötü huyları ile haksızlık yapılmasına neden olur.

Üçüncü vasiyet: Padişahın çevresindeki adamlarının içi dışı bir olmalı, birbirlerine saygı ve sevgi beslemelidirler. Aksi takdirde devlet işleri kötüye gider.

Dördüncü vasiyet: Düşman her zaman dost olmayabilir. O nedenle düşman hoş görünse bile tedbir elden bırakılmamalıdır.

Beşinci vasiyet: Bazı şeylerin korunması elde edilmesinden daha zor olabilir. Bu sebeptendir ki elde edilen bir şeyin korumasına daha çok dikkat edilmelidir. Aksi halde elden çıkar, gider.

Altıncı vasiyet: Hükümdarlar, devlet işlerinde acelecilik ve hafiflikten kaçınmalıdır.

Yedinci vasiyet: Eğer ki hükümdarın düşmanları ona karşı ortak hareket etmeye başlarlarsa onların aralarını bozmak için düşmanlardan birine yumuşaklık gösterilebilir. Bu bir zayıflık değil düşmana karşı düşmanla iş birliği yapmaktır.

Sekinci vasiyet: Bir padişah kendisine karşı şu ya da bu sebeple kin ve düşmanlık besleyen kişilere asla güvenmemelidir. Çünkü kin girdiği kalpten kolay kolay çıkmaz.

Dokuzuncu vasiyet: Bir hükümdara en ziyade yakışan şey onun adil ve merhamet sahibi olmasıdır. Tebaasında bulunanların küçük suçlarını affetmesi de onların düzelmesini sağlayabilir.

Onuncu vasiyet: Bir kimseye bilerek ceza vermek uygun değildir. Ancak ortada bir kötülük varsa cezalandırılmalıdır.

On birinci vasiyet: Padişah kendine yakışmayan işlere heves etmemelidir.

On ikinci vasiyet: Hükümdar kalbinin iyiliğini bir ziynet bilmeli alçak gönüllü olmalıdır. Tevazu ile hareket etmelidir.

On üçüncü vasiyet: Hükümdara bağlı bulunan insanlar güvenilir kişilerden oluşmalıdır. Fesatlık memleketin huzur ve istikrarına helal getireceği için bu kişiler dikkatli seçilmelidir.

On dördüncü vasiyet: Padişah üzüntülü ve karamsar olmamalıdır. İşgal ettiği tahtın gereklerine uygun olarak azimli, hikmetli ve metanetli olmasını bilmelidir.

Etraftakiler tercümanı dikkatli bir şekilde dinledi, vasiyetlerden çok etkilendiler. Çevirmen vasiyetin bir de eki olduğunu belirtti. Etraftakiler onu da okumasını istediler. Tercüman vasiyetin ekini okumaya başladı:

- Bu vasiyetleri anlamak için ayrıca on dört tane de öykü vardır. Eğer hükümdar Debşelem onları da öğrenmek istiyorsa Serendip Dağı'na gitmelidir.

Debşelem çok etkilenir. Mağaradan çıkan hazineyi halka dağıtır. Kendisi vasiyetnamenin anlamını öğrenmek için Serendip Dağı'na gitmek ister ancak konuyu yine de vezirlerine danışır. Vezirleri de bir netice bildirmek için kendisinden bir gün süre

isterler. Ertesi gün vezirleri Serendip Dağına gidilmesini zorda olsa uygun görürler. Ancak baş vezir padişaha bir öneri de bulunur;

- Eğer izin verirsiniz konuyla alakalı bir hikâyeyi; iki güvercin hikâyesini anlatayım.

Padişah hikâyeyi anlatması için baş vezirine izin verir. Baş vezir iki güvercin hikâyesini anlatmaya başlar (Beydeba, 1973: 1-40).

1.3. İKİ GÜVERCİN

Debşelem ve Beydeba hikâyesi içerisinde yer alan İki Güvercin hikâyesi bir iç hikâye olup, hikâye içerisinde de yine bu hikâyeye iliştilirilmiş Çaresiz Deve adında bir iç hikâye daha yer almaktadır. İki Güvercin hikâyesinde SBDÖP içerisinde yer alan aile birliğine önem verme, estetik, özgürlük, sevgi ve vatanseverlik değerlerinin olduğu görülmektedir.

İki güvercin hikâyesi yuvalarında sıradan ve güvenli bir hayat yaşayan kuşlardan Bazende'nin, kardeşi Nevazende'den ayrılıp yeni memleketler görme macerasının anlatıldığı bir hikâyedir. Bazende bu maceralı yolculukta yola çıkma amacıyla olduğu gibi yeni yerler görmüş ancak başından türlü kötü olaylar geçince yuvasına kendisini zor atmıştır.

Hikâyenin kahramanı Bazende'nin maceralı yolculuğa çıkmadan önce kardeşi Nevazende'nin onun ayrılığını istememesi ve Bazende'nin gurbette karşılaştığı zorluklar ve tehlikeler karşısında zaman zaman pişmanlıklar yaşayarak yuvasını özlemesi ve ayriyeten Bazende'nin gurbetteki zorluklar karşısında bitkin düştükten sonra vatanına doğru sevinçle uçuşması vatanseverlik, aile birliğine önem verme ve sevgi değerleri ile ilişkilidir. İki Güvercin hikâyesinde Bazende'nin kendi arzusu ile serbestçe dolaşıp yeni yerler görmesi özgürlük değeri ile ilişkilirken Bazende'nin tuzağa düşmesine yol açan ayağına ip bağlanmış güvercinin kendi iradesi ile hareket edememesi ise özgürlük değerleri ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca hikâyede Bazende'nin gezdiği memleketler tasvir edilirken zümrüt yeşili dağ vb. ifadeler estetik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Bir zamanlar bir ülkede Bâzende ve Nevâzende adında iki güvercin vardır. Bu iki güvercin yuvalarında huzur içerisinde yaşayıp gitmektedir. Ancak bir gün Bâzende farklı coğrafyaları, farklı ülkeleri merak eder. Bu düşüncesini de Nevâzende'ye şöyle açar;

- Nevazende, sevgili dostum hep böyle burada oturup duracak mıyız? Ben denizleri, dağları görmediğim daha nice güzellikleri merak ediyorum. Bilgilimi, görgümü arttırmak niyetindeyim. Ne dersin?

Nevazende arkadaşının bu sözleri karşısında tedirginlik hissederek:

- Güzeldir elbet farklı yerler görmek, tanımak. Ancak bu gezintinin sıkıntılarını, tehlikelerini de görmek gerekir. Vahşi hayvanlar, fırtınalar bütün bunlar olmasa...

Bazende hemen Nevazende'nin sözünü keserek:

- Endişelerini biliyorum ancak sıkıntı olmadan rahatta olmaz. Bu sıkıntılar benim daha bilgili olmamı olgunlaşmamı sağlayacaktır.

Nevazende her ne kadar arkadaşını bu maceradan vazgeçirmeye çalışsa da Bazende kararında ısrarlıdır ve bir müddet sonra yola koyulur ve farklı memleketlere doğru kanat çırpır. Bâzende günlerce, haftalarca uçar. Keyfi o kadar yerindeydi ki yorgunluğu bir an olsun bile aklına gelmez. Nice denizleri, ovaları aştıktan sonra yüce bir dağın zirvesine konar. Zümrüt bu yeşili bu dağ, kuşlar, kelebekler, çiçeklerle sanki cennetten bir köşe gibidir. Ancak Bâzende'nin dinlemesine fırsat kalmadan hava bozar. Bir anda yağmur, fırtına, şimşekler başlar. Onu en çok korkutan da şimşeklerin çakması, yıldırımların düşmesi olur. Bir ağaç kovuğuna gizlenir. Bir ara dostu Nevazende gelir aklına. Gurbetin ilk pişmanlığını hissediyordur. Onun memleketinde böyle havalar olmaz, olsa bile yuvalarında bu fırtınayı hissetmezler. Ertesi sabah hava açar, Bazende yeniden uçmaya başlar. Öğlene kadar uçar. Ancak yine bitkin düşmek üzeredir.

Bu arada karşısında bir anda kocaman bir Şahin belirdiğini görür, çok korkar. Heyecandan ne yapacağını bilemez bir vaziyette uçmaya niyetlenir ama artık Şahin'den kurtulacak kadar gücü kalmamıştır. Bazende'nin içinde yine bir pişmanlık duygusu belirir. Şu beladan kurtulabilirse yuvasına dönmeyi kendi içinde kararlaştırır. Tam bu duygular içindeyken ortaya bu kez de kocaman bir tavşancık kuşu çıkar. Hem şahin hem de tavşancık kuşu Bazende'yi gözlerine kestirirler. Hal böyle olunca Bazende'yi ele geçirmek için iki yırtıcı kuş arasında amansız bir kavga meydana gelir. Bazende durumu fırsat bilip hemen تنها bir yere gizlenir. Kalbi heyecandan ve korkudan çok hızlı çarpar. Geceyi gizlendiği yerde geçirdikten sonra güneşin ilk ışıkları ile gizlendiği yerden çıkar. Ancak dün almış olduğu kararı unutarak tekrar yabancı diyarlara doğru yola koyulur.

Bazende günlerce uçar. Bir hayli de yorulmuş ve çok acıkmıştır. Süzüldüğü yerden aşağıya doğru bakarken, yemyeşil bir bahçe görür. Aşağıda kendisi gibi bir

güvercinin çimenlikler içinde yem yediğini görür. Hemen aşağıya inip yemleri yemeye koyulur. Yem tanelerini yerken “şark!” diye kurulan tuzağa yakalanır.

Bunun bir tuzak olduğunu geç anlayan. Bazende yanındaki güvercine dönerek;

- Kardeşim, sen benim türümden değil misin, tehlikeyi neden haber etmiyorsun?

Diğer kuş;

- Ey kardeşim, tedbirimiz hiç ilahi kaderi değiştirebilir mi? Sen de bu hırs olduktan sonra bırak bizim gibi aciz kuşları insanlar bile bu korkunç tuzağa düşebilir.

Bazen’de güvercinin sözlerine hak verdiyse de, hakkı teslim etmekle beladan kurtulmak mümkün müdür? diye içinden geçirir. Yine kurtuluş çaresinin yanındaki güvercinde olduğunu düşünerek “Buradan kurtulmak için bana bir yol göster sana ömrümün sonuna kadar minnettar kalırım,” der.

Güvercin, Bazende’ye; “Bak benim de ayağımda bir ip var. Burada kendi isteğimle durmuyorum. Gücüm olsa senden önce kendimi kurtarıyorum,” der ve bir de öykü anlatır (Beydeba, 1973: 19-26).

1.4. ÇARESİZ DEVE

Çaresiz Deve adlı hikâye İki Güvercin hikâyesine iliştilirilmiş bir iç hikâyedir. Hikâyeyi İki Güvercin hikâyesinin kahramanlarından olan Çağırtkan Güvercin kendi durumunu belirtmek için anlatmaktadır.

Çaresiz Deve hikâyesinde özgürlük değerinin varlığı tespit edilmiştir. Çaresiz Deve hikâyesinde yuları başkasının elinde olan devenin kendi özgür iradesi doğrultusunda davranış sergileyemediği görülmektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Vaktiyle bir deve yavrusu, annesinin arkasından giderken süratli yürüyemediğinden annesine yetişemez ve “hey ana sen ne kadar insafsız bir kadınmışsın, biraz yavaş yürüsene, sana yetişemiyorum” der. Anası da “Ah! yavrucağazım, yular benim elimde değil ki, başkasının elinde. O beni hızlı yürütünce bende hızlı gidiyorum” diyerek yavrusuna cevap verir (Beydeba, 1973: 23-24).

Bazende, güvercinin anlattığı hikâyeyi beğense de asıl meselesinin tuzaktan kurtulmak olduğunu düşünür. Bir anda kanat çırpmaya, sağa sola uçuşmaya başlar. Tuzaktaki ip yıpranmış olduğundan bir anda kopuverir ve Bazende özgürlüğüne kavuşur.

Oradan da hemen uçup uzaklaşır. Ve artık evine, biricik kardeşi Nevazende'nin yanına doğru yola koyulur.

Artık vatanına doğru sevinçle yol alan Bazende, epeyce bir zaman uçtuktan sonra bir ekin tarlasının yanına konar. Burada biraz dinlenmek ve karnını doyurmak ister. Ancak ne var ki burada da ekin sahibinin oğlu elindeki okuyla onu yaralar. Ancak Bazende'yi yakalayamaz. Bazende nihayetinde yaralıda olsa vatanına dönmeyi başarır. Bazende'yi yaralanmış ve bitkin halde karşısında gören Nevazende onun bu haline çok üzülür. “Artık bu sana ders olsun. Bir daha yuvanı terk etmezsın,” der.

Başvezir hikâyeyi burada tamamlar. Hükümdar Debşelem başvezirinin ne demek istediğini anlamıştır. Ancak o veziri gibi düşünmeyerek;

- Ey başvezirim! Evet, senin de belirttiğin gibi gezmenin, yaban memleketler görmenin zorlukları vardır. Ancak memleketimizden dışarı çıkmazsak tembelleşir, bilgisiz kalırız.

Hükümdar Debşelem, sözlerine şahin yavrusunun hikâyesini anlatarak devam eder (Beydeba, 1973: 24-26).

1.5. ŞAHİN YAVRUSU

Hikâyede gurbete çıkma zahmetinin zorluklarına karşı gurbetin sağlayacağı faydalar anlatılmaktadır. Anne çaylak büyütüp beslediği şahinin yuvayı terk etmesini önlemek için elindekilerle yetinmesi gerektiğini hikâyeler aracılığı ile anlatır. Yavru şahin ise annesi bildiği çaylağı dinlemez. Gurbete çıkıp yeni maceralara atılmak istemektedir. Ona göre zor şeylere ulaşmak karnını doyurmaktan daha iyidir. Zor şeylere ulaşmak için de rahat ortamı terk etmek gerektiğini düşünür. Kahramanları bir şahin yavrusu ve anne çaylak olan hikâye içerisinde Haris Kedi ve Zorlu Evlat öyküleri yer almaktadır.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan aile birliğine önem verme, duyarlılık, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi ve yardımseverlik değerlerinin yer aldığı belirlenmiştir. İki şahin yüksek bir kayanın tepesine yuva yaparak mutlu bir hayat sürmektedir. Bir de yavruları olan bu çift, hayatlarının en güzel zamanlarını yaşamaktadır. Yavrularını gözlerinden bile sakınan şahin ailesinin vaziyeti aile birliği değeri ile ilişkilidir.

Hikâyenin kahramanı yavru şahinin elde etmesi güç şeyler için yuvadan ayrılabilmesi ve gelecek planlarını kendi iradesi ile şekillendirebilmesi özgürlük değeri

ile ilişkilendirilebilir. Anne çaylağın öz evladı olmamasına rağmen şahin yavrusunu kendi çocuklarından ayırmadan büyütüp beslemesi ve onu ölümden kurtarması yardımsever, eşitlikçi ve duyarlı davrandığını gösterirken onun aileden ayrılmasını istememesi aile birliği ve sevgi değerleri ile ilişkilidir.

Şahin yavrusunun annesi bildiği çaylağı üzmeden onun izni ile ayrılmak istemesi ona saygı duyduğunu gösterirken yine annenin yavrusunun kararına saygı gösterdiği görülmektedir. Şahin yavrusunun gezdiği yerler betimlenirken kullanılan “tabiatın yemyeşil, zümrüt gibi” ifadeleri estetik değer olarak tespit edilmiştir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Yüksek bir kayanın tepesine iki şahin bir yuva yapar. Bu iki şahinin bir de yavruları olur. Yavrularını çok seven bu iki şahin hayatlarının en mesut günlerini yaşamaktadırlar. Yavrularını en iyi şekilde beslemeye özen gösteren ebeveyn şahinler onu gözlerinden bile sakınırlar.

Bir gün yavrularına yiyecek bulmak için anne ve baba şahin yuvadan ayrılır. Yavru şahin biraz büyümüştür. Anne ve babasını beklerken yuvada canı sıkılır ve uçmaya karar verir. Gözlerini kapatıp kanatlarını açar ve kendini boşluğa bırakır. Ne var ki kanatları henüz onu uçuracak güce erişmemiştir. Aşağıya doğru düşmeye başlar. Bu sırada anne çaylakta yavrularının yiyeceğini bulmak için yuvadan ayrılmıştır. Yavru şahinin havadaki çığlıklarını duyan çaylak, onun yırtıcı bir kuşun pençesinden kurtulup aşağıya doğru düşen bir fare olduğunu düşünür. Yukarıdan düşen şeyin altına geçer ve kanatlarını açar. Ancak kanatlarına düşen şey fare değil yırtıcı bir kuş olan şahinin yavrusudur.

Çaylak, yaratıcının bu kuşun ölmesini istemediğini ve onu kurtarmak için kendisini aracı yaptığını düşünür. Şahin yavrusunu alarak kendi yavrularının yanına götürür. Onu yavruları gibi hatta onlardan daha iyi besler. Yırtıcı bir kuşa annelik etmek çaylağın hoşuna gider. Ancak gel zaman git zaman yavrular büyür. Şahin yavrusu annesinden ve kardeşlerinden farklı olduğunu anlar, bu duruma da üzülmeye başlar. Bir gün sıkıntısını anne çaylağa anlatır. Başka memleketler görmek istediğini bunun için yuvadan ayrılmak istediğini söyler. Anne çaylak bu duruma çok üzülür ve onu kararından vazgeçirmek için başlar dil dökmeye;

- Bak yavrum, gurbete iki nedenle çıkılır. Birincisi geçim sağlamak için diğeri de kendi vatanında kalamayacak kadar tehlikede olmak. Şükür ki ikisi de sende yok.

Şahin bu sözler karşısında da ikna olmaz. Ve anne çaylak onu ikna etmek için bir hikâye anlatmaya başlar (Beydeba, 1973: 26-28).

1.6. HARİS KEDİ

Hikâye de elindekilerle yetinmeyip açgözlülük eden bir kedinin ölümle sonuçlanan acıklı sonu anlatılmaktadır.

Hikâyede estetik ve eşitlik değerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Kedilerin birinin karnını zor bela doyurmasına rağmen diğer kedinin gayet besili olması eşitlik değeri ile ilişkilendirilebilir. Hikâyede diğer kedinin oldukça besili ve parlak tüylere sahip olması da estetik değeri ile alakalıdır. Aynı zamanda sınıfsal bir farkın olduğunu belirtmek gerekir. Eserin yazıldığı dönemde Hindistan'da sınıfsal katı ayrımların olduğu kast sisteminin varlığı bilinmektedir. Eserin diğer bazı hikâyelerinde olduğu gibi burada da Beydeba aslında insanın bulunduğu konumdan mutlu olması gerektiği mesajını vermektedir. Belki de Beydeba dönemin şartları gereği insanların eşit şartlarda yaşayabileceğine inanmadığı için insanların bulunduğu konumda mutlu olmasının yolunun kanaatkârlıktan geçtiğini düşünmektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Eski bir zamanda fakir, yaşlı bir nine yaşamaktadır. Bu yaşlı kadının bir de kedisi vardır. Kedi, yaşlı ninenin ona verdiği artıklarla karnını doyurur. Ancak çok da iyi beslendiği söylenemez. Kedi bir fare yakalayıp yediğinde kendisini şanslı görür. Git gide zayıflayan bu kedi bir gün mahallesinde besili bir kedi görür. Kendisi acınacak haldeyken karşısındaki kedinin gayet besili ve parlak tüylere sahip olmasına baya şaşırır kedi diğer besili kediye: “Sen neden bu kadar bakımlısın?” diye sorar.

Besili kedi de ona “Sen de padişahın sarayında bulunursan benim gibi olursun” der. Bunun üzerine cılız kedi saraya gitmeye karar verir. Ne var ki padişah bütün gün duyduğu kedi miyavlamalarından bıkmış olduğundan askerlerine saraya gelen yabancı kedilerin okla vurmasını emreder. Cılız kedi saraya gelip bir güzel sarayın artıklarını yerken tam midesine bir ok yer ve oracıkta ölür.

Anne çaylak bu öyküyü anlattıktan sonra yavru şahine sonunun böyle olabileceğini imâ eder. Ancak yavru şahin mutluluğun yalnızca yiyip içmekle olmayacağını asıl huzurun güç şeyleri elde etmekle olacağını söyler. Bunun üzerine bu kez de şahin yavrusu, anne çaylağa bir hikâye anlatmaya başlar (Beydeba, 1973: 28-30).

1.7. ZORLU EVLAT

Şahin Yavrusu hikâyesine bağlı bir iç hikâye olan öyküde kararlılıkla hayallerin peşinden koşmanın başarıyı getireceği mesajı verilmektedir. Hikâyede çocuğun bir sultanla evlenmeyi hedeflemesi ve bu doğrultuda çalışarak hedeflerine ulaştığı görülmektedir.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan tasarruf ve çalışkanlık değerlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Hikâyede babanın çok çalışıp para kazanmasına rağmen kazandığı para, harcadığı paradan az olduğu için fakir olduğu anlatılmaktadır. Tasarruf değeri ile doğrudan ilişkilendireceğimiz bu durum tasarruf sahibi olunmadığında gelirin ne kadar olduğunun önemsiz olduğunu gösteriyor.

Öykünün başkahramanı çocuğun hedeflerine erişmek için kararlılıkla savaş aletlerini öğrenmek için sık sık talimler yapması çalışkanlık değeri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Vaktin birinde becerikli bir adam vardır. Bu adam çalışmak konusunda kusuru olmadığı ve iyi para kazandığı halde masrafları gelirinden çok olduğundan hep fakirlik içinde yaşar. Gün gelir bu adamın bir çocuğu olur. Çocuğun doğması ile adamın evinde bereket olur, adam zamanla fakirlikte kurtulur. Çocuk biraz büyür ve daha küçük yaşına rağmen ok atmaya, kılıç kullanmaya merak duyar. Okuldan bile sık sık kaçan evlat zamanının büyük bir bölümünü silah kullanmayı öğrenmek için antrenman yaparak harcar. Bir zaman sonra çocuk iyice büyür evlenecek çağa gelir. Babası onun evlenmesi gerektiğini ona iletince çocukta babasına bir şart ileri sürer.

- Evlenmek için koştüğün şart nedir? diye sormuş babası.

Çocuk da “Düğün giderlerini ben karşılayacağım ve alacağım gelini ben seçeceğim,” der.

Babası duruma şaşırarak,

- Oğlum sende düğün yapacak para var mı ki?

Bu sözler üzerine oğlan yerinden fırlayarak kılıcını eline alır:

- Benim evleneceğim gelin ancak bir sultan olabilir. O da para pulla değil ancak kılıçla gelir!

Baba, oğlunun böylesine zor bir maceraya atılmasına razı gelmese de oğlan niyetinden vazgeçecek gibi değildir.

Sonunda aradan zaman geçer ve oğlan ülkeye padişah olur, bir sultanla da evlenir.

Şahin yavrusu, anne çaylağa öyküsünü anlattıktan sonra artık ikbali için bir lokma ekmeğe razı olarak vakit geçirmeyeceğini söyler.

Anne çaylak artık oğlu yerine koyduğu şahin yavrusunun yuvayı terk edeceğine tam olarak inanınca canı gönülden onun kararına izin verir. O da anne yerine koyduğu çaylağa ve diğer çaylak kardeşlerine samimi bir şekilde veda ederek yuvadan uçar.

Epeyce bir yol alan şahin önce bir keklik avlayarak karnını doyurur. Ve içinden şimdi yuvadan ayrılmasaydım bu lezzeti tadamayacaktım diye geçirir. Yoluna devam eden şahin havada süzülür. Cennet gibi yemyeşil ovalardan geçer, şırl şırl akan buz gibi sulardan içer. Türlü hayvanlar avlayıp karnını doyurur.

Bir gün şahin bir tepeye konup etrafı izlerken ileride bir grup insan görür. İnsanlardan biri padişaktır ve yanında da bir doğan kuşu vardır. Padişah doğana bir av gösterip salar. Ancak şahin, doğandan önce avı yakalar. Padişah şahine sahip olmak ister ve onun yanına evcil bir şahin göndererek onu saraya çağırır. Şahinin beklediği de zaten budur. Hemen saraya gider ve padişahın omuzuna konar.

Debşelem Şah hikâyeyi burada bitirerek usulünce başvezirin önerisini reddeder. Bunun üzerine ikinci vezir de başvezirin arzusu yönünde sözler ettiyse de Padişah Debşelem'e göre gurbetin zahmeti çok olsa da faydalarının haddi hesabı yoktur. Ancak vezirler tam ikna olmadığından söz gele gele padişah Debşelem'in Kaplan Yavrusu öyküsüne gelir (Beydeba, 1973: 30-31).

1.8. KAPLAN YAVRUSU

Kaplan Yavrusu hikâyesinin ana teması dürüstlük değeri üzerinedir. Aynı zamanda çalışkanlık, estetik ve sorumluluk değerleri de bu hikâyede tespit edilmiştir.

Hikâyede kaplan yavrusunun üstlendiği görevleri büyük bir gayretle başarması ve zor bir görevde bile yanındakilerin yalana başvurmaya niyetlenmesine karşı gelerek sorumluluğunu yerine getirmesi çalışkanlık, dürüstlük ve sorumluluk değerleri ile ilişkiliyken coğrafi tasvirler estetik değerine kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca Beydeba, kişilerin üstlendikleri vazifenin gereklerini yerine getirme noktasında da “Hangi vazifeye gönderilirlerse gönderilsinler, sadakat ve doğrulukla başlayıp, vazifeyi öylece bitirmeliler” demektedir (1973: 56).

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Basra bölgesinde ormanlarla ağaçlarının yeşilliği, suların berraklığı ile cennetten bir yer denilebilecek bir ada da yaşayan bir kaplan vardır. Ormanın hâkimi olan bu kaplanı ada sakinleri çok sever, kaplanda onlara karşı iyi davranır. Bu kaplanın bir de yavrusu vardır. Kaplan öldükten sonra tıpkı kendisi gibi yavrusunun ormana sahip olmasını istiyordur. Ancak kader bu ya kaplan daha yavrusu büyümeden ölüverir.

Kaplanın ölümünün ardından ormanda hayvanlar âleminin üyeleri arasında bir taht mücadelesi çıkar. Mücadeleyi aslan kazanır. Aslan ormanların kralı olur. Kaplan yavrusu da zamanla büyür ve babasının yerine geçmeye niyetlenir. Etrafındaki hemcinsi bilge kaplanlara da niyetini belli ederek onlardan bu konuda görüş alır. Bilge kaplanlar kaplan yavrusunu aslanın yerine geçmesi için cesaretlendirdilerse de bir eyleme geçtiğinde onun yanında olmayacaklarını da belirtirler. Kaplan yavrusu aslanın yanına gider. Aslan iyi kalpli biridir. Kaplan yavrusunu himayesine alır.

Bir gün çok sıcak bir hava meydana gelir. Aslanın da uzaklarda bir yerlerde görülmesi gereken bir işi vardır ancak kimse bu göreve gitmek istemez. Kaplan yavrusu bu zor görev için gönüllü olur ve yanına aldığı bazı görevlilerle yola koyulur. Bir müddet sonra hava iyiden iyiye ısınır. Kaplan yavrusunun etrafındakiler yürüyemeyecek noktaya gelirler ve “şuracıkta biraz gölgensek ve geri gitsek aslanın bundan haberi olmaz” derler. Kaplan yavrusu ise aslana söz verdiklerini isterlerse kendilerinin geri dönebileceklerini, kendisinin yola gerekirse tek başına devam edeceğini söyler. Bu sözler aslanın kulağına gider ve aslan kaplan yavrusunun tavrından oldukça mutlu olur, onu her zaman yanında tutar ve ona hep çok güvenir.

Bu hikâye üzerine söylenecek söz kalmamıştır. Hazırlıklar başlar ve Padişah Debşelem ile adamları Serendip Dağı’na doğru yola koyulurlar. Bazen karadan bazen de denizden giderek epey yol alırlar. Hükümdarın geçtiği her yer kendisine özgü manzaraları, ibretlik bir ayine bakar gibi görünür. Bütün bu güzel manzaralar onun yorgunluğunu alır. Aylarca yol giderler ve birçok diyar aşp Serendip adasına varırlar. Adanın ortasında Serendip Dağı tüm yüceliği ile duruyordur. Adada birkaç gün dinlendikten sonra dağın eteklerine çıkan Debşelem ünlü bilgin Beydeba’nın yaşadığı mağarayı bulur. Bedeba’nın karşısına tıpkı bir hükümdarın karşısına çıkıyormuş gibi izin alarak çıkar.

Beydeba, hikmet dolu bilgiler almak için onca zahmete katlanan Debşelem'i günlerce mağarasında misafir eder. İkili arasında süren söyleşilerden ünü tüm dünyaya yayılacak olan Kelile ve Dimne adlı eser ortaya çıkar. (Beydeba, 1973: 35-38)

Buradan itibaren Beydeba, 14 vasiyeti, 14 bölüm içinde ara ve iç hikâyelerle birlikte çözüme kavuşturmak için hikâyeler anlatacaktır. Çalışmada anlatımda kopukluklar olmaması için çerçeve hikâyeler bağımsız olarak, iliştilirilmiş hikâyelere yer verilmeden incelenmiştir. Ara ve iç hikâyeler de ayrıyeten çerçeve hikâyeden bağımsız olarak on dört bölümün sonunda (çerçeve hikâyelerden sonra) incelenmiştir.

1.9. ASLAN, ÖKÜZ VE ÇAKAL

Kelile ve Dimne'nin ilk iki bölümünü oluşturan Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesi kapladığı alan itibari eserin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Aslan, Öküz ve Çakal çerçeve hikâyesi içerisinde verilen mesajları kuvvetlendirmek adına yirmi üç tane de ara hikâye mevcuttur. Ara hikâyeler içerisinde de iki tane alt hikâye yer almaktadır. Ara hikâyeleri, Aslan, Öküz ve Çakal hikayesinin kahramanları olan Kelile ve Dimne, birbirlerine görüşlerini kabul ettirebilmek için anlatmaktadırlar.

Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesi içerisinde yer alan ara hikâyeler şunlardır:

- 1- İki Şehzâde
- 2- Şahin ile Kuzgun
- 3- Müsrif Fare
- 4- Maymun
- 5- İki Arkadaş
- 6- Gafil Tilki
- 7- Saf Zahid
- 8- Serçelerin İntikamı
- 9- İbret Alan Padişah
- 10- Karga ile Yılan
- 11- Balıkçıl Kuş
- 12- Aldanan Tavşan
- 13- Aldatan Tavşan
- 14- Üç Balık
- 15- Şahin ile Horoz
- 16- Bülbül ile Bağcı

- 17- Gözü Doymayan Avcı
- 18- Kurt, Karga ve Çakalın Anlaşması
- 19- Titos ile Deniz
- 20- Geveze Kurbağa [Alt Hikâye]
- 21- Öğüt Kabul Etmeyen Kuş
- 22- İki Ortak
- 23- Kurbağa ile Güler [Alt Hikâye]
- 24- Bahçevan
- 25- Akıllı Tacir

Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesinde genel olarak SBDÖP içerisinde yer alan değerlerden doğrudan adalet değerinin işlendiği görülmektedir. Ayrıca hikâyeyi doğrudan ya da dolaylı olarak aile birliğine önem verme, barış, çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, sevgi ve tasarruf değeri ile ilişkilendirebiliriz.

Vaktiyle çok çalışan ve zorluklarla yoğrulan bir tüccar hazinesini padişahların servetlerinden daha üstün hale getirmiştir. Ancak zamanla yaşlanan ihtiyar tüccar servetini bırakacağı oğullarının akıbeti konusunda endişelidir. Tüccar baba, savurgan evlatlarına hazıra dağ dayanmayacağını benimsetmeye çalışır. Hem çalışkanlık hem de tasarruf vurgusu dışında hikâyede mevcut duruma razı olmanın gerekliliği, aç gözlülük ve hırsın sonunun kötü olduğu anlatılır. Burada aynı zamanda babanın oğullarının tutum ve davranışlarından dolayı onların gelecekleri hakkında endişe etmesini aile birliği açısından değerlendirilebilir.

Hikâyenin genel içeriği ve ana fikri özellikle adalet değeri ile alakalıdır. Hikâye verdiği ölüm hükmün doğruluğundan emin olmayan aslanın durumunu anlatmaktadır. Aslanın, en iyi dostu Şetrebe'yi onun bir hain mi yoksa bir kurban mı olduğuna net karar vermeden öldürmesi onu pişmanlığa sürüklemiştir.

Kelile ve Dimne'de kanunsuzluktan ve eşkıyalıktan korunmanın yolu siyaset olarak gösterilmiştir. Siyasetin de usul ve esası elbette adalettir. Yalnızca adil kanunlar önünde herkes kendini emin hissedebilir (Beydeba, 1973: 6). Adaleti sağlamak için de padişahların ve yöneticilerin birtakım konulara dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedir.

Hükümdarlar adaleti sağlamak için:

- Adalet kurallarını çok iyi bilmeli,
- Devletin yönetiminde ilim sahibi ve dini bilgisi olan kimselerle konuşmalı,

- Üstün ve akıllı kimselerle dostluklar kurmalı,
- Niyetleri kötü kimselerle bile dostluklar kurup onların başkaldırmalarını önlemeli,
- Kötü niyetli kişilere karşı dikkatli olmalı, bunların sözlerine karşı tedbirli davranılması gerekmektedir (Beydeba, 1973: 7-8).

Beydeba “Hükümdara mensup maiyet erkânı, mutlaka emniyet ve itimada şayan kimselerden müteşekkıl olmalıdır; hıyanet ve gadır erbabından, teşekkül etmemeli” dir (1973: 17), sözleri ile hükümdarların çevrelerinde dürüst olmayan kişileri barındırmamasını gerektiği üzerinde durur. Beydeba’ya göre “Bilinmelidir ki, saltanat eşğinde bulunanlardan pek azı, canı gönülden saadık olabilir. Ekserisi, menfaatını nazarı itibara alarak, sırf hükümdarın mazarratından emin olmak için, hükümdara sokulurlar” (1973: 8).

Beydeba adaletle ilgili anlattığı Aslan, Öküz ve Çakal adlı bu hikâyede elde delil olmadan peşin hüküm ile karar verilmemesi gerektiği üzerinde durmuştur. Kelile ve Dimne’de adaletli ilgili hikâyelerde hükümdarlar özelinde insanların “Mutluyken söz, kızginken cevap, öfkeli ve üzgünken de karar vermeyin” öğüdünde olduğu gibi öfke gibi yoğun duygu içerisindeyken karar almamaları öğütlenmektedir. Pişmanlıkla sonuçlanan hükümler vermemek için yeterli delil olmadan karar alınmaması, sanıkların yargılanmasının mahkeme önünde ve serinkanlılıkla gerçekleştirilmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Adaletin tecellisi için yetki ve makam sahibi liderlerin daha hassas davranması gerektiği üzerinde duran Beydeba, hükümdarların alçakgönüllük ile hareket etmeleri gerektiğini belirtir (Beydeba, 1973: 81).

Bir hüküm verilmeden önce kararın altının iyice doldurulması ve acele karar verilmemesi gerektiği hikâyeden çıkan en net sonuçtur. Nihayetinde hikâyede atasözünde denildiği gibi öfkeyle kalkan zararlar oturmuştur. Adalet için en önemli konulardan biri karar verilirken elbette aceleci davranmamak gerektiğidir. Bir karar alınmadan önce yeterli araştırma yapılmalı ve deliller açıkça ortaya konulmalıdır.

Hikâyede iyi rolündeki karakter Kelile’dir. Kelile, Dimne’nin ihtirasını görmüş, onu başına gelebilecek felaketler konusunda uyarmıştır. Kelile arkadaşına ihtirasları uğruna savaşmaktansa barış yolunu tercih etmesini öğütlesede Dimne kendi bildiğinden şaşmamıştır. Dimne aslında dürüstlük, adalet gibi değerlerin ne demek olduğunu bilmektedir. Ancak hırslarına yenik düşerek bildikleri ile değil hisleri ile hareket

etmektedir. O nedenle sadece bilmek yetmemekte bunun dışında duyguların kontrol edilmesi gerektiği ve buna göre hareket edilmesi gerektiği eserde vurgulanan bir diğer mesajdır.

Kelile kardeşi bildiği dostuna duyduğu sevgi yüzünden Dimne'nin niyetinden haberdar olmasına rağmen bildiklerini söylemeyerek Şetrebe'nin ölümüne göz yummuştur. Hikâye, Debşelem Şah'ın, Beydeba'ya hilekârlar tarafından dostlukları bozulan iki kişinin durumunu sorması üzerine başlar. Beydeba Aslan, Öküz ve Çakal adlı hikâyeyi anlatarak vasiyetnamenin ilkinde de açıklamış olur.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Vaktiyle Destavend taraflarında yaşayan bir tüccar baba ve onun iki savurgan oğlu vardır. Tüccar baba onca zahmetle elde ettiği servetini har vurup harman savuran çocuklarının akıbetini hiç iyi görmez. Onların akıllarını başlarına almalarını ister. Babaları çocuklarının tasarruflu olmaları gerektiğini böyle giderse servetlerini bitireceklerini söyler. Babalarının sözleri oğullarına tesir eder ve evlatlar harekete geçmeye ve çalışmaya karar verirler. Küçük oğul ticarete meyleder ve gurbete çıkmaya niyet alır.

Baba elindeki Şetrebe ve Metrebe (Bendebe) adlı iki öküzü oğluna verir ve küçük evlat yola koyulur. Ancak Şetrebe adındaki öküz yolda hastalanır. Bunun üzerine tüccarın oğlu onu başkasına emanet edip yoluna devam eder. Ancak emanet ettiği kişi öküzü bakmaz, gider efendiye “Öküzün öldüğünü söylerim” diye düşünür ve Şetrebe'yi orada bırakır. Şetrebe bir zaman sonra iyileşir, eski günlerine döner. Şetrebe kendisine kalacak bir yer ararken zümrüt yeşili bir çayıra denk gelir. Burada epey bir konaklar. Artık gayet besili bir öküz olmuştur.

Şetrebe yine bir gün çayırdaki yayılırken keyiflenmiş ve dehşetengiz sesi ile böğürmeye başlamıştır. Öylesine yüksek bir ses çıkarır ki sesi yakındaki ormanın içlerine kadar gider. Bu ormanda da oraya hüküm süren bir aslan vardır. Aslan etrafındakilere korku salan güçlü bir kralmış. Ancak daha önce hiç öküz sesi duymadığından Şetrebe'nin sesinden tir tir titremeye başlar. Halkına korkusunu belli de etmek istemez.

Aslan'ın oldukça zeki mi zeki iki de çakal hizmetkârı vardır. Bu iki çakaldan birinin adı Kelile, diğerinin adı da Dimne'dir. Dimne aslanın korkusunun sebebini hemen anlar ve arkadaşı Kelile'ye durumu açıklar. İki çakal aralarında aslanın durumu hakkında konuşmaya başlar. Dimne zeki ve arzuları yüksekken, Kelile ise temkinlidir. Dimne

ormanının kralı aslanın durumunu kendisine bir çıkar yolu olarak değerlendirir. Kralın korkusunu iyi bir mevkiye giden yolda bir araç olarak görür. Kelile ise arkadaşını uyararak bu durumun kendilerini alakadar etmediğini ve konunun üzerine pek gitmemesi gerektiğini aksi takdirde başını belaya sokacağını bazı hikâyelerle Dimne'ye anlatmaya çalışır. Kelile, arkadaşına bilginlerin padişahları ulu bir dağa benzettiklerini, dağlarda çeşitli madenler mevcutsa da buralarda yırtıcı hayvanlarından olduğundan söz eder. Yine padişahla oturup kalkmanın bir deniz seferine benzediğini, böyle bir seferin ya büyük nimetler getireceğini veya insanı batırıp yok edeceğini anlatır. Ancak Dimne arkadaşının sözlerini dikkate almaz.

Zekâsı ve kurnazlığı ile aslanı etkilemeyi başaran Dimne ormanın kralının yanına sokulur. Bir müddet sonra aslanın korkusunun ses olduğunu aslandan teyit eder. Aslan'ın gözüne girmek ve onun yanında daha da yükselmek için Dimne bir plan yapar. Bu plana göre sesin sahibini aslanın karşısına çıkaracak ve Aslan'ın korkularının dinmesini sağlayacaktır. Bu sebeple sesin sahibini bulmak için aslandan izin ister. Aslan Dimne'yi sesin sahibini bulması için görevlendirir. Dimne sesin sahibi Şetrebe'yi bulur ve onunla bir müddet dostluk kurar. Aslan'ın karşısına çıkmakta tereddüt eden Şetrebe'yi ikna etmeyi başarır. Bu şekilde Dimne, Aslan'ın övgüsüne ve dostluğuna daha da layık olacağını düşünür. Yalnız işler Dimne'nin hayal ettiği gibi gitmez. Aslan, öküz Şetrebe'ye daha çok ilgi ve alaka gösterir onu kendi yanına alır. Hatta Şetrebe zamanla aslanın en iyi adamı olur ve onun fikirlerine büyük değer verir. Dimne bu durumdan elbette hiç hoşlanmaz. Kendi olmak istediği makamda öküz Şetrebe vardır. Şetrebe'ye karşı büyük bir kin beslemeye başlar.

Dimne, hırslıdan kurtulamaz ve öküz Şetrebe 'den kurtulmayı düşünür. Dimne'nin niyetini öğrenen Kelile ise onu vazgeçirmek adına birtakım hikâyelerle desteklediği öğütler verir. Kelile'ye göre savaşmaktansa barış yapmak daha akıllıcadır. Yalnızca nefsi müdafaa noktasında savaş yapmak mantıklı olabilir. Ancak aklına ve kurnazlığına güvenen Dimne düşüncesinde kararlıdır. Dimne, aslan ve öküz Şetrebe arasında fesatlık çıkarmak için harekete geçer. Önce krala gidip Şetrebe'nin onun arkasından kurduğu tuzağı anlatır. Ağzı güzel laf yapan Dimne, aslana öküz Şetrebe 'nin ormanın kralı olmak istediğini ve bu nedenle kendisini öldüreceğini söyler. Aslan, Dimne'nin anlattıklarına inanmak istemez. Şetrebe ile konuşup hakikati aramaya karar verir. Ancak kurnaz çakal Dimne, böyle bir durumda hazırladığı planın suya düşeceğini bildiğinden planının işlemesi için başka bir plan daha yapar. Dimne, aslana Şetrebe'yi,

yanına buyur etmesini ve onun hareketlerini gözlemlemesini isteyerek bu sayede Şetrebe'nin niyetini öğrenebileceğini söyler. “Eğer Şetrebe yanına geldiğinde yüzünün rengi değişir, sağına soluna bakmaya başlarsa bil ki saldırıya hazırlanıyordur,” der. Aslanı, Şetrebe'ye karşı yeterince kışkırttığını düşünen Dimne'nin artık yapması gereken bir işi daha vardır; Şetrebe'yi aslana karşı kışkırtmak. Dimne bu kez de Şetrebe'nin yanına giderek Aslan'ın kendisini yemek için plan yaptığını dikkatli olması gerektiğini ona gayet dostane bir biçimde anlatır. Şetrebe'de tıpkı Aslan gibi başlangıçta bu duruma inanmak istemese de Dimne bu iki dostun içine kurt düşürmüştür artık. Kurnaz çakal Dimne, Şetrebe'ye aslanın yanına gittiğinde temkinli olması gerektiğini belirtir. “Şayet aslan, kuyruğunun üzerinde oturup, göğsünü de sana doğru kabartır vaziyette ise bil ki seni yemek için saldıracaktır,” der.

Aslan, Şetrebe'yi huzuruna çağırır. İkisi de birbirlerini tıpkı Dimne'nin kendilerine anlattıkları vaziyette bulurlar. Bu hal üzerine Dimne'nin hesapları doğru çıkar ve iki eski dost birbirlerine saldırır. Mücadeleyi aslan kazanır ve öküz Şetrebe'nin canını alır. Ancak aslanın içi rahat değildir. Meselenin aslını öğrenmeden acele hüküm verdiği düşüncesi duygularına egemen olur ve büyük bir pişmanlık duyar. Aslanın kurban mı yoksa hain mi olduğunu kanıtlamadan en iyi adamı olan öküz Şetrebe'yi, Dimne yüzünden öldürmesi onu oldukça kızdırır. Ancak Dimne'yi cezalandırması durumunda bir çakal tarafından kandırıldığı ortaya çıkacağı için Dimne'ye dokunmaz (Beydeba, 1973: 40-110).

1.10. DİMNE’NİN DURUMUNU TAHKİK

Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesinin devamı olan Dimne'nin Durumunu Tahkik adlı öykü, eserin ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Bu araştırmaya kaynaklık eden Selahaddin Alpay'ın çevirisini yaptığı Kelile ve Dimne (1973) adlı eserde ikinci bölümde yer alan hikâyeye bir başlık verilmemiştir. O nedenle bu hikâyenin başlığı Karaman ve Topaloğlu'nun (2018) çevirisinde yer aldığı şekli ile Dimne'nin Durumunu Tahkik olarak belirlenmiştir. Bu bölümde Dimne'nin yargılanması ele alınmakla birlikte vasiyetnamenin ikinci maddesi olan padişahın çevresinde kötü insanları barındırmasının onu haksızlık yapmaya iteceği savı anlatılmaktadır. Pançatantra'nın Süryani çevirisinde bu bölüm yer almamaktadır. Toska'ya göre (1989: 45) İbni Mukaffâ, Dimne'nin yaptıklarına seyirci kalamayıp bu bölümü kendisi yazmıştır.

Dimne'nin Durumunu Tahkik hikâyesinde SBDÖP içerisinde yer alan adalet, dürüstlük ve bilimsellik değerlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Hikâye, bir önceki

bölümde (Aslan, Öküz ve Çakal) devlet adamı öküz Şetrebe'nin ölümünün aydınlatılmasını konu almaktadır. Aldığı acele kararlar, emin olmadan en iyi dostu öküz Şetrebe'yi öldüren aslan bu bölümde hatasını anlamış ve Dimne'nin adaletli bir şekilde yargılanmasını sağlamıştır. Sonuçta da öküz Şetrebe'nin suçsuz olduğu, kıskançlık, hile ve iftira yüzünden öldüğü anlaşılmış ve mahkemenin tek sanığı Dimne idama mahkûm edilmiştir.

Dimne atasözünde olduğu gibi dostunun gölgesinde suç işlemiştir. Dimne'nin niyetini ona duyduğu sevgi nedeni ile açık etmeyerek bir cinayetin yaşanmasına dolaylı bile olsa göz yuman Kelile, Dimne'nin yargılanması esnasında da Dimne'yi ele vermemiştir. Yalnızca kendisinin şahit tutulması söz konusu olursa yalan söylemeyeceğini dile getirmiştir. Kelile, bildiklerini söyleyerek Dimne'nin yargılanması esnasında adaletin geç tecilli etmesine yol açmıştır. Kelile bu tutumu ile dürüst bir tavır sergilemeyerek suçlu duruma düşmüştür. Adalet ve dürüstlük değerinin yanı sıra Aslan'ın bu kez peşin hüküm ile değil de deliller ışığında hareket etmesi bilimsellik değerine bir atıf olarak yorumlanabilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Aslanın en sadık dostu Şetrebe'yi aceleci bir hükümlü öldürmesi ona öylesine tesir eder ki gece gündüz sürekli keder içindedir. Şetrebe'nin gerçekten bir hain mi yoksa hiç suçu olmayan bir masum mu olduğu kafasında her geçen gün büyüüp giden bir soru olmaya devam eden aslan yemeden içmeden kesilir. Aslanın, Şetrebe'den sonra en yakın veziri olan kaplan aslanın bu durumunu hiç iyi görmez ve onu teselli etmeye çalışır. Kaplan olanla, ölene çare olmayacağını böylesine hüznülenmeye devam ederse kederden dert sahibi olacağını söyleyerek hükümdarını teselliye çalışsa da kar etmez. Aslan en azından Şetrebe'nin suçlu mu yoksa suçsuz mu olduğunun anlaşılmasını arzular. Böylelikle eğer Şetrebe suçluysa yüreği az da olsa ferahlayacaktır.

Kaplan bir gece saraydaki vazifesini yerine getirdikten sonra evine doğru giderken Kelile ve Dimne'nin evlerinin ışıklarının yandığını görür. Bu saatte neden ışıklarının yandığını, kötü bir durum mu var acaba diye düşünerek eve doğru sokulur. İçeriden Kelile ve Dimne'nin hararetli bir şekilde tartıştıklarını duyar. Biraz konuşmalara kulak kabartan kaplan, Kelile'nin Dimne'yi suçladığını, devlet adamı Şetrebe'nin onun yüzünden öldüğünü söylediğini ve Dimne'nin buna karşılık olaydan pişmanlık duyduğunu bir daha böyle bir şeye yeltenmeyeceğini söylediğini işitir. Kaplan duyduklarına inanamaz ve ne

yapacağını bilemez. O yüzden durumu direkt aslana anlatmaktansa sultanının annesine anlatmanın iyi olacağını düşünür. Geç vakit olmasına rağmen sessizce sultanın annesini uyandırır ve olan biteni anneye anlatır. Annesi sabaha kadar uyuyamaz. Ertesi gün oğluna kimden öğrendiğini söylemeden duyduklarını anlatır. Ancak aslan sadık olarak bildiği hizmetkârı Dimne'nin böylesine bir ihanet yapacağını kabullenmek istemez. Şetrebe gibi onu sorgulamadan öldürmek istemediğinden kadıların ve müftülerinde içinde olduğu bir mahkeme kurulmasını ister. Mahkemeye Dimne'de çağırılır. Dimne saraya gelince mahkemenin neden toplandığını anlar. Ama yine de ümitsizliğe düşmez.

Zekâsı ve üstün üslubu ile mahkemede aklanacağından emin olan Dimne suçlamaları kabul etmez ve süslü cümlelerle mahkemedekileri ve tabi aslanı etkilemeyi başarır. Mahkemenin ilk gününde bir karar alınmasa da Dimne şüpheli olarak hapse götürülür ve mahkemenin ertesi gün devam edileceği belirtilir. Akşam olduğunda Dimne eve dönmediğinden Kelile meraklanır ve saraya gider. Saray görevlileri Dimne'nin hapiste olduğunu söylerler. Kelile, hapiste Dimne'yi ziyaret eder ve onun durumuna ağlar. Bu işin böyle olacağı belliydi gibisinden konuşur. Ancak Dimne henüz hiçbir şeyin belli olmadığını kendisini aklayacağını söyler. Dimne Kelile'den bildiklerini kimseye anlatmamasını ister. Ancak Kelile "Eğer beni mahkemeye çıkarırlarsa yalan söyleyemem ve bildiklerimi anlatırım," der.

Ertesi gün mahkeme yine kurulur ve ne aleyhte ne de lehte bir karar çıkmaz. Dimne yeniden hapse gönderilir. Bu kez Dimne'yi ziyarete kendi cinsinden başka bir dostu çakal Rozbe gelmiştir. Dimne, Rozbe'ye Kelile'nin neden mahkemeye katılmadığını sorar. Rozbe bu kez ağlayarak Kelile'nin öldüğünü söyler. Dimne'de ağlamaya başlayıp, üzülmüş görünse de aslında Kelile'nin öldüğüne içten içe sevinir. Çünkü Kelile olayları biliyor ve olası bir şahitlikte doğruları söyleyecektir. Ama artık Kelile öldüğüne göre içi rahattır.

Ertesi gün mahkeme yeniden kurulur. Herkes Dimne'nin suçsuz olduğunu neredeyse inanmaya başlamıştır. Ancak kaplan sessizliğini bozar ve başından geçen olayı anlatarak, Kelile ve Dimne arasında geçen konuşmaları duyduğunu söyler. Bunun üzerine Dimne söyleyecek bir şey bulamaz ve mahkeme Dimne hakkında idam kararı verir.

Bilgin Beydeba, Kelile ve Dimne hikâyesini Şah'a anlatarak kötülük edenlerin kötülükten başka bir şey bulamayacaklarını açıklamış olur (Beydeba, 1973: 111-138).

1.11. ÇAYLAK, FARE, GÜVERCİN VE AHU

Debşelem Şah, filozof Beydeba'dan uygun bir dost ile anlaşmanın yararlarını anlatmasını ister. Beydeba'da kahramanları güvercin, fare, çaylak, kaplumbağa ve ceylan olan bir hikâye anlatır. Padişahın bulduğu hazinedeki İbrani vasiyetnamenin üçüncüsü olan padişahın çevresindeki kişilerde olması gereken özelliklerinin anlatıldığı hikâye bir çerçeve hikâye olup içerisinde üç tane de ara hikâye barındırmaktadır. Ara hikâyelerden birinde de yine bir iç hikâye daha mevcuttur.

Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu hikâyesinde SBDÖP içerisinde yer alan aile birliğine önem verme, dayanışma, duyarlılık, özgürlük, sevgi, saygı ve yardımseverlik değerinin ve SBDÖP'de yer almayan ancak kök değerler (MEB, 2018) arasında bulunan dostluk değerinin işlendiği görülmektedir. Beydeba, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu hikâyesini dostluk üzerine kurmuştur. Hikâyede tuzağa yakalanan güvercinlerin bireysel kurtuluş çareleri aradığı noktada arkadaşları Şirin'in önerisi ile ortak amaç doğrultusunda dayanışma içinde hareket etmeleri, avcıdan kurtularak özgürlüklerine kavuşmalarına olanak sağlamıştır. Güvercinlerin tuzaktan tamamen kurtulmaları ise Şirin'in arkadaşı farenin yardımı ile olmuştur. Şirin'in yine fare dostundan önce kendisini değil de arkadaşlarını kurtarmasını istemesi ise fedakârlığını ve arkadaşlarına olan sevgisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Zor duruma düşen ahunun yardımına giden çaylak ve farenin peşlerine düşen kurbağa da belki arkadaşına hiç faydası olmayacakken kötü bir günde arkadaşlarının yanında yer almak istemesi yine sevgi, dayanışma ve yardımseverlik değerleri ile açıklanabilecek bir durumdur. Çaylak ve farenin de yavaş hareket eden arkadaşlarının duygusunu anlayıp onu da ahunun yardımına götürmeleri duyarlılık ve saygı değerleri açısından önemlidir. Yine hem ahunun tuzaktan kurtulması için hem de kurbağanın avcının heybesinden çıkartılmasında arkadaşlar arasında çok iyi bir dayanışma ve yardımlaşma örneği sergilendiği ifade edilebilir. Hikâye bütünü ile incelendiğine Güvercinlerin birlikte hareket etmesi, Şirin'in tuzak olma ihtimaline karşı yine de arkadaşlarını yalnız bırakmayıp onlarla ortak hareket etmesi ve de hikâyedeki diğer hayvanların birlikteliklerini korumak için çaba sarf etmeleri aile birliğine önem verme değeri ile bağlantılıdır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Hikâye bir avcının tuzağına düşmüş güvercin sürüsünü izleyen çaylağın merakı ile başlar. Sekavendecin ülkesinin Dâher şehrinde; ağaçlıklar, çayırliklar içerisinde, içinden akarsular akan bir yer vardır. İçerisinde nice hayvanların yaşadığı bu yer, avcılarının da uğrak yeridir. Bir gün çaylağın biri yüksek bir ağacın tepesinde etrafını izlerken bir adam çaylağın bulunduğu ağacın altına doğru yanaşır.

Çaylak, adamın avcı olduğundan şüphelenir ve onu daha rahat görmek için ağacın daha yüksek bir dalına konar. Çaylak şüphesinde haklı çıkar, bu adam bir avcıdır. Avcı, ağacın altına oldukça güçlü bir tuzak kurarak üzerine yemler serer. Çaylak neler olacağını merak etmeye başlar. Çok geçmeden sekiz, on tane güvercin yemlere hücum etmeye kalkışırlar. Bu güvercinler arasında bir de bunların reisi konumunda Şirin adında bir güvercin vardır. Şirin diğer güvercinlere dikkatli olmaları gerektiğini, yemlerin tuzak olabileceğini söylese de aç güvercinler onu dinlemez ve yemlere saldırır. Ancak Şirin şüphesinde haklı çıkar ve Şirin’de dâhil olmak üzere tüm güvercinler tuzağa yakalanırlar.

Tuzağına yakalanan kuşları gören avcı saklandığı yerden çıkar ve tuzağa doğru yürür. Avcının üzerlerine geldiğini gören kuşlar bireysel kurtuluş çabası içerisine girerek beyhude çırpınmaya başlar. Güvercinleri lideri Şirin, bari bu kez beni dinleyin diye arkadaşlarına çıkışır. Arkadaşları Şirin’in böyle bir durumda ne diyeceğini dinlemeye başlar. Şirin belki hepimiz birlikte hareket edip kanat çırparsak tuzağı kaldırıp götürebiliriz bu sayede kurtulabiliriz der. Arkadaşları Şirin’in söylediği gibi beraberce kanat çırpınmaya başlarlar tuzağı kaldırarak uçmaya başlarlar. Avcının kendi üzerlerine koşarak geldiğini gören güvercinler hep beraber daha kuvvetli kanat çırparak avcıdan kurtulurlar.

Güvercinlerin başarısına hayranlıkla şahit olan çaylak, güvercinlere ne olacağını merak ettiği için uçarak arkalarına düşer. Güvercinler epey uçtukten sonra bir ormana inerler. Ancak hala ayakları ipele tuzağa bağlıdır. Bu ormanda Şirin’in yakın dostu Zeyrek adında bir de fare yaşamaktadır. Şirin, arkadaşı Zeyrek’ e seslenir. Zeyrek dostunun bu halini görünce senin gibi akıllı bir kuş nasıl böyle bir tuzağa yakalanır diye onunla alaylı bir konuşma yapar. Şirin’de dostu Zeyrek’e “Senin de bildiğin gibi bana kalsa bu tuzağa düşmezdim ama başımıza gelen şeyler takdiri ilahidir.” der.

Fare Zeyrek, güvercinleri kurtarmak için ipleri kemirmeye başlar. Fare kemirmeye dostu Şirin’in ayağındaki tasmadan başladıysa da her defasında Şirin’in

uyarısı ile karışılır. Şirin, önce arkadaşlarının tuzaktan kurtulmasını en son kendisini kurtarmasını ister. Fare şaşırır ve neden böyle davrandığını sorar. Şirin’de eğer önce kendisini kurtarırsa rehavete kapılıp arkadaşlarını kurtarmaktan vazgeçmekten korktuğunu söyler. Fare Zeyrek, Şirin’in dediği gibi yapıp önce Şirin’in arkadaşlarını en son da dostunu kurtarır.

Tüm yaşananlara şahitlik eden çaylak, fare ile arkadaş olmak ister. Lakin ikisi arasında av-avcı ilişkisi olduğundan fare, çaylakla arkadaş olmak istemez. Ve neden arkadaş olamayacağını birkaç hikâyeyle akıllıca Zeyrek’e anlatır. Zeyrek bunun üzerine “Eğer arkadaşlık isteğimi hemen kabul etseydin bu bir aptallık göstergesi olacaktı ve seninle arkadaş olmaz seninle dostluğu lüzumlu bulmazdım. Ancak akıllıca yaptığın bu davranış beni sana daha çok bağladı. Yemin ederim benimle dost olana kadar bir şey yiyip içmeyeceğim” der. Zeyrek de bunun üzerine “ Eğer benim hayır cevabımdan sonra hemen bırakıp gitseydin seni ne sever, nede sana itimat ederdim,” der ve dost olurlar. Ancak dost olmalarına rağmen fare Zeyrek ihtiyatlı davranmaya devam eder. Çünkü çaylağa güvense bile onun cinsine güvenmemektedir. Çaylak fare ile dost olduğu için artık kendi cinsinin ona dokunmayacağını açıklar.

Çaylak hekimlerin dostluğu üç gruba ayırdığını; birincisinin sadece dost, ikincisinin dostun dostu, üçüncüsünü de düşmanın düşmanı olmak şeklinde açıklar. Keza, düşmanlıktan birincisi sadece düşman, ikincisi dostun düşmanı ve üçüncüsü de düşmanın dostu olmak şeklindedir.

İkili artık dost olduklarından beraber yaşama konusunda ortak bir karar alırlar. Çaylak, çok güzel bir yer bildiğini burada da kurbağa bir dostunun olduğunu söyler ve fareyle beraber oraya gitmek ister. Fare çaylağın teklifini kabul eder. Çaylak, farenin kuyruğundan tutup gidecekleri yere doğru uçmaya başlar. Çaylak uçarak oldukça yükseğe çıkmıştır. Aşağıya doğru bakan farenin korkudan kuyruğu bile titrer. Sonunda çaylağın dediği ve bildiği yere gelirler. Kurbağa ile fare tanışır ve üç dost bir arada yaşamaya başlarlar.

Birbirleri ile sık sık sohbet eden bu hayvanlar olgunlaşma süreçlerinden ve hayat hikâyelerinden bahsederler. Dostluk üzerine konuşurlar. Yine böyle bir gün kurbağa suyun kenarında, çaylak ağacın dalında fare de yuvasının önüne çıkmış vaziyette sohbet ederlerken hışımla suya doğru bir ahu (ceylan) gelir. Ahu avcıdan kaçmış ve eski dostu

kurbağanın yanına gelmiştir. Ahunun da gelmesi ile arkadaş grubunun sayısı dörde çıkmıştır.

Bu dört arkadaş her gün toplanıp birbirlerine başlarına gelen veyahut işittikleri şeyleri anlatarak huzurlu günler geçirirler. Ancak bir gün böyle toplanacakları bir saatte ahunun sohbete gelmemiş olması arkadaşlarını meraklandırır. Çaylak etrafa bakmak için kanat çırpıp ve birazdan geri dönerek ahunun bir tuzağa yakalanmış olduğunu söyler. Dostlarını bu tuzaktan kurtarmak için davranan fare ile çaylak, kurbağanın da ayaklandığını görür. Kurbağa yavaş hareket edeceği için ikili şaşırır ancak kurbağa dostluğun böyle günlerde belli olacağını, onlarla ahunun yanına gitmek istediğini söyleyince çaylak onu pençesiyle tutup kaldırarak ahunun tutulduğu yere doğru hareket ederler.

Fare için ahuyu bulunduğu tuzaktan kurtarmak zor olmaz. O aralık avcı uzaktan görününce fare bir deliğe girer, ahu koşarak uzaklaşır ancak kurbağa ne bir deliğe girmeye ne uçmaya ne de kaçmaya gücü olmadığından avcıya yakalanır. Avcı, ahuyu elinden kaçırdığına çok üzülür. Bir arkadaşının ilaç yapmak için kendisinden kurbağa istediği aklına geldiğinden kurbağayı heybesine katar ve evine doğru yola çıkar. Bu kez arkadaşları kurbağanın avcının eline düştüğünü gören hayvanlar bir plan yaparlar.

Farenin hazırladığı bu plana göre ahu avcının önüne gidip yaralıymış gibi yere yatacak, çaylakta onun üzerine çıkıp onu yiyormuş gibi davranacaktır. Farenin planladığı gibi yaparlar. Avcı, ahunun yaralandığını ve bir çaylağın onu yemeye çalıştığını görür. Heybesini yere bırakarak ahuyu yakalamak için ahunun üzerine doğru koşmaya başlar. Bu sırada avcının üzerine doğru geldiğini gören ahu, sanki yaralıymış ve kaçmaya çalışıyormuş gibi sekerek uzaklaşmaya çalışır. Avcı da ahuyu kaçırmamak için daha hızlı koşmaya başlar ve heybesinden epey uzaklaşır. Fare de planladığı gibi keskin dişleri ile heybenin iplerini keser ve arkadaşı kurbağayı kurtarır. Ahuda numara yapmayı bırakır ve iyice koşarak avcıdan kurtulur.

Avcı başına gelen şeyleri düşününce bunun bir peri ya da cin işi olduğunu düşünerek bir daha oraya avlanmaya gitmez. Dört arkadaş, dostlukları iyice perçinlemiş şekilde muhabbetlerine kaldıkları yerden devam ederler. Beydeba, bu hikâyeyle hükümdar Debşelim'e dost olmanın faydalarını bir güzel anlatmış olur (Beydeba, 1973: 139-159).

1.12. KARGALAR VE BAYKUŞLAR

Kargalar ve Baykuşlar hikâyesi eserin dördüncü bölümünü oluşturan yine bir çerçeve hikâyesidir. Hikâyede verilmek istenen ana fikri desteklemek içinde yedi ara öykü anlatılmıştır. Kargalar ve Baykuşlar hikâyesi Beydeba tarafından hükümdar Debşelem'e vasiyetnamede geçen, düşmanın her zaman dost olmayabileceği, düşman hoş görünse bile tedbiri elden bırakmamak gerektiğini açıklamak için anlatılmaktadır.

Hikâyede karga ve baykuş milletin birbirlerine düşman olmalarına ve savaşmalarına yol açan şey bir karganın baykuşlar hakkında ileri geri konuşmasıdır. Atasözünde olduğu gibi el yarası onulsa da dil yarası onulmadığından düşmanlığın devam ettiği görülmektedir.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan aile birliğine önem verme, bağımsızlık, vatanseverlik, sorumluluk, dayanışma ve barış değerlerinin olduğu görülmektedir. Beydeba hükümdarlara verdiği öğütlerde genelde devletin iç politikasına yönelik mesajlar verse de özellikle Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu hikâyesinde dış siyasete yönelik uyarılarda bulunur. Baykuşların saldırıları sonucu vatanlarını terk etmek zorunda kalan kargalar yaptıkları istişareler sonucunda baykuşlara vergi vermeyi bir aşağılama olarak görmüşler ve vatanlarını terk etmeme kararı almışlardır. Burada baykuşlara haraç ödemek istememeleri bağımsızlık değeri ile ilişkilendirilebilecekken vatanlarını terk etmemeleri ve özellikle bilge karganın milleti için tüm zorluklara karşı kendini feda etmeyi göze alması vatanseverlik ve aile birliğine verilen değer olarak yorumlanabilir.

Kargaların hükümdarı Peyruz'da Baykuşların padişahı Şihabenk'te aslında bir lider gibi davranıp akıl, akıldan üstündür sözü doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ancak Peyruz tüm söylenenleri dikkate alarak ve en doğru kararı vererek hareket ederken, baykuşların lideri Şihabenk danışmanlarıyla istişare yapmasına rağmen, bir önceki galibiyetin rehabetine kapılarak uyarıları dikkate almamış ve de isabetli bir hüküm ortaya koyamamıştır. Bilge karganın düşman olma ihtimali uyarılarını dikkate almayıp düşmana karşı ihtiyatı elden bırakan Şihabenk ve milleti mağlubiyeti acı bir şekilde tatmıştır. Şihabenk'in tam anlamıyla bir liderde olması gereken özellikle düşmana karşı tedbiri elden bırakmamak sorumluluğunu yerine getirmemesi milletini felakete götürmüştür.

Kargalarsa akıllı kumandanın planı çerçevesinde vatanlarını korumak için dayanışma örneği göstermiş ve baykuşlara karşı topyekûn hareket ederek intikamlarını almışlardır. Hiç şüphesiz ilişkilerin barış yoluyla halledilmesinin her iki taraf için de

olumlu sonuçlar verebileceğidir. Sonuçta barış gerçekleşmediği için iki tarafta ağır, telafisi olmayan kayıplar vermiştir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Çin ülkesinde yüksek bir dağın tepesinde oldukça büyük bir ağacı kendilerine mesken eden kargalarla bu ağacın çevresinde bulunan kayaların kovuklarında yaşayan baykuşlar arasında geçen hikâye dramatik bir sona sahne olur. Kargaların liderlerinin adı Peyruz, baykuşların liderinin adı da Şihabenk'tir

Baykuşlar gündüzleri ortalığa çıkmadıklarından kargalar bunların şerlerinden korunuyor olsalar da bir gün liderleri Şihabenk önderliğinde kargalara saldırırlar. Kargaların bir kısmını öldüren baykuşlar, kargaların yuvalarını da tarumar ederler.

Kargaların lideri Peyruz, baykuşlardan nasıl kurtulabileceklerini görüşmek için kargaları etrafında toplar. Peyruz'un fikirlerine güvendiği adeta veziri denilebilecek beşte kumandanı vardı. Peyruz, baykuşlardan kurtulmak için bu beş kumandan kargadan fikirlerini söylemesini ister. İlk kumandan karga, vatanı terk etmenin kurtuluş olacağını söylese de Peyruz bu öneriye sıcak bakmaz. İkinci karga baykuşlara haraç vermeyi teklif eder. Üçüncü karga savaştan yanadır. Dördüncü kumandan karga ise şimdilik hiçbir şey yapmamanın doğru olacağını söyler. Peyruz, son olarak beşinci kargaya söz verdiğinde bu karga vatanları olan ağacı terk etmeyi de asla kabul etmez. Harp yapmayı da doğru bulmaz. Düşmana boyun eğip vergi verme ezikliğine de karşı çıkar. Çözümü ise yalnızca liderleri Peyruz'a anlatabileceğini söyler. Bunun üzerine Peyruzla bilgili karga baş başa kalırlar.

Vezir öncelikle baykuşlar ile kargalar arasındaki husumetin perde arkasını Peyruz'a anlatır. Baykuş milleti ile kargalar arasındaki düşmanlığın kökleri çok eskiler dayanmaktadır. Hz. Süleyman'dan sonra kuşlar kendilerine bir lider seçmek için toplanırlar. Bütün kuşlardan farklı sesler çıktığı ortamda baykuşun lider olması teklif edilir. Ancak baykuş hakkında da ileri geri laflar edilince lider seçilemez. Derler ki madem biz bir lider seçemiyoruz o halde tarafsız biri bu konuda hüküm versin. Derken uzaktan bir karganın yanlarına doğru geldiği görünür. Karga konudan habersiz ve anlaşmazlığın sebeplerini bilmediğinden ona baykuşun liderliğe uygun olup olmadığı sorulur. Kargada alaylı ve hakaret içeren bir üslupla baykuşun başkanlığını reddederek kendilerine başka bir lider seçmelerini önerir. Karganın bu tavrından ve sözlerinden

incinen baykuş ve onun cinsi o günden sonra kargaları kendilerine düşman olarak görürler.

Peyruz, beşinci vezire çözüm önerisini sorar. O da düşmanlarından ancak siyasi bir hile ile intikam alınabileceğini söyleyerek planını anlatır. Plan çerçevesinde beşinci vezir karga, liderleri Peyruz tarafından hırpalanarak dışarı çıkarılır ve onca azardan sonra tüm kargaların önünde kovulur. Bilge karga tüyleri yolunmuş ve hırpalanmış vaziyette baykuşların hışmına uğramış olan yuvalarının dibine gider ve beklemeye başlar. Baykuşlar son bir hücumla kargaların hepsini yok etmek için kargaların yuvalarının bulunduğu ağaca doğru uçuşurlar. Ancak ağaçta kimsecikler yoktur. Sadece yara bere içerisinde bir karga ağacın altında inlemektedir.

Baykuşların lideri Şihabenk yaralı kargayı tanır. Durumunun neden böyle olduğunu sorar. O da baykuşların kendilerine saldırmalarından sonra Peyruz'un bir istişare toplantısı yaptığını, toplantıdan baykuşlara saldırma kararı çıktığını ancak kendisinin buna itiraz ettiğini ve baykuşlarla harp yapmanın doğru olmadığını dile getirdiği için dışlandığı hikâyesini anlatır. Dövülen ve hırpalanan karga baykuşlara sığınmak istediğini söyleyince baykuşların lideri Şihabenk karganın sığınma talebini tıpkı kargalardaki istişare vaziyetinde olduğu gibi vezirlerine danışır. Şihabenk'in vezirlerinden yalnızca biri karganın yanlarında kalmasının sakıncalı olduğunu onun bir hilekâr olabileceği ve bu yüzden derhal öldürülmesi gerektiğini söylediye de düşüncesini kabul ettiremez. Akıllı karga Şihabenk' e bir de öneri de bulunur ve taş kovuklarında yaşamaktansa onlar için yaşamaya daha elverişli bir mağarada bildiğini söyler. Şihabenk, kargadan mağarayı göstermesini ister ve mağarayı görünce beğenip baykuşların artık orayı mesken tutmasını sağlar.

Planında başarılı olan beşinci vezir hemen liderleri Peyruz'a giderek durumu anlatır. Onlara baykuşların gündüzleri gözleri görmediğinden akşama kadar mağarada uyuyacaklarını, tüm kargaların çer, çöp ne bulurlarsa mağaranın önüne getirip yığmalarını ister. Peyruz yanındaki tüm kargalara emir verir ve mağaranın önünü akşam oluncaya kadar çerle çöple doldurulur. Akşam olmadan da bir çobanın değneğindeki ateşle mağaranın önüne biriktirdikleri yığınları yakarlar. Mağara bir fırın gibi ısınır ve gözleri görmeyen baykuşlar sağa sola kaçışırken kafalarını duvarlara çarparak ölürler. Böylelikle karga milleti, baykuş milletinden intikamını almış olur (Beydeba, 1973: 161-191).

1.13. MAYMUN VE KURBAĞA

Eserin beşinci bölümünü oluşturan Maymun ve Kurbağa hikâyesi vasiyetnamede yazan; bazı şeylerin korunması elde edilmesinden daha zor olabilir bu sebeptendir ki elde edilen bir şeyin korunmasına daha çok dikkat edilmelidir aksi halde elden çıkar, gider tezini açıklamak için Beydeba tarafından hükümdar Debşelim'e anlatılmıştır. İçerisinde dört tane de ara hikâye barındıran hikâye, bilmeden yaptığı iyilik sonucunda dost kazanan maymunun, dostu ile aralarının bozulmasını anlatmaktadır.

Arabozucuların bitirdiği bir dostluğu anlatan öyküde aile birliğine önem verme, dürüstlük, estetik ve tasarruf değerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Kanaatkârlık vurgusunu temel alan hikâyede kolayca kıymetli bir dost edinen kurbağa, ailesini ihmal edecek düzeyde yeni dostu ile vakit geçirir. Kurbağanın eşi bu durumdan rahatsız olup komşuları ile bir plan yaparlar. Plana göre kurbağayı arkadaşından ayırmanın yolu dostu maymunu öldürmektir. Kurbağayı eşinin ölmek üzere olduğu bahanesi ile evine çağırarak ona gerçeği açıklarlar. O da kıskançlık ve fitne yüzünden en iyi dostu olan maymunu öldürülmeye teşebbüs eder. Ancak maymun, kurbağanın aptallığı ve kendi zekâsı ile çabucak öldürülmekten kurtulur ve kurbağa ile dostluğunu bitirir. Hikâyede bazı şeylerin elde edilmesinin, elde tutmaktan daha güç olduğu vurgulanmaktadır. O nedenle bu hikâyenin tasarruf sahibi olmanın önemini dile getiren bir hikâye olduğu da görülmektedir. Ayrıca aile birliğine önem verme değerinin de vurgulandığı hikâyede kurbağa dostuna karşı dürüstte davranmamıştır. Dürüstlük değerini olumsuz anlamda hikâyede yer aldığı dile getirilebilir. Maymunun göç ettiği yerin güzelliğinin betimlendiği cümlelerde estetik değeri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Yeşil Deniz adalarının birinde Mahir (Kerden) adında bir padişah vardır. Ancak Mahir'in yaşı epey ileri olduğundan ve güçten düştüğünden iktidarını daha genç bir maymuna kaptırır. O da başka bir diyarı kendine yurt edinmek zorunda kalır. Ancak çekildiği bu memleket padişahların bile kıskanacağı cinsten bir memlekettir. Çeşitli meyveleri, akarsuları ile cennetten bir yerdir sanki.

Mahir bir gün incir ağacından kopardığı incirleri yerken incirlerden biri suya düşer. Incir suya düşünce “cum” diye bir ses çıkar. Mahir bu sesi pek sever ve incirleri bir yandan yerken bir yandan da incirleri göle atarak bu sesi duymaya devam eder. Mahir'in incirleri göle attığı yerin hemen ötesinde de bir kurbağa yaşar. Kurbağa,

Mahir'in incirleri kendisi için attığını sanır ve ona minnettar olur. Zamanla bu iş böyle sürer gider. Mahir'e minnettar kurbağa onunla arkadaş olmak ister. Mahir de bunu kabul eder. İki arkadaş sanki kırk yıllık dostlarmış gibi yaşayıp giderler. Ne var ki kurbağa dostu Mahir'e o kadar çok bağlanmıştı ki evindeki hanımını, çoluk çocuğunu bile unutuverir.

Kurbağanın karısı, kocasının evi terk edip, kendilerini bırakma sebebinin Mahir olduğunu öğrenir. Bu duruma bir son vermek için kurbağanın karısı ve konu komşusu bir araya gelip ortak bir plan yaparlar. Plan çerçevesinde kadın hastalanmıştır ve ölmek üzeredir. Ölmek üzere olan karısını ölmeden önce görmesi için kurbağaya haber salarlar. Kurbağa her ne kadar Mahir'den ayrılmak istemese de karısını son kez görmek için evine döner. Burada kendisine karısının ölümcül bir hastalığının olduğu ancak bir maymun yüreğini yerse kurtulabileceği söylenir. Kurbağanın tanıdığı ve bildiği tek bir maymun vardır; Mahir. Kurbağa canı gibi sevdiği dostunun yüreğini almayı reddetse de bir şekilde ikna edilir. Mahir'in kalbini almak için tekrar dostunun yanına döner.

Kurbağa, Mahir'e karısının çok hasta olduğunu ve son zamanlarında onunla beraber yaşamak istediğini ama kendisinden de ayrılmak istemediğini bu yüzden kendisiyle gelmesini ister. Mahir teklifi kabul eder. Ancak yüzme bilmediğini kurbağanın adadaki evine nasıl gideceklerini sorunca kurbağa kendisini taşıyabileceğini söyler. Böylelikle iki dost yola koyulurlar. Ancak yolda kurbağanın canının sıkkin olduğunu gören Mahir, durumun nedenini sorar. Kurbağa başlangıçta bir şey olmadığını söylese de Mahir durumdan şüphelenip ısrar edince planı açık eder.

Mahir hükümdarlık yapmış akıllı biri olduğundan durumun ciddiyetini anlar ve hiç bozuntuya vermez. Kadınların bazen bu ölümcül hastalığa yakalandığını ve maymunların yüreklerinin onları iyileştirdiğini bildiğini söyler. Ancak kalbini kendilerine ağırlık etmemesi için yanına almadığını da sözlerine ilave edince kurbağa şaşırır. Maymun gayet sakin bir şekilde maymunların kalbini çıkarabildiklerinin onlar için normal bir şey olduğunu söyler. İkili maymunun kalbini almak için geri dönerler. Mahir kıyıya ulaştığında hemen yuvasına girer. Maymunun yuvasına kalbini almaya gittiğini sanan kurbağa bir müddet bekler ancak maymun evinden dışarı çıkmaz. Bunun üzerine kurbağa maymuna seslenir ve neden dışarı gelmediğini sorar. Evine giren maymun bir hikâye anlatır ve kurbağanın hilesine karşı kendisinin de bir plan kurduğunu söyleyerek onunla dostluğunu bitirir. Kurbağa her ne kadar tekrar dost olmak için yalvarıp yakarsa da maymun bir daha kurbağa ile arkadaş olmaz (Beydeba, 1973: 193-209).

1.14. ACELECİ ZAHİD

Eserin altıncı bölümünü oluşturan Acelecî Zahid hikâyesi vasiyetnamede yazan; hükümdarlar, devlet işlerinde acelecilik ve hafiflikten kaçınmalıdır tezini açıklamak için Beydeba tarafından hükümdar Debşelim'e anlatılmıştır. İçerisinde anlatılanları destekler iki tane de ara öykü bulunan hikâye, ön yargı ile acelece alınan hükmün yanlışlığını ve bu karar sonucunda oluşan pişmanlığı anlatmaktadır.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan adalet ve sevgi değerlerinin olduğu görülmektedir. Hikâyenin başkahramanı zahid, çok sevdiği evladına zarar verdiğini düşündüğü kedisi Gelincik'i acelece, öfkesine yenik düşerek öldürmüştür. Son pişmanlığın fayda etmediği hikâyede zahidin kedisi için biçtiği adalet haksızlık yapmasına neden olmuştur.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Zahidin biri vaktinin tümünü ibadetle, inzivada geçirir. Epey uzun bir vakit hayatını bu şekilde geçiren zahid, dünyaya iyi bir evlat bırakmanın nice hayırlı işten daha evla olduğunu düşünerek evlenir. Evlendikten sonra bir süre çocuğu olmayan zahid, hep Allah'a erkek bir evladının olması için dua eder. Sonunda karısı gebe kalır. Zahid ısrarla çocuğun erkek olması yönünde dualarını sürdürür. Ve doğum günü gelir çatar. Zahidin bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Zahit çok sevdiği çocuğunun üzerine titrer. Bir buçuk yaşına gelen çocuk sütten kesilince artık tüm bakımıyla kendisi ilgilenir.

Bir gün zahidin karısı hamama gider. Zahid her zaman olduğu gibi çocuğun ihtiyaçlarını giderir, onunla oynar. Bu sırada kapı çalınır. Kapıyı çalan bir saray görevlisidir ve padişahın dini bir konuda kendisinden fikir almak istediğini o yüzden saraya gelmesi gerektiğini söyler. Karısı hamama gitmiş olan zahidin çocuğu bırakacak bir yakını da yoktur. Padişahı bekletmenin de yakışık almayacağını düşünerek çocuğu odasına götürüp beşiğine yatırır. Çocuğu çaresiz evdeki kediye emanet eder. Her türlü böceği, haşaratı avlayan bir hayvan olan Gelincik adındaki bu kediye çocukla aynı odaya koyup, kapıyı kapatır.

Zahid eve geri döndüğünde çocuğun odasına girer. Odanın kapısını açar açmaz ağzı ve pençeleri kıpkırmızı kana bulaşmış olan kedi dışarı fırlar. Kedinin çocuğu yediğini düşünen zahidin dünya başına yıkılır. Zahid oracıkta kediye öldürür. Ardından çocuğun cesedine bakmak için beşiğe yöneldiğinde ise çocuğun mışıl mışıl yatağında uyduğunu, beşiğin azıcık ötesinde ise koca bir yılanın kanlar içinde yattığını görür. Kedi, yılanı

öldürerek çocuğu korumuştur. Ancak ödül alması gereken kedi canından olur. Bu aceleci karar zahidi pişmanlığa sürükler ve hiçbir şey onu teselliye yetmez (Beydeba, 1973: 211-219).

1.15. AKILLI FARE

Eserin yedinci bölümünü oluşturan Akıllı Fare hikâyesi düşmanla ortak hareket edilebileceği ancak tedbiri ne olursa olsun yine de elden bırakmamak gerektiğini anlatmaktadır. İçerisinde anlatılanları destekleyen iki tane de ara öykü bulunan hikâye, bir farenin düşmanlarından korunmak için, tuzağa düşmüş ezeli düşmanı kedi ile tedbiri elden bırakmadan yaptığı anlaşmayı içermektedir.

Düşmanlarına karşı yine başka bir düşmanla iş birliği yapan farenin öyküsünün ele alındığı hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan bağımsızlık, dayanışma ve barış değerlerinin olduğu görülmektedir. Hikâyede farenin düşmanlarına karşı bir başka düşmanı olan kedi ile ittifak yoluna gitmesi gerektiğinde düşmanla çıkarlar doğrultusunda dayanışma içerisinde olunabileceği göstermektedir. Hikâyenin arka planında bu hikâye ile Beydeba, devletin ve milletin selameti açısından düşmanla iş birliği yapılabilceğini bildirmektedir. Devletin devamlılığının önemine değinilen hikâyeye Beydeba bağımsızlık değerini de ele almıştır.

Ayrıca savaşın kazanı olmadığı gibi barışın da kaybedenin olmadığı vurgulanan bir diğer mesajdır. Farenin düşmanlarından kurtulmak için böyle bir plan kurması ve son ana kadar temkinli davranması inanma dostuna saman doldurur postuna atasözüne uygun hareket edildiğini göstermektedir. Beydeba ne olursa olsun düşmana karşı tedbiri elden bırakmamak gerektiği vurgulayarak hatta dostluklarda bile dikkatli olunması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: “Düşmanların düşmanlıkta ısrarla ve sebatla yürümeleri şöyle dursun, dostların dostlukta sonuna kadar kalmalarına bile itimad caiz değildir. Binâenaleyh felesoflar: “Dostuna her hususta itimad ederek, ona her halini ve gizliliklerini bildirme! İhtimal ki, sana düşmân olacağı bir gün olur. Kezâ düşmanına da aslâ barışılmayacak diye koyu düşmânlıkta bulunma. İhtimâl bir gün olur ki dost olabilir” (1973: 222).

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Avcıların birçoğunun bulunduğu bir yerde avcının tuzağına takılan kedi havada asılı kalır. Çevrede dolaşmaya çıkan bir fare, kedinin ağaçta asılı kaldığını görür. Fare başta düşmanı kedinin haline önemsemese de bir çaylağın kendini avlamak için izlediğini

fark eder. Sadece çaylak değil farenin peşine bir de sansar musallat olur. Ancak ne çaylak ne de sansar kedinin korkusundan fareye yaklaşamaz.

Hem kedinin tuzakta asılı kalmış olması, hem de çaylak ve sansara göre daha kolay bir düşman olması hasebiyle fare kedinin yanına sokulur ve onunla ittifak yapmayı teklif eder. Kedi fareyi diğer düşmanlardan koruyacak buna karşılık farede kediye yakalandığı tuzaktan kurtaracaktır. Kedi farenin ittifak teklifini kabul eder. Ancak fare kediye karşı ihtiyatlı davranmaya devam ederek onu hemen kurtarmaz. Avcı görünene kadar kedinin ayağına bağlı tüm ipleri kemirip kediye serbest bırakmaz. Avcı görüldüğünde de kedinin ayağındaki son ipi de kemirip kediye anlaştıkları gibi kurtarır. Kedi daha sonra fare ile dostluk kurmak istese de fare yaptıklarının ittifak sonucu olduğunu, aralarında av-avcı ilişkisi de olduğunu öne sürüp kedi ile dostluğu kabul etmez (Beydeba, 1973: 221-230).

1.16. PAPAĞAN FENZE

Eserin sekizinci bölümünü oluşturan Papağan Fenze hikâyesi birbirlerine karşı şu ya da bu sebeple kin ve düşmanlık besleyen kişilerin durumunu anlatır. Beydeba kin sahibi kişilere güvenilmemesi gerektiğini çünkü kinin girdiği kalpten kolay kolay çıkmayacağını hükümdar Debşelim'e bu hikâyeyle açıklar.

Bir annenin intikamı üzerinden kalplerine kin tohumları eken iki kişinin durumlarının anlatıldığı hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan adalet, aile birliğine önem verme, estetik, eşitlik, duyarlılık ve sevgi değerlerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Hikâyede papağan Fenze ile Padişah Berdion dostturlar. Bir gün Fenze'nin yavrusu hükümdarın küçük yaştaki oğlu tarafından öldürülünce işler değişir. Hikâyede Fenze yavrusunun kaybı karşısında önce hükümdarın oğluna bir adalet uygulamasını, onu cezalandırmasını bekler. Ancak Beridion, yavru papağanı öldüren şehzadesine karşı bir ceza uygulamaz, anne papağanın acısını da görmezden gelir. Sonuçta Fenze intikam için harekete geçer ve şehzadenin gözünü oyar. Beridion da intikamını alıp kaçan Fenze'yi öldürmek için ona iyilikle yaklaşıyormuş gibi yapsa da Fenze bu tuzağa düşmez.

Yavrusunu kaybettiği için büyük üzüntü yaşayan Fenze'nin duygularını ve yaptıklarını aile birliğine önem verme ve sevgi değeri ile ilişkilendirilebilir. Hükümdarın Fenze'ye karşı eşitlikçi ve empati ile yaklaşmaması, onun duygularını anlamamasına ve yapacaklarını tahmin edememesine yol açmıştır. Bu durum duyarlılık değeri ile ilişkilendirilebilir. Padişahın şehzadesine kısasa kısas olmasa bile bir ceza vermemesi

Fenze'nin adaleti kendi yöntemi ile tesis etmesine yol açmıştır. Adalet değeri eserin birçok bölümünde olduğu gibi bu hikâyede de ana temalardan biri olmuştur.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Hint ülkesinde Beridon (Feridun) adıyla bilinen meşhur bir padişah ve onun çok sevdiği Fenze adında da bir papağanı vardır. Fenze, yavruladığı zaman Beridon'un da bir şehzadesi dünyaya gelir. Şehzade ile yavru papağan bir arada büyümeye başlarlar. Fenze de hem yavrusunu hem de şehzadeyi uzaklardan getirdiği meyvelerle besler.

Fenze'nin yine çeşitli meyveler getirmek için saraydan uzaklaştığı bir gün şehzade ve yavru papağan oynarken, yavru papağan bilmeden şehzadenin elini gagalar. Hükümdarın oğlu da kuşu bir çırpıda duvara yapıştırır ve kuş ölür. Fenze geri döndüğünde yavrusunun öldürüldüğünü öğrenir. Yavrusunun acısını bağrına basan Fenze, hükümdar Beridon'un şehzadesini cezalandırmasını bekler. Ancak gel zaman git zaman Beridon yavru papağının ölümüne yol açan oğluna hiçbir ceza kesmez. Bunun üzerine Fenze intikam almanın kendisine düştüğünü düşünerek şehzadenin bir gözünü oyar. Durumu öğrenen padişah hemen Fenze'yi yakalamak ister. Ancak Fenze açık olan pencereden karşı binanın çatısına uçar.

Padişah Fenze'yi tuzağa düşürmek için ona pişman olduğunu, kendisinin şehzadenin gözünü oymasında haklı olduğunu eğer yanına gelirse dostluklarına eskisi gibi devam edeceklerini söyler. Ancak akıllı papağan Beridon'un bu sözlerine inanmaz. Beridon yaşananların son bulmasını hesabın artık kapandığını söylese de Fenze, araya kan girdiğini, bir daha dost olamayacaklarını bildiğini ve hiçbir suçun cezasız kalmayacağını söyler ve bir daha geri dönmek üzere uçar gider (Beydeba, 1973: 231-243).

1.17. ASLAN İLE ÇAKAL

Adalet değerinin ön plana çıktığı bir hikâye de Aslan ile Çakal masalıdır. Şah Debşelem, filozof Beydeba'dan, hükümdar Hoşing Cihangar tarafından kendisine yazılan on dört maddelik vasiyetnamenin dokuzuncu bölümünü açıklamasını ister. Vasiyetin bu bölümünde Beydeba, hükümdarlara af ve merhametin, öfke ve şiddetten daha çok yakıştığını anlatır.

Hikâye adalet, bilimsellik, dürüstlük ve estetik değeri ile ilişkilidir. Hikâyede hükümdar olan Aslan, bilge çakal Ferise ile sıkı bir dostluk kurar. Ancak ikilinin dostluğunu istemeyen diğer bazı saray görevlileri arobozanlıkla ve kıskançlıkla ikilinin

arasına girmeye çalışarak Ferise'ye iftira atarlar. İftiralar karşısında o zamana kadar dürüstlüğünden şüphe etmediği Ferise hakkında karar vermekte zorlanan aslanın imdadına annesi yetişir. Anne aslan oğluna Ferise hakkında atılan iftiranın doğru olmayabileceğini söylemesi üzerine olay incelettirilir. Ferise'nin suçsuz olduğu anlaşılır ve yanlış bir kararın eşiğinden dönülür. Hikâye, peşin hükümle hareket etmemek gerektiğini, bir olayın önünü, ardını iyice araştırılıp adaletin sağlanması için deliller ışığında karar verilmesi gerektiğini yansıtmıştır. Ayrıca deliller ışığında karar verilmesi ve aslanın farklı fikirlere de açık olması bilimsellik değeri ile ilişkilendirilebilir. Hikâyede aslanın yaşadığı yerin betimlemesi yapılırken kullanılan cümleler estetik açıdan önemlidir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Hint ülkesinde Ferise adında bir çakal vardır. Akıllı, zeki ve oldukça olgun tavırları ile dikkat çeken Ferise, kendi cinsi olan çakalların özelliklerini üzerinde barındırmaz; kimseye zulüm etmez, et yemez, dürüsttür ve içinde Allah korkusu barındırır. Çakal Ferise'nin yaşadığı bölgeye yakın bir yerde de yeşil ağaçlar, türlü meyveler, cennet bağlarını andıran bir yerde Yiğit adında bir de aslan yaşar.

Aslanın bulunduğu bir mecliste bir gün Ferise'nin üstün ahlaki özellikleri konuşulur. Aslan bunun üzerine evliya derecesinde görülen Ferise'ye kendi bir heyet göndererek onu yanına davet eder. Aslan böylesine faziletli birinin sarayında bulunmasını arzular. Ferise daveti kabul eder ve Aslanla görüşür. Aslan ile Ferise sohbete başlar. Aslan, Ferise'nin sofı olduğunu ve yalnız yaşamayı istediğini bildiğini söyler. Sözlerine devam eden aslan, sofulara yakışanın kalabalıklar içinde yalnızlığı aramak olduğunu dile getirir. Ferise eğer aslanın dediği gibi yaşarsa bunun dervişliğin şanına daha da uygun olacağı gibi bir takım sözler eder. Ferise, aslanın gönlünü kırmamak için istemeyerek de olsa teklifi kabul eder ve sarayda yaşamaya başlar.

Zamanla aralarındaki muhabbet artar ve iş öyle bir noktaya gelir ki çakal, Ferise başvezirlik makamını işgal eder olur. Ferise kendinden umulduğu gibi sarayda gördüğü saygı ve geldiği konuma rağmen tenhada nasıl hayatını yaşıyorsa burada da aynı şekilde değerlerinden hiç taviz vermeden yaşamaya devam eder. Padişah bu onurlu duruşu karşısında çakala oldukça sevgi besler ve ona güvenir.

Ancak böylesine zirvede yaşanan bu ilişki etrafta bulunan bazıları rahatsız eder. Derviş Ferise zekidir ve etrafında olup bitenleri anlamakta ve saray halkının padişahla

aralarında bulunan ilişkiye bakış açılarını sezmede gecikmez. Sonunun ne olacağını da bildiğinden aslanın karşına çıkan Ferise, inzivaya çekilmek için hükümdardan izin ister. Aslan, Ferise'yi yanında görmek istediğinden onun istifasını sorgular ve inzivaya çekilmesini kabul etmez. Ferise olgunluğunu korur ve saraydaki yoldaşlarında beliren kıskançlıktan asla bahsetmeyerek dünya işleri ile gereğinden fazla meşgul olduğunu, o nedenle ahirete çalışmasının onun için faydalı olacağını açıklar. Ancak aslan kendisi gibi birinin dünya hayatına heveslenmeyeceğini bildiğinden bu açıklamayı da kabul etmez. Bunun üzerine çakal kendisi gibi sarayda hizmet eden diğer görevlilerin kıskançlığını bir nebze de olsa aslana çıtladır. Aslan, Ferise'nin bu endişesini de yersiz bulur. Kendisi hakkındaki hiçbir şikayete kulak asmayacağını bildirir. Bunun üzerine Ferise istifasını geri alır.

Aslan ile çakal arasındaki sevgi daha da güçlenirken saray halkı da başvezir çakalın kuyusunu kazmak için bir toplantı organize eder. Sonunda da tilkinin verdiği fikri benimserler. Aslanın öğle yemeği olan eti Ferise'nin evine götürüp bırakırlar. Öğle zamanı geldiğinde aslan sofraya oturur ancak et bir türlü sofraya gelmez. Aslan sinirlenmeye başlar ve bu gecikmenin sebebini sorar. İçlerinden biri de “Sultanım sanırım etin gelmemesinin sebebi başveziriniz çakal Ferise'nin işidir,” der. Aslan durumun açıklanmasını ister. Bunun üzerine Ferise'nin aslında görüldüğü gibi olmadığı, onun zorba bir çakal olduğu ve her şeye olduğu gibi hükümdarın yemeğine bile göz diktiğini söylerler.

Aslan bunun üzerine acele bir şekilde güvendiği birkaç adamını çakalın evine gönderir. Tilkinin kurduğu plan gereği et, çakalın evinde bulunur. Orada bulunan vezirler de plana uyarak aslanı iyice kışkırtırlar. Bu hal üzerine aslan o en güvendiği ve çok sevdiği çakalı affetmeli mi yoksa cezalandırmalı mı kararsız kalır. Aslanın himayesinde bulunan kurt, ibret olması açısından sorgulamadan çakalın öldürülmesi gerektiğini söyler.

Tüm bu olup bitenlere şahit olan hayvanların sultanı aslanın bir de anası vardır. Anne aslanın bunun bir komplo olabileceğini belirtmesi üzerine hayvanların padişahı durumu yeniden gözden geçirir ve olayı incelettirir. Yapılan inceleme sonucunda Ferise'nin suçsuz olduğu anlaşılır. Ferise eskiden olduğu gibi doğruluk ve sadakatle yeniden işine koyulur (Beydeba, 1973: 245-262).

1.18. SİTEMKÂR ASLAN

Eserin onuncu bölümünü oluşturan Sitemkâr Aslan hikâyesi Hükümdar Hoşing Cihangar tarafından Debşelem'e yazılan vasiyetnamenin onuncusu ile ilgilidir. Vasiyetnamenin bu maddesinde bir kimseye bilerek ceza vermenin uygun olmadığı şayet ortada bir fenalık olmuşsa ancak o halde ceza verilmesi belirtilmiştir.

Kendi nefsi için uygun olmayanı başkası için uygun gören aslanın hikâyesinin anlatıldığı hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan adalet, eşitlik ve duyarlılık değerlerinin olduğu görülmektedir. Hikâyede her şeyin ortasının makbul olduğu ana fikir olarak tespit edilmiştir. Hikâye, etme bulma dünyası sözünde olduğu gibi çevresine eziyet eden bir aslanın yaptığı zulmün benzerinin kendi başına gelmesini anlatmaktadır. Hikâyede Karakulak adlı çakal her ne kadar aslanın dostu olsa ve onun avlarından nasibini alsa da aslanın yaptıklarını bir zulüm olarak görür.

Karakulak bir gün ilahi adalet hakkında düşünürken karşısında zincirleme bir olay meydana gelir. Bu olay doğadaki besin zinciri ile alakalı iken zincirin son halkasına insanda dâhil olur. Ve zincire dâhil olan tüm halkalar birbirlerini öldürür. Karakulak gördüğü manzarayı aslana anlatsa da onu zulmetmekten alıkoyamaz. Karakulak'ın aslanın eziyetleri karşısındaki duyguları, duyarlılık değeri ile ilişkilendirilebilir.

Aslanın en sonunda akli başına gelmiştir. Başlangıçta diğer hayvanların acısına karşı duyarsız kalan aslan kendi başına gelen olaydan sonra diğer hayvanlara karşı duyarlılık kazanmak zorunda kalmıştır. Gereksiz yere gösterilen şiddetin faturası aslan için ağır olmuş, ilahi adalet aslanın iki yavrusunun ölmesi ile yerine gelmiştir. Adalet değerinin yanında aslan kendine uygun görmediği davranışları başkasına gösterdiği için eşitlikçi bir tutumda sergilememiştir. O nedenle eşitlik değeri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Beydeba: “İnsan kendi nefsi için uygun bulmadığı bir davranışı başkası için uygun görmesi asla doğru değildir. Yapılan iyilik karşılık bulmasa bile Allah katında bilindiğinden ona göre ödüllendirilir,” demektedir. Sitemkâr Aslan hikâyesinin de bu durumu açıklamak için yeterli olduğunu söyler. Hükümdar Debşelem, filozof Beydeba'dan hikâyeyi anlatmasını ister ve Beydeba hikâyeyi anlatmaya başlar.

Oldukça yırtıcı bir aslan memleketin birinde etrafındakilere korku salar, güçlü pençeleri ile herkese zulmeder. Olur olmadık yere sürekli kan döken bu aslanın Karakulak diye bir de dostu vardır. Karakulak her ne kadar aslanın avladığı avlardan istifade ediyor

olsa da, aslanın aşırıya kaçan zulümlerini gördükçe de elbet bunun bir bedelinin olacağını düşünür.

Karakulak yine bir gün ilahi adalet hakkında düşünürken karşısında bir olay meydana gelir; bir kirpi gelir ve ileride duran yılanın önce kuyruğunu yakalar ve ardından büzülüp top vaziyetini alarak yılanın üzerinde gezinerek onu delik deşik eder. Bu sırada bir tilki ortaya çıkar ve o da kirpinin burun hizasına küçük abdestini yapmaya başlar. Kirpi ister istemez açılır ve tilki onu yer. Olaylar bununla bitmez bu kez de bir köpek ortaya çıkar ve tilkinin canını alır. Köpeği de kaplan yer. Kaplanı da bir avcı vurur ve onun derisini yüzerek gayet nakışlı postunu alır. Derken bu kez süvariler oradan geçmektedir ve avcının elinden postu almak isterler. Avcı postu vermek istemez ve süvariler avcını öldürüp postu alırlar ve oradan uzaklaşmaya başlarlar. Bu sırada süvarinin atının ayağı taşa takılır, postu alan süvari kafasını taşa vurur ve oracıkta ölür.

Karakulak tüm bunlardan aldığı ibretlik dersi aslana anlatmak için yanına gider. Fakat ne kadar dil dökerse döksün aslanın kalbini yumuşatamaz. Bu olayların üzerinden birkaç gün geçer ki aslan yolda bir geyiğe rastlar. Geyik yalvar yakar aslandan yavrularına dokunmamasını ister. Ancak aslan bu yalvarışları dikkate almaz ve yavruları orada parçalayarak yer. Allah'ın hikmetine bakın ki aslan geyiğin yavrularını yerken kendi inine de bir avcı musallat olmuştur. Avcı aslanın iki yavrusunu derilerini yüzer, alıp gider. Akşama doğru aslan evine vardığında yavrularının derisi yüzülmüş cesetleri ile karşılaşır. Gördüğü korkunç manzarayla karşılaşışında acıdan bağırıp çağırmaya başlayan aslanın feryatları tüm ormanı inletir.

Sesi duyan aslanın komşusu, güzel ahlak sahibi çakal, aslanı teselli etmek için yanına gider. Ve teselli için konuşmaya başlar. Ne var ki aslan için bu sözler adeta bir küfür niteliğindedir. Çakal, aslanın beyhude yere kendisini üzdüğünü, içine düştüğü felaketin kendisi için zulüm sayılamayacağını ve benzer şeylerin kendisi tarafından defalarca yapıldığını söyler. Çakala göre aslanın başına gelen yapmış olduğu davranışların cezasıdır.

Çakalın ne kastettiğini anlayan aslan et yemekten vazgeçer. Ot, kökten başka bir şey yemez. Ancak aslan cüssesi itibari ile tek başına birçok hayvanın yiyeceği otu, kökü yemektedir. Bunun üzerine hayvanlar akıllı çakala giderler ve durumu açıklarlar. Çakal, aslana bu yaptığının da zulüm olacağını söyler. Yapması gerekenin kendi fitratına uygun

olan eti yemesi olduğunu ancak lüzumlu lüzumsuz can yakmanın zulme gireceğini ona öğütler (Beydeba, 1973: 263-270).

1.19. HEVESKÂR YABANCI

Eserin on birinci bölümünü oluşturan Heveskâr Yabancı hikâyesi Hükümdar Hoşing Cihangar tarafından Debşelem'e yazılan vasiyetnamenin on birincisi ile ilgilidir. Eserin bu bölümünde bir işin o işi bilen birine verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan sorumluluk ve eşitlik değeri tespit edilmiştir. Ayrıca SBDÖP'de yer alan olmayan ancak önemli bir değer olarak görülen kanaatkârlık de işlenmiştir. Hikâyede heves ettiği işlerde yeteneği olmayan birinin hüsrarla sonuçlanan hikâyesi anlatılmaktadır. Beydeba bu hikâye üzerinden hükümdarların işi ehline vermesi gerektiğini anlatmaktadır. Devlet işlerinin yürütülmesindeki yükümlülüğe vurgu yapılmasından dolayı hikâye sorumluluk değeri ile ilişkilidir. Heveskâr yabancının başkalarının geliri ile kendi gelirini kıyaslaması eşitlik değeri ile ilişkiliyken en iyi bildiği işi bırakarak başkalarına heves etmesi adamın kanaatkârlık gibi bir değere de sahip olmadığını göstermektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Evvel zaman içinde Hint diyarının Kunuç şehrinde İbrani asıllı bir Derviş yaşar. Çevresinde bulunanların çok sevdiği bu zahidin tekkesi hiç boş kalmaz onun ilim ve kerametinden faydalanmak isteneler ile dolup taşar.

Bir gün, aslen Avrupalı olan ancak Türkistan'da yaşayan bir yabacı çıkagelir dervişin tekkesine. Yabancı, öncesinde ekmekçilik uğraşan biridir. Köyünde ekmekçilikle uğraşan yabancı geçim sıkıntısı içerisindeydir. Bir gün köyünde hali vakti yerinde bir çiftçinin kazancının kendi kazancından kat be kat üstün olduğunu öğrenince çiftçilik yapmaya heveslenir. Ekmekçinin bu hayalini öğrenen yakın bir dostu da kendisinin çiftçilikten anlamadığını, kazancı az da olsa bildiği işe devam etmesini söyler. Ancak ekmekçi bir kere kafaya koymuştur çiftçilik yapmayı.

Fırın dükkânını elinden çıkaran yabancı adam bir tarla alır ve ekip, diker. Yalnız çiftçinin atladığı bir şey vardır; hasat zamanı için bir yıla yakın süre geçmesi gerekmektedir. Ekip biçtiklerinin hasadını bir yıla yakın bir zamandan sonra alacağını farkına varan adam, ailesinin geçimini sağlamak için şehre taşınıp borçla, dertle yeniden bir fırın açar. Ancak ekip biçtiği tarlayı da çapalaması, sulaması ve hayvanlardan koruması gerekir. O yüzden bu yabancı adamın bir ayağı şehirde bir ayağı köyde zor bir

sene geçirir. Nihayet hasat vakti geldiğinde de ekmek dükkânını bir arkadaşına emanet edip köye yerleşir. Şanssız adam hasat için heveslenmiştir ama o vakit geldiğinde öylesine bir fırtına çıkar ki ekinleri mahvolur. Çaresiz yeniden ekmekçilik yapmak için şehre dönen adam bu kez de arkadaşının fırınına satıp savıp kaçtığı görür.

Bu yabancı adam şimdi de dervişten İbranice öğrenme niyetiyle onun yanına gelmiştir. Derviş kendisinin İbranice öğrenemeyeceğini söyleyip onu göndermek istese de Avrupalı bu yabancı adamı bir türlü ikna edemez. Sonunda kendisine İbranice öğretmeyi kabul eden derviş, adamı yoğun bir eğitime tabi tutar. Ancak adam İbranice öğrenemediği gibi kendi dili Frenkçeyi bile düzgün konuşamaz hale gelir (Beydeba, 1973: 271-280).

1.20. HİLM SAHİBİ PADİŞAH

Hükümdar Debşelem Şah, vasiyetlerin on ikincisi olan padişahlara hilmin, yani yumuşak ve merhametli olmanın gereğini öğrenmek ister. Bunun üzerine ünlü bilge Beydeba, padişahlara en çok cömertlik, kahramanlık ve hilmin lazım geldiğini bunlardan da hilmin üstün olduğunu söyler ve açıklamak için Hilm Sahibi Padişah hikâyesini anlatır.

Merhametli ve yumuşak olmanın ana fikir olarak sunulduğu hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan adalet, barış, eşitlik, sevgi, yardımseverlik, dayanışma, aile birliğine önem verme ve sorumluluk değerlerinin olduğu görülmektedir. Hikâyede Hilar adındaki hükümdar bir gece oldukça korkulu bir rüyalar görür. Gördüğü rüyaların ne anlama geldiğini anlatması için yanına çağırdığı Mecusiler padişahın düşmanlarıdır ve hükümdardan intikam için ellerine büyük bir koz geçmiştir. Bu fırsatı değerlendiren düşmanlar padişahın gördüğü rüyaları onu zor duruma düşürecek şekilde yorumlarlar ve hükümdarı sıkıntıya sokmayı başarırlar. Ancak bilge vezir Bilar, hükümdarın sıkıntısını çok geçmeden sezerek sorunun ne olduğunu hükümdarın büyük hanımı İraht aracılığıyla açığa çıkarır. Hilar'ın akıllı karısı İraht, padişahın bir oyuna geldiğini anlar ve onu ilmine güvendiği Koridon adındaki filozofa yönlendirir.

Filozof rüyaları doğru yorumlar ve rüyalar bu yorum doğrultusunda gerçekleşir. Sıkıntıdan kurtulan padişah hanımları arasında dengeyi koruyamaz ve genç olan Bezmi Efruz'a daha düşkün olduğundan, daha önce karısı İraht'a verdiği hediyeyi Bezmi Efruz'a vermek ister. Bu duruma oldukça içerleyen İraht hükümdarın kafasına bir tabakla vurur. Kafasına tabakla vurulan padişah Hilar küplere biner ve derhal karısının öldürülmesini emreder. Ancak akıllı vezir padişahın öfkeyle karar verdiğini bildiğinden İraht hatunu

konağında bir süre bekletir ve hükümdarın öfkesi geçip pişmanlığı ortaya çıkınca İraht'ı padişahın karşısına çıkarır. Vezir Bilar, hükümdarın sıkıntısını erken fark ederek olası bir felaketin önüne geçer. Aynı zamanda hükümdarın acele ve öfkeyle verilen kararını da doğru yorumlayarak İraht hatunun ölümünü ve dolayısı ile padişahın geri dönülmez bir hataya düşmesini de engelleyerek İraht hatunun canını kurtarmış olur. Bir vezirden beklenen davranışları yerine getiren vezirin sorumluluk değerine sahip olduğu görülmektedir.

Hükümdarın büyük karısı İraht da kocasının düştüğü tuzağı görüp onu doğru yönlendirmiştir. Kocasını olası bir karmaşaya sebep olmadan düşmanın hilesini çözen İraht'ın bu durumu sevgi, dayanışma, yardımlaşma ve aile birliği değerleri ile ilişkilendirilebilir. Hükümdar eşlerine eşit davranmayarak kendisini Mecusilerin kötülüğünden koruyan İraht'a nefesine uyup haksızlık ederek onun kalbini kırmıştır. Adalet sahibi olması beklenen padişah eşleri arasında bunu sağlayamadığı gibi kalbi kırılan İraht'ın bir anlık öfkesine öfke ile karşılık vererek aceleci bir kararla karısının ölümünü dahi emretmiştir. Ancak kararından pişman olan padişah verdiği emri uygulamayan akıllı veziri sayesinde yeninden eşine kavuşmuş ondan özürler dileyerek barışmıştır. Beydeba Hilm sahibi olmanın yalnızca padişahlarda olması gereken bir özellik değil tüm insanlarda olması gereken bir özellik olduğunu belirtmektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Rum imparatorlarına Kayser, İran hükümdarlarına Kısra, Çin padişahlarına Hakan denildiği gibi Hint sultanlarına da Ray derler. Hind diyarında Hilar (Belaz) adında bir hükümdar yaşar. Süheyl ve Mah adında da iki oğlu olan padişahın İraht adında çok da güzel bir hanımı vardır. Hükümdar zevklerine düşkün biridir ve akıllı veziri Bilar (İlyaz) devlet işlerini iyi idare ettiğinden tatlı tatlı yaşamaktadır. Bir zaman ülkesinde yaşayan Mecusiler kendi dinlerinden olmayanlara zulmetmeye başlar. Bunun üzerine hükümdar vezirine bu durumu halletmesini söyler. Veziri de bir kısım bozguncu Mecusi'yi öldürdükten sonra dört yüz kadarını da hükümdarın karşısına çıkarır. Hükümdar bunlara merhamet ederek öldürmez ve hepsini zindana yollar. Ülkesindeki Mecusi problemini halleden padişah eskiden olduğu gibi güllük gülistanlık yaşamaya devam eder.

Hükümdar Hilar, bir gece içerisinde art arda birbirinden farklı kendisini korkutan çeşitli rüyalar görür. Hilar, gördüğü rüyaları tabir ettirmek ister ancak başına gelecek

belaları kimsenin bilmesini istemez. Çünkü bu durum kendi bakış açısına göre otoritesini sarsabilir.

Hükümdarın aklına bu gibi ilimlerde hünerli olduklarını bildiği Mecusiler gelir. Zindandan bulunan Mecusilerin ileri gelen birkaçı ile gizlice görüşür. Padişahın rüyalarını dinleyen Mecusiler ondan rüyaların tabiri için birkaç gün müsaade isterler. Mecusiler bu durumu intikam almak için bir fırsat bildiklerinden padişahın rüyasını ona göre tabir ederler. Padişaha bu rüyaların kendisine bela getireceğini ve canından olacağını iletirler. Bu durumdan kurtulmak için çocuklarını, hanımını, vezirini ve ahırındaki sevdiği hayvanları öldürmesi gerektiğini söylerler. Padişah ne diyeceğini bilemez. Sevdiklerini öldürdüğünü düşündüğünde epey mutsuz olur. Onlarsız hayatın güzel olmayacağı düşünür. Ancak bir taraftan kendi canından da olmak istemez.

Padişahın sıkıntılı halinden bir sorun olduğunu anlayan bilge veziri padişahla konuşmak ister. Ancak padişahın huzuruna çağrılmadan gitmenin doğru olmayacağını düşündüğünden durumu Hilar'ın eşi İraht'a açar. İraht padişahın huzuruna çıkar ve üzüntüsünün nedenini sorar. Padişah başta meseleyi geçiştirmek istesede karısına Mecusilerin rüyasını nasıl yorumladıklarını detaylıca anlatır. Durumu anlayan İraht, padişaha Mecusilerin düşman olduklarını ve onlara güvenmemesi gerektiğini, gördüğü rüyaları bir de filozof Karidon'a anlatmasını söyler. Karısının söylediklerine hak veren hükümdar, rüyalarını tabir etmesi için Karidon'a gider. Karidon rüyaları dinledikten sonra padişaha rüyalarının felaket olmadığını çeşitli diyarlardan kendisine hediyeler geleceğini bildirerek bir hafta kadar beklemesini söyler. Ve Karidon'un tabir ettiği şekilde padişahın son rüyası hariç tüm rüyaları tabir olunduğu şekliyle gerçekleşir.

Vaziyetinden oldukça neşeli olan padişah kendisine gelen hediyelerden en güzeli olan tacı karısına hediye eder. Bir diğer hediye olan hilatı da güzellikte İraht'tan kat be kat üstün ve daha genç olan diğer karısı Bezmi Efruz'a (Horekna) hediye eder. İraht başında tacı ile şükranlarını sunmak için padişaha bir tabak şekerleme getirir. İraht, tabak elinde hükümdarın karşısında dururken diğer karısı Bezmi Efruz da odaya girer. Padişah güzelliği karşısında çok etkilendiği ve bir hayli meyilli olduğu karısını görünce "Taç da Bezmi Efruz'da olmalıydı" sözünü ağzından kaçırır. Bu sözler İraht'ın çok ağırına gider ve elinde duran tabağı padişahın kafasına indirir. Padişah küplere biner. Vezirine derhal karısı İraht'ın öldürülmesini emreder. Akıllı vezir Bilar, hükümdarın kararından emin olana kadar onu kendi konağında saklar.

Sonuçta hükümdar Hilar verdiği karardan pişman olur. Vezir, padişahın kendisinden teselli beklediği bir zamanda teselli yerine padişahın yarasını biraz da deşerek birkaç hikâyeyle kararın yanlışlığını anlatır. Padişahın gerçekten üzgün olduğunu gören vezir kararı uygulamadığını, karısı İraht'ın yaşadığını söyler. O günden sonra padişah hayatına kaldığı yerden mutlu mesut yaşamaya devam eder (Beydeba, 1973: 281-299).

1.21. PADİŞAH, KUYUMCU VE SEYYAH

Eserin on üçüncü bölümünü oluşturan Padişah, Kuyumcu ve Seyyah hikâyesi hükümdarların çevresinde bulunan kişilerde bulunması gereken özellikler ile ilgilidir.

Hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan adalet, sorumluluk, duyarlılık ve yardımseverlik değerlerinin olduğu görülmektedir. Hikâyede padişah sıradan bir kuyumcu ile gereksiz bir ilişki içerisine girer. Öyle ki kuyumcu padişahın mahremine dahi girebilen, etraftakiler tarafından padişahın kızı ile evleneceğine kesin gözüyle bakılan bir noktaya erişir. Böylesine sıradan biri ile samimi bir ilişki kuran padişahı uyarmak görevi vezire düşer. Sorumluluk değerine sahip olan vezir padişahın öfkesine maruz kalmayı göz alarak onu uyarsa da padişah kuyumcunun güzel olduğunu, bu yüzden ondan zarar gelmeyeceğini söyleyerek vezirinin söylediklerine kulak asmaz. Neticede kuyumcu padişahın kızını bir tacirin kızına karşı kıskırtarak sultanın elinin kana bulanmasına yol açar. Adalet değerine göre ülkeyi yöneten padişah kızını da cezalandırarak onu bir bağ evine kapattırır. Kuyumcu ise başına gelecekleri bildiği için kaçır.

Kuyumcu daha sonra kaçır ve bazı hayvanlarla bir çukura düşer. Oradan geçen ve menfaati Allah'tan bekleyen bir seyyah onları kurtarır. Daha sonra da diğer hayvanlar kendilerine yardım eden seyyaha karşı minnet borçlarını öderken kuyumcu padişaha yaranabilmek adına seyyaha iftira atar ve seyyah hapse atılır. Ancak seyyah kuyudan kurtardığı bir başka hayvan olan yılanın yardımı ile içine düştüğü bu zor durumdan kurtulur ve başından geçenleri padişaha anlatır. Padişahta kızının katil olmasına yol açan kuyumcunun olaydaki parmağını öğrenince onu cezalandırır.

Seyyah kuyudaki zor durumda olan hayvanlara ve kuyumcuya duyarsız kalmamış onlara yardım elini uzatmıştır. Hayvanların seyyahın yardımseverliğine karşı minnet borçlarını ödemeleri onurlu bir duruş sergilediklerini göstermektedir. Padişah elinde tüccarın kızının kanı olan sultana karşı adaletli davranmaya çalışsa da kısasa kısas bir

uygulama yapmamış, ilahi adalet kaplan aracılığıyla olmuştur. Olayların azmettiricisi konumundaki kuyumcu ise son süreçte idama mahkûm edilerek cezalandırılmıştır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Halep’te adaleti ile ün salmış bir padişah bir gün kızına çeşitli mücevherler yaptırmak için bir kuyumcu ile tanışır. Kuyumcuya iyi davranan padişah kuyumcu ile gereğinden fazla samimi olur. Durumu fark eden vezir padişahın gazabına uğramayı da göze alarak onu uyarmaya çalışır. Vezir, padişaha kendileri gibi yüce bir makamdaki kişinin sıradan insanlarla böyle senli benli olmaması gerektiğini, haremine kadar giren kuyumcunun böyle bir muameleyi hak etmediğini anlattığı bir hikâyeyle desteklese de padişah kuyumcunun güzel yüzlü olduğunu, güzel yüzlü insanların kötü olamayacağını söyleyerek vezirin uyarılarına itibar etmez.

Bir gün hanım sultan oldukça gösterişli bir taç yaptırmak ister. Ancak kızın elinde bulunan değerli taşlar, istediği taç için yetersizdir. Kuyumcuda bir tüccarın kızında benzersiz taşların bulunduğunu söyler. Padişahın kızı da, tacirin kızının elindeki taşları almak ister. Ancak tacirin kızı taşları vermek istemez. Sultan hanım, tacirin kızına taşları vermesi için işkence eder. Ancak narin büyümüş kız işkencelere dayanamayarak ölür. Bu durumu işiten padişah da kızını bir bağ evine hapsedirir. Azmettirici olan kuyumcunun da idamına karar verir. Kuyumcu ise başına gelecekleri bildiğinden orayı terk eder.

Bir gün kuyumcu aylak aylak dolanırken yolu bir köye düşer. Köylüler mallarına zarar veren hayvanlar için derin bir çukur kurarak üzerini çer çöple doldurarak bir tuzak kurarlar. Bir kaplan yavrusu ile maymun da çukurun yanında duruyordur. Kuyumcu karşısında yavru bir kaplan ile maymunu görünce bunları yakalarsam satarım diye düşünerek bir hışımla hayvanların üzerlerine atılır. Ne var ki kuyumcudan kaçmak isteyen hayvanlar tuzağa basıp, çukura düşerler. Hızını alamayan kuyumcu kendini çukurda bulur. Çukura daha önceden bir de yılan düşmüştür. Kuyumcunun elinde hançer olduğundan ve dertleri de çukur içinde birbirine karışan hayvanlar kuyumcuya ve birbirlerine ilişmezler.

Oradan geçmekte olan bir seyyah çukurdakileri fark eder. Mükâfatını Allah’tan umarak çukurda bulunanları kurtarmak için bir ip uzatır. Çukurdan önce hayvanlar çıkar. Hayvanlar seyyaha kuyumcunun nankör olduğunu onu dışarı çıkarmamasını söylerler. Seyyah hayvanları dinlemez ve kuyumcuyu kuyudan çıkarır. Hayvanlar ve kuyumcu

seyyaha teşekkür ederler ve eğer bir gün yolu Halep kentine düşecek olursa kendisini ağırlamaktan memnun olacaklarını bildiriler.

Epey bir vakitten sonra seyyah, Halep şehrine uğrayacak olur. Seyyah daha şehre girmeden hırsızlar tarafından soyulur. Ancak daha önce kuyudan kurtardığı maymun seyyahı tanır ve başına gelenleri öğrenir. Hırsızlardan seyyahın mallarını hatta daha fazlasını almayı başaran maymun seyyaha minnet borcunu ödemiş olur. Ardından yolu kuyuda kurtardığı kaplan ile çakışır. Kaplan, hükümdarın kızının hapsedildiği bağ evinin yakınlarındadır. Gidip kızı öldürür ve kızın elmaslar ve gerdanlıktan oluşan değerli eşyalarını kuyumcuya verir. Seyyah sultanının kanına bulanmış değerli eşyaları almak istemez. Kaplan “Bu takdiri ilahi bir olaydır,” deyip sultanın ziynet eşyalarını seyyaha verir. Seyyah daha Halep’e girmeden kızın öldüğü haberi padişaha ve halka ulaşır.

Halep’e gelen seyyah, elindeki değerli eşyaları bozdurmak için daha önce kuyudan kurtardığı kuyumcuyu arar. Kuyumcu aradan çok uzun zaman geçip padişahın öfkesi dindiğinde yeniden şehre gelmiştir. Kuyumcuyu bulan seyyah ona elindeki değerli eşyaları gösterir. Kuyumcu eşyalardan bir kısmının öldürülen sultana ait olduğunu fark eder. Padişahın gözüne girmek için bunu bir fırsat sayan kuyumcu durumu hükümdara anlatır. Padişah da seyyahın eşeğe ters bindirilip şehirde dolaştırıldıktan sonra zindana atılmasını emreder. Çaresiz seyyah kuyumcuya güvenmenin hata olduğunu anlamıştır.

Kuyumcu atıldığı zindanda yardım ettiği hayvanlardan yılanı görür. Yılan seyyahı kurtarmak için padişahın annesini sokmuştur. Seyyaha Panzehirin hangi otta olduğunu söyler. Seyyah da gardiyanlar aracılığıyla valide sultanın başına gelenleri ve bunun şifasını bildiğini padişaha iletir. Padişah seyyahı bu iyiliğine karşılık affeder. Bu işe kimse akıl sır erdiremeyince seyyah başından geçenleri padişaha anlatır. Kuyumcunun bu işteki parmağını öğrenen hükümdar kuyumcuyu idam ettirir (Beydeba, 1973: 301-315).

1.22. SABIRLI BİR PADİŞAH OĞLU

Sabırlı Bir Padişah Oğlu Şah Debşelem’e bir hazine olarak sunulan vasiyetin sonuncu maddesini açıklamak üzere Beydeba tarafından anlatılmaktadır. Vasiyetnameye göre hükümdarların olaylar karşısında karamsar olmamaları aksine azimli, hikmetli ve metanetli olmasını gerektiği bildirilmektedir.

Takdiri ilahi anlayışının ana fikir olarak verildiği hikâyede SBDÖP içerisinde yer alan dayanışma, çalışkanlık, saygı ve duyarlılık değerlerinin yer aldığı görülmektedir. Hikâyenin iskeleti dört farklı yaşama sahip genç arkadaşın bir araya gelip yaptıkları

anlaşma gereği her gün şehre giderek kendi özelliklerine göre para kazanıp diğer arkadaşlarının yiyecek, içecek ihtiyaçlarını sağlaması üzerine inşa edilmiştir. Hikâyede yer alan gençlerden biri şehzadedir ve babası ölünce ağabeyi ile hiç taht kavgasına girmeden kaderci bir anlayış ile ülkesinden ayrılarak nasibini aramak üzere yollara düşer.

Gençlerden üçü özelliklerine göre; çalışkanlığı, güzelliği ve ticari zekâsı ile para kazanırken şehzade olan diğer genç sarayda büyümesi nedeniyle elinden bir iş gelmeyince geçim derdini Allah’a havale eder. Kader bu ya şehzade önce hapse düşmesine rağmen para kazanmak için gittiği ülkeye sultan olur. Arkadaşların bir dayanışma içinde hareket ettiklerinin de belli olduğu öyküde bunların dışında şehzadenin şehirdeki yası öğrenmesi üzerine diğer insanlara saygı gösterip duyarlı davranarak yasa ortak olduğu görülmektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Rum ülkesinde doğruluğu ile ün salmış bir padişahın ölmesi ile taç iki veliahtta kalmıştır. Büyük olan şehzade tahtı ele geçirince küçük şehzade kaçmaktan başka çare bulamaz. Küçük şehzade başına gelenlerin ağabeyinden dolayı değil Allah’tan geldiği inancındadır. Kısmetini aramak için yollara düşen şehzade yolda oldukça yakışıklı bir delikanlıyla karşılaşır. Şehzade ve yakışıklı gence yolda bir tüccarın oğlu ve köylü bir genç katılır. Bu dört arkadaş bir şehrin yakınlarına gelip konaklarlar. Herkesin aynı anda çalışmasını gerek görmeyen arkadaşlar bir anlaşma yaparlar. Anlaşmaya göre her gün içlerinden biri şehre gidip çalışacak ve diğer arkadaşlarının yiyeceklerini karşılayacaktır. İlk olarak köylü genç şehre gider. Şehirde en çok oduna ihtiyaç olduğunu gören genç dağa gidip bir yük odun getirir ve on dirhem karşılığında bunları satar. Arkadaşlarının yiyeceklerini alıp geri dönen köylü genç şehrin çıkışındaki kalenin duvarına “Çalışkanlara ne mutlu ki, bir gün çalışarak on dirhem kazanır ve bununla arkadaşlarına yiyecek, içecek götürür” cümlesini yazar.

Ertesi gün çalışma sırası yakışıklı delikanlıdır. Yakışıklı genç şehrin sokaklarında aylak aylak gezerken bir konağın önünden geçer. Konağın hanımı delikanlıyı görür ve ona âşık olur. Genci akşama kadar konağında ağırlayan kadın gence yüz dirhem de altın verip istemeyerek de olsa onu uğurlar. Arkadaşlarının yanına doğru yola koyulan genç şehrin çıkışında arkadaşının yazdığı yazıyı görür. O da arkadaşının yazısının altına “Yakışıklı ve güzel olanlar parasızlıktan tasalanmamalıdır! Güzelliğin bir günlük kıymeti yüz dirhemdir. Onunla arkadaşlarına fazlasıyla yiyecek ve içecek

götürebiliyor” diye yazar. Diğer gün sıra tüccarın oğluna geldiğinde o da yaptığı ticaretlerle bin dirhem altın kazanır. O da yine diğer arkadaşlarının kale duvarındaki yazısını görüp oraya “ Ticaret ustasına ne kaygılanmak düşer ki, bir günlük akıllıca çalışmanın meyvesi bin dirhemdir” yazısını yazar. Dördüncü gün sıra şehzadeye gelir. Şehzade sarayda büyüdüğünden arkadaşları yaptığı işlerden hiçbirisini yapamayacağını bildiğinden o da kazancını Allah’a havale etmiştir. Şehzade şehrin sokaklarında dolaşırken bir matem havası olduğunu görür. Bu yaşlı havanın sebebini öğrenmek için birine sormaya karar verir. Soru sorduğu kişi padişahın öldüğünü o nedenle herkesin karalar bağladığını kendisinin neden yas tutmadığını sorar. Şehzade hatalı olduğunu düşünerek bir köşeye çekilip sessizce oturur. Herkesin ortak yasına eşlik etmemek, pek tehlikeli bir durum olduğundan bu durum şehzadeyi çekildiği köşede de rahat bırakmaz. Saray muhafızları şehzadenin bir ajan olabileceğini düşünerek onu zindana atarlar. O akşam zindanda bulunan şehzade arkadaşlarının yanına gidemez. Arkadaşları onun gelmemesini beceriksizliğine bağlarlar.

Öte yandan şehirde yeni padişahın seçilmesi için meclis toplanmıştır. Padişahın oğlu olmadığından padişahın kim olacağına bir türlü karar veremezler. Bu sırada şehirde dolaşıp zindana atılan yabancı gelir akıllarına. Yabancıların casus olma ihtimaline karşı onu dinlemek ve gerekirse yargılamak için meclise getirirler. Genç adam başından geçenleri anlatınca ve hal hareketleri ile onun şehzade olduğu anlaşılınca oy birliği ile genci başlarına lider seçerler. O ülkenin adedi üzerine de beyaz bir filin üzerine bindirip yeni seçilen padişahı şehrin sokaklarında gezdirirler. Padişah kale duvarındaki yazıları görünce oraya şöyle yazılmasını emreder: “İlahi takdir lehine tecelli etmedikten sonra, insanların alacağı tedbir hiçbir netice vermez.” Padişah diğer arkadaşlarını da çağırıp onlara başından geçenleri anlatır. Tüccarın oğlunu yanına vezir yapar, köylü genci de emlak işlerinin başına verir. Yakışıklı gence de birçok para ve mal vererek onun ülkedeki kadınları baştan çıkartıp kötülüğe yol açabileceğini söyleyerek memleketinden yollar (Beydeba, 1973: 317-330). Sıradaki hikâye ve ardından incelenen hikâyeler bir çerçeve hikâyeye bağlı bulunan ara ya da iç hikâyedir.

1.23. MÜSRİF FARE

Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesinin bir ara öyküsü olan Müsrif Fare hikâyesi bir tacirin savurgan çocuklarına tasarrufun önemini anlatmak için aktardığı bir hikâyedir.

SBDÖP içerisinde yer alan tasarruf değeri Müsrif Fare hikâyesinin ana fikrini oluşturmaktadır. Hikâye tasarruf değerinin önemini savurgan bir fare üzerinden gözler

önüne sermektedir. Hikâyede fare bir ambara komşu olur ve ambardaki buğdayın hiç bitmeyeceğini sanarak yaşamaya başlar. Farenin çevresinde bulunan arkadaşları da ona elindeki buğdaydan ötürü dalkavukluk yaparlar. Ancak fare eline geçen fırsatı iyi değerlendiremez. Geleceği düşünmeden har vurup harman savurarak yaşayan fare bir anda tüm malını kaybeder. Çıkar ilişkisi üzerinden kurduğu dostlukların da ne kadar önemsiz olduğunu acı bir şekilde öğrenir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Evvel zaman içinde köyün birinde bir çiftçi memlekette bir kıtlık, pahalılık olur da ailemi geçindirmekte zorluğa düşerim endişesi ile ambarına epey bir buğday depolar. Farenin biri de kendi rızkını ararken bir delik açar ve deliğin bir ucu ağzına kadar arpa, buğdayla dolu ambara çıkar. Fare açtığı delikten akan buğdayı görünce sanki gökten yağıyormuşçasına ve ardı arkası hiç kesilmeyecek düşüncesi ile bir miras yedi oluverir. Fare, komşu ambardan yağın buğdayı, zevk ve sefa içinde tüketerek geçirir günlerini. Buğdayın tüketiminde yalnızca fare değildir. Fare etrafında toplanan ve kendisine yaranmak isteyen hemcinslerine de eli bol davranarak onları buğdaylara adeta ortak eder.

Bir zaman sonra ortalıkta bir kıtlık meydana gelir ve pahalılık tüm yurdu istila eder. Çiftçi ambarındaki buğdaya muhtaç kalır. Ambarı açıp buğdayını kontrol eden çiftçi, ürünlerin azalmış olduğunu görünce “Şu domuz fareler buğdayıma dadanmışlar,” deyip ürünleri daha güvenli bir yere taşır. Bu sırada fare uykudadır. Buğdayın taşındığını gören farenin arkadaşları fareye haber vermeden ortadan kaybolurlar. Müsrif fare uyandığında ne arkadaşlarından ne de ambardaki buğdaydan eser kalmamıştır. Müsrif fare böylesine kıtlığın olduğu bir zamanda elindekilerin gittiğini görünce üstüne adeta felaket çöker. Bu felaketi gözünde öyle bir büyütür ki kafasını taşlara vura vura ölür (Beydeba, 1973: 46-48).

1.24. PADİŞAH İLE SEYİSİ

Padişah ile Seyisi hikâyesi eserin ikinci bölümünü oluşturan Dimne'nin Durumunu Tahkik hikâyesinin içinde geçen bir ara öyküdür.

Öykünün ana fikrinde SBDÖP'de yer alan dürüstlük değeri bulunmaktadır. Hikâyede padişahın biri, kardeşinin kendisine suikast düzenleme ihtimali üzerine tedbir amaçlı olarak seyisinden böyle bir durumda kendisinin haberdar edilmesini ister. Ancak seyis işgüzarlık edip şehzadeye padişahın sırrını açık eder. Nihayetinde padişah kısa bir

zaman sonra ölür. Şehzade de kendisinden ödül bekleyen seyisi dürüst olmadığı gerekçesi ile idam ettirir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Padişahın biri yanında bulunan insanlarla ava çıkar. Av esnasında herkes bir yerlere dağılır. Padişah da seyisi ile atları yarıştıır ve onu böylelikle daha تنها bir yere çeker. Seyisi ile yalnız kalan padişah, bir sır sakladığını ve ondan bu konuda hizmet beklediğini söyler. Seyis, padişah tarafından kendisinin muhatap alınıp sır verilecek olmasından oldukça hoşnut olur ve sırrı kimseye anlatmayacağını söyler. Padişah, biraderinin kendisine rakip olmasından endişe duyduğunu, o nedenle ola ki bir suikast girişimi olursa kendisini haberdar etmesini söyler. Seyis memnuniyetle bu görevi kabullendi ise de şehzadenin yanına geldiğinde işgüzarlık edip padişahın sırrını açık eder. Olacak ya aradan kısa bir müddet geçince padişah eceli ile ölür. İşgüzar seyis, padişahın sırrını ifşa ettiği için şehzadeden mükâfat alacağını düşünerek sevip dururken padişahın hakkındaki idam kararını duyar. Seyis padişaha “Aman efendim, ben size sadakatten başka bir şey etmedim,” dediyse de padişah “Sen ağabeyimin sırrını bana söyleyerek ona ihanet ettin, bana da ihanet etmeyeceğin ne malum. Sen efendine ihanet ettin, ihanetin cezası da ancak ölümdür,” deyip seyisi idam ettirir (Beydeba, 1973: 116-117).

1.25. ACELECİ PADİŞAH

Kelile ve Dimne'nin altıncı bölümünü oluşturan Acelecî Zahid hikâyesi içerisinde yer alan Acelecî Padişah hikâyesinde SBDÖP'de yer alan adalet değeri bulunmaktadır. Hikâyede hizmetinde bulunduğu padişaha oldukça sadık olan şahin, padişahın karşı karşıya olduğu tehlikeyi sezerek kendince müdahalelerde bulunmuş ancak padişah şahinin yardımsever niyetini yanlış yorumlayarak onu öldürmüştür. Padişah öfkesine yenik düşerek acele karar almış, şahinin asıl niyetini öğrenmeden öldürmüştür. Hâlbuki şahin padişahı ölümden kurtarmıştır ancak son pişmanlık fayda etmemiştir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Gezmeye ve av yapmaya meraklı bir padişahın oldukça değerli bir şahini vardır. Şahin öylesine yeteneklidir ki elinden hiçbir av kurtulamaz. Padişah da bu şahini adeta evladı gibi sever. Bir gün padişah yine bir ava çıkar. Avda bir geyiğin peşinden şahini salar. Kendi de atıyla geyiğin ve şahinin peşinden gider. Bir zaman sonra şahin, geyiği bir dağın eteğinde yakalar. Padişah atıyla oraya gelmiş ancak onca yoldan sonra çok susamıştır. Yüksek bir kayadan azar azar su damladığını gören padişah altın tasını çıkarıp

suyun dolmasını bekler. Ancak tas tam su ile dolacakken şahin kanatları ile çarparak tası devirir. Padişah yine tası doldurup su içeceği zaman şahin tekrar kanatlarını çarparak tası devirir. Padişah oldukça hiddetlenir. Eğer şahinine bu derece kıymet vermeseydi onu oracıkta öldürürdü. Ancak şahin gözdesi olduğu için bir şey yapmaz. Üçüncü kez de şahin tası devirince padişah “Bu kuş beni susuzluktan öldürmek istiyor anlaşılan,” deyip şahini öldürür. Derken padişahın veziri oraya çıkagelir. Padişah hemen vezirinden su ister. Veziri matarasındaki suyu padişaha verir. Padişah susuzluğunu dindirince bu kez şahine acımaya başlar. Olayı vezirine anlatır. Vezir bu işte bir hikmet olabileceğini düşünerek suyun kaynağına çıkar. Bir de ne görsün suyun geldiği kaynakta bir ejderha ölüsü yatmaktadır. Anlaşıldı ki şahin tepeden bunu görmüş ve padişahın zehirlenip ölmemesi için su dolu tası sürekli devirmişti. Padişah evladı gibi sevdiği şahini acele bir kararla öldürdüğü için çok pişman olmuştur ancak iş işten geçmiştir (Beydeba, 1973: 217-218).

1.26. TİTOS ile DENİZ

“Titos ile “Deniz” hikâyesi Aslan, Çakal ve Öküz” hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Hikâyeyi Dimne, Kelile’ye barış yanlısı olduğunu göstermek için anlatmaktadır.

Titos ile Deniz hikâyesinde SBDÖP’de yer alan barış, duyarlılık ve saygı değerleri bulunmaktadır. Hikâyede erkek kuş dişisinin endişelerine karşı duyarsız kalır. Onun düşüncesine saygı göstermez. Deniz ise kendisine hiçbir zararı dokunmayacak olan kuşları hafife almayıp onlarla barış yolunu tercih ederek büyük bir erdem gösterir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Hint Denizi sahillerinde Titos denilen bir kuş türü yaşamaktadır. Bu kuş türünden bir çift kuş denizin kenarına bir yuva inşa ederler. Dişi kuş hamile kalıp yumurtlama dönemi geldiğinde daha güvenli olacağını düşündüğü için eşine denizin dalgalarından korunabilecek kadar uzakta bir yere yuvalarını taşımayı teklif eder. Ancak erkek kuş bu teklife sıcak bakmaz ve denizin dalgalarını küçümser. Dişi kuş kocasını ikna yoluna gitse de, hatta ona konuyla ilgili bir hikâye anlatmış olsa da erkek kuş eşinin söylediklerine kulak asmaz.

Yumurtlama zamanı gelir çatar ve dişi kuş yumurtlar. Aradan bir zaman geçip kuluçka süresi bitince yavrular yumurtadan çıkar. Kuşlar palazlanmaya başlamıştır ki denizin dalgaları gelip onları yutar. Dişi kuş kocasına kendisini dinlemediği için sitem

eder. Ancak erkek kuş kendinden emindir. Ve kuşların padişahına gidip durumu anlatır ve ondan yardım diler. Yardım etmediği takdirde de kendisini Hz. Süleyman’a şikâyet edeceğini söyler. Kuşların padişahı da bunun üzerine tüm kuşları toplayıp denizin yanına gelirler. Denizi “Eğer Titos’un yavrularını vermezsen seni kuruturuz,” diye tehdit ederler. Elbette bu kuş ordusu denizi alt edemeyecek kadar zayıftır. Ancak deniz kuşları küçük görmenin ve onların bu davranışına karşı hakkı teslim etmemenin uygun olmayacağını düşünerek inatlaşmayıp Titos’un yavrularını geri verir (Beydeba, 1973: 92).

1.27. ÜÇ BALIK

Üç Balık hikâyesi Aslan, Çakal ve Öküz hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Hikâyeyi Dimne, aslana öküz Şertebe’nin kendisine ihanet ettiğini bu nedenle uyanık olması gerektiğini belirtmek için anlatmaktadır.

Üç Balık hikâyesinde SBDÖP’de yer alan bilimsellik, sorumluluk ve özgürlük değerinin olduğu tespit edilmiştir. Hikâye üç balığın avcılardan korunmak için aldıkları tedbirleri konu edinmektedir. İlk balık avcılarının niyetini bildiğinden hemen tehlikeli ortamdan ayrılırken ikinci balık ölü numarası yaparak kurtulur. Hikâyede sorumluluğunu yerine getiren balıklar tehlike karşısında tedbirler alırken sorumluluklarını yerine getiremeyen üçüncü balık tehlikenin boyutunu geç sezdiği için avcılara yakalanır. İlk iki balığın akıllarını kullanıp göldeki gelişmeleri doğru yorumlayıp kendilerini av olmaktan kurtarmaları bilimsellik ve özgürlük değerleri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Bir tarafı büyük bir nehre açılan gölde üç balık yaşamaktadır. Bir gün avcılar göle gelip ertesi gün yapacakları av için bir keşif yaparlar. Avcıları gören ve niyetlerini anlayan Ahzem isimli balık hemen nehre kaçır. Ertesi gün avcılar gelir ve gölün nehre açılan tarafına ağ atarlar. Avcıların ağ attığını gören Hazim adındaki ikinci balık ise ölü taklidi yapar. Bilir ki avcılar ölü balıkları sevmezler. Avcılarda ölü numarası yapan balığı tuttıkları gibi nehre doğru fırlatır. Nehrin kenarına düşen Hazim zor bela nehre ulaşarak canını kurtarır. Ancak üçüncü balık tam bir acizlik göstermiştir. Akli başına sonradan gelen balık avcılardan yakasını kurtaramamıştır (Beydeba, 1973: 78-79).

1.28. ÜÇ MUSKALI PADİŞAH

Üç Muskali Padişah hikâyesi Hilm Sahibi Padişah hikâyesine bağlı bir ara hikâye olup Vezir Bilar’ın padişahı Hilar Şah’a padişahların merhamet ve yumuşaklıkla hareket etmeleri gerektiği üzerine aktardığı bir hikâyedir.

Üç Muskalı Padişah hikâyesinde SBDÖP’de yer alan adalet, eşitlik ve bilimsellik değerinin olduğu tespit edilmiştir. Hikâyede padişah ön yargı ile hareket etmeyip olayın iç yüzünü açığa çıkartarak hareket etmiş ve asıl suçluların cezalandırılmasını sağlamıştır. Padişaha öfke durumunda okuması için verilen öğütlerin üçüncüsü kendisinin padişah dahi olsa şeriata tabi olduğudur. Bu da kanun önünde herkesin eşit olması açısından önemli bir vurgudur. Hikâyede verilen kararın bir delil ve ispat sonrasında olması bilimsellik değeri ile açıklanabilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Yemen’de adaleti ile ün salmış bir padişah vardır. Bu padişah bir gün ava çıkar ve yanlışlıkla geyik postu giymiş fakir bir adamı vurur. Bu duruma çok üzülen padişah fakir adamın gönlünü almak için ona para pul da verse morali düzelmez. Bunun üzerine yakınlarında bulunan bir âlimin yanına giderek kendisinin bu duruma bir çözüm bulmasını ister. O da padişaha birtakım nasihatlerde bulunur ve öfkesini kontrol etmesinin yararlı olacağını söyler. Padişah her ne kadar yumuşak huylu olsa da zaman zaman öfkesine yenik düştüğü olmaktadır. Derviş padişahın bu durumunda kendisine gösterilmesi için üç tane kâğıda bir şeyler yazarak vezire verir. Öfke durumunda bu kâğıtları sırası ile okumasını eğer ilki fayda etmezse ikinci kâğıdı o da fayda etmezse üçüncü kâğıdı okumasını söyler. Kâğıtların ilkinde “Nefsine yenik düşme” yazmaktadır. İkincisinde “Hiddet ve gazap zamanında acizlere karşı şefkatli ve merhametli ol” yazmaktadır. Üçüncüsünde ise “Şeriatta sınırı aşma, sen dahi şeriata bağlısın” cümleleri yer almaktadır.

Bu padişahın sarayında çok sevdiği bir cariyesi vardır. Ancak asıl sultan yani padişahın asıl karısı, cariyeyi kıskandığından gözü dönmüştür. Bu nedenle sarayda bulunan tarakçı kadınla iş birliği yaparak hükümdarı öldürmek ister. Bunun için tarakçı kadın bir zehir hazırlar ve cariyenin gerdanına zehri bulaştırır. Saraydaki kölelerden biri de sultan hanımın planını öğrenir. Padişah cariyesi ile birlikte uyurken her şeyi göze alan köle cariyenin gerdanındaki zehri silmeye çalışır. Tam bu sırada padişah uyanır ve köleyi hançerlemek ister. Köle kaçır, ancak askerler köleyi yakalar. Padişahın öfkeli olduğunu gören vezir kâğıtlardan ilkinin ona gösterir. Fayda etmeyince ikincisini o da fayda etmeyince üçüncüsünü gösterir. Öfkesi dinen padişah köleyi sorguya çeker. Köle, sultan hanımın planını açık eder. Tarakçı kadının odasında arama yapılır ve zehir bulunur. Bunun üzerine sultan hanım ve tarakçı kadın cezalandırılırken köle ödüllendirilir (Beydeba, 1973: 294-296).

1.29. PİŞMANLIK DUYAN GÜVERCİN

Pişmanlık Duyan Güvercin hikâyesi Hilm Sahibi Padişah hikâyesine bağlı bir ara hikâye olup Vezir Bilar'ın padişahı Hilar Şah'ı uyarmak için aktardığı bir hikâyedir.

Pişmanlık Duyan Güvercin hikâyesinde SBDÖP'de yer alan adalet, saygı ve bilimsellik değerinin olduğu tespit edilmiştir. Hikâyede eşini elinde bir delil olmadan suçlayan ve onu öldüren erkek güvercinin durumu anlatılmaktadır. Eşine saygı göstermeyerek onun sözlerini dinlemeyen erkek güvercin pişman olmuştur ancak iş işt en geçmiştir. Adalet ve saygı değeriyle ilişkilendirilen bu hikâyede ayrıca buğday tanelerinin ne olduğu ile ilgili akıl yürütülememesi ve varılan hükmün delilsiz olması bilimsellik değeri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Karı-koca güvercin harman mevsiminde bir miktar buğday tanesi toplar ve bu taneleri yuvalarına götürüp kışın tüketmek için bir kabın içine koyarlar. Buğday taneleri nemlidir ve olması gereken cüsselerinden daha büyük bir hal alarak içinde bulundukları kabı tamamen doldururlar. Ancak bir zaman sonra buğday taneleri kuruyup ebatları da küçülünce üçte bir gibi cüzi bir miktara düşer. Bunu gören erkek güvercin karısını suçlar ve kışın onun yüzünden aç kalacaklarını söyler. Eşi her ne kadar buğday tanelerine gaga sürmediğini söylese de erkek güvercin ikna olmayıp karısını gagalamaya başlar. Karısını öyle hiddetli döver ki dişi güvercin ölür. Erkek güvercin yaptığından pişmanlık duymaya başlamıştır. Kış mevsimi gelip yuvaya vuran yağmurlar tekrar buğday tanelerini şişirip eski haline getirdiğinde erkek güvercinin üzüntüsü iyice artar. Çaresiz eşini haksız yere öldürdüğünü anlayan kuş üzüntüden kahrolur (Beydeba, 1973: 297-298).

1.30. SAF ZAHİD

Saf Zahid hikâyesi Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesinin bir ara hikâyesi olup esere hâkim olan fabl tarzının dışında kahramanlarının çoğu insan olan, Kelile tarafından Dimne'nin düştüğü durumu açıklamak için anlatılan bir hikâyedir.

Saf Zahid hikâyesinde SBDÖP'de yer alan adalet, duyarlılık, dürüstlük ve yardımseverlik değerlerinin olduğu tespit edilmiştir. Hikâyede padişahın güzel ahlaktan ötürü dervişin birine bir kıyafet hediye etmesi güzel ahlakın ödüllendirildiğini gösteriyor. Hikâyenin kahramanları kötü niyet ve davranışlarının sonucunu başlarına gelen kötü bir musibet ile ödemişlerdir. Adalet değeri ile ilişki olarak tespit edilen bu durum dışında hikâyede mahkemenin adaletin sağlanması için kısasa kısas hükmünü uyguladığını

görülmektedir. Başından beri yaşananlara şahit olan derviş mahkemede verilen cezanın yanlış olduğunu bildiğinden adaletin sağlanması konusunda duyarlı davranıp dürüst bir tavır sergileyerek tüm meselelerin aydınlığa kavuşmasını sağlamıştır. Hikâyenin ana fikri “Kişi ne yaparsa kendine yapar” atasözüne paralel bir mesaj içermektedir. Dervişin müridinin, onu sokaktan evine alması yardımseverlik değeri ile ilişkilendirilebilir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Padişahın biri güzel ahlakından ötürü dervişin birine kıymetli bir elbise hediye eder. Hırsızın teki de elbiseye göz diker. Ancak ne yaptı ne ettiyse elbiseyi bir türlü çalamaz. Bunun üzerine dervişe mürit olur. Zamanla dervişin en iyi müritlerinden olan hırsız bir fırsatını bulup elbiseyi çalar ve dergâhtan kaçır. Durumun farkına varan derviş hırsız aramak için yola koyulur. Yolda iki keçinin dövüştüğünü ve bunların yere akan kanlarını bir tilkinin yaladığını fakat tilkinin daha sonra keçilerin gazabına uğrayarak öldüğünü görür. Yoluna devam eden zahid bir şehrin yakınlarına varır. Kendisinin yabancı olduğunu anlayan bir kadın zahidi evine davet eder. Zahit evin bir odasına girer ve ibadeti ile meşgul olur. Fuhuş gibi kötü bir işle meşgul olan kadın, çalıştırdığı kızların birinin yakışıklı sevgilisini kıskançlığından dolayı öldürmeyi kafasına koymuştur. Akşam olup planını devreye sokan kadın içinde zehir olan masurayı yakışıklı delikanlının ağzına yerleştirip tam üfleyecektir ki delikanlı aksırır ve zehir kadının midesine gider ve oracıkta can verir.

Derviş başına gelen kötü olay üzerine evden çıkıp dolaşmaya başlar. Terlikçilikle uğraşan eski bir müridine denk gelen derviş, terlikçinin evine misafir olur. Yalnız terlikçinin karısı başka bir erkeğe âşıktır. Kadınlı aşığının arasındaki iletişimi de hacamatçı bir kadın yerine getirmektedir. Terlikçi zahidi evde hanımına emanet edip evden ayrıldığında ise kadının âşık olduğu adam evin yakınlarına gelip dolaşmaya başlar. Eve dönen terlikçi daha önce şüphelendiği adamı görünce bir hiddetle eve gelip eşini döverek evin mahzeninde bir direğe bağlar ve gidip yatağına uzanır. İyice akşam karanlığı çökünce terlikçinin karısı, hacamatçı kadından yardım ister. Terlikçinin karısı, hacamatçı kadından kendisinin yerine geçmesini bu sayede sevgilisi ile hemen görüşüp gelebileceğini söyler. Hacamatçı kadın teklifi kabul eder ve kadının yerine geçer. Terlikçi de yatağından kalkıp mahzendeki karısına seslenir. Ancak mahzende direğe bağlı bulunan kadın hacamatçı olduğundan ve ses verirse kimliği açığa çıkacağından hiç ses çıkarmaz. Bunun üzerine iyice kızan terlikçi bir hışımla gelip kadının burnunu keser. Diğer kadın

aşığının yanından dönüp geri geldiğinde hacamatçı kadının burnunun kesildiğini görür ve ne diyeceğini bilemez. Hacamatçı kadın kesilmiş burunu ile çaresiz evin yolunu tutar.

Kocasına ve çevresindekilere burnunun kesilmesi ile ilgili ne diyeceğini düşünerek sabah eder. Sabahleyin kocasının kendisinden hacamat malzemelerini istemesini fırsat bilen kadın kocasını kızdıracak şekilde eline sadece ustura verip diğer malzemeleri bulamadığını söyler. Bunun üzerine sinirlenen adam uyku sersemliği ile usturayı fırlatır. Kadın ganimet bulmuş gibi sevinerek durumu fırsata çevirir ve burnum kesildi diye ağlayıp inlemeye başlar. Öte yandan terlikçinin karısı burnunun kesik olmadığını fark edecek kocasının hışmından çekinmektedir. Ancak bu durumu kendini temize çıkarmak için bir fırsat olarak görür ve Allah’a dua etmeye başlar. Allah’a kendisinin suçsuz olduğunun ispatlanması için burnunun tekrar eski haline gelmesine yönelik dua eden kadını duyan terlikçi “Ne yüzle dua ediyorsun sen” diye söylenerek bir hışımla mahzene iner ancak kadının burnunun yerinde olduğunu görür. Bunun üzerine hata yaptığını düşünerek eşinden binlerce kez özür diler. Bu sırada hacamatçı kadının sesine varan komşuları kadını ve kocasını alıp mahkemeye çıkarırlar. Bizim zahid de çalınan elbisesinden dolayı o sıra mahkemededir. Kadı, hacamatçı kadının burnunun kesilmesi ile ilgili şikâyeti dinler. Mahkeme kısasa kısas hükmünü uygular ve hacamatçı kadının kocasının burnunun kesilmesi kararı çıkar. Derviş karar uygulanmadan sessizliğini bozar ve başından geçenleri anlatır.

Dervişe göre suç kimsede değildir. Herkes kendi kendisine etmiştir. En başta kendisi mürit toplamak için uğraşmasaydı bir hırsız dergâhına almayacaktı. Tilki başkalarının felaketinden faydalanmaya kalkmasa keçilerin gazabına uğramayacaktı. Fuhuşla uğraşan kadın delikanlıyı öldürmek istemese kendisi ölmeyecekti, Hacamatçı kadında aracılık gibi kötü bir işe girişme burnundan olmayacaktı, terlikçinin karısı da yediği dayakları başkasına olan sevdası yüzünden yemiştir (Beydeba, 1973: 63-67).

1.31. MAYMUNLAR PADİŞAHININ FEDÂKAR VEZİRİ

Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri hikâyesi “Baykuşlar ve Kargalar” hikâyesine bağlı bir ara hikâye olup düşmana karşı kendi milletini korumak için fedakârlık yapan bir maymunun hikâyesidir.

Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri hikâyesinde SBDÖP’de yer alan aile birliğine önem verme, bağımsızlık, sevgi, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerinin olduğu tespit edilmiştir. Hikâyede ailesi, milleti ve vatanının intikamını alabilmek için

sorumluluk alan vezir maymun, ayları tuzağa düşürerek kendi ölümü pahasına amacına ulaşmıştır. Sevdiklerinin intikamını almak isteyen vezir, akıl ve hile yoluyla hareket ederek görünürde kendisinden çok daha güçlü olan düşmanı alt etmeyi başaramıştır. Maymunun aile üyelerinin ölmesinden duyduğu acı nedeni ile fedakârlık yapması aile birliğine önem vermesi değeri ile ilgiliyken ailesi ve milleti için sorumluluk üstlenip intikam almaya çalışması sevgi, sorumluluk ve vatanseverlik değerleri ile ilişkilidir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Oldukça verimli ve güzel bir adada maymunlar bolluk ve bereket içerisinde yaşarlar. Ancak bir gün maymunların bu saadetine tanık olan ayı, kendisi dağda fakirlik içinde yaşadığından maymunları kıskanır. Maymunların zevk ve sefa içindeki durumunu ayıların padişahına anlatır. Ayılar maymunların memleketine sahip olmak için toplanıp maymunların yaşadığı adaya giderler. Adada buldukları tüm maymunları öldürürler. Yalnız ayıların bu katliamı sırasında maymunlar padişahı yanındaki bir maymunla beraber avdadır. Memleketlerindeki durumu öğrenen padişah ve etrafındakiler çok üzülürler. Ancak ayılara karşı maymunların eski güçleri olsa bile yapacakları pek bir şeyi yoktur.

Padişahın veziri bir plan ortaya atar. Aylardan intikam almanın yalnızca hile yoluyla olabileceğini söyler. Vazife için gönüllü olduğunu bildiren vezirin bu teklifine padişah sıcak bakmaz. Ancak vezir tüm yakınlarını kaybettiğini o nedenle vatani, padişahı, milleti ve ailesinin intikamı için ölmeyi göze aldığını söyler. Padişah vezire planını uygulaması için izin verir. Vezir vücudunu kana bulayarak ayıların yanına gider “Efendimiz memleketimize şeref verdiğinizde biz av eğlencesindeydik. Sizden kaçabilenler bize geldiler. Ben de onlara siz maymunlar ayıların padişahına eminim ki bir hadsizlik ettik ki böyle oldu. Yoksa ayıların sultanı sizin kılınıza bile dokunmazdı deyince beni öldürmeye kalktılar. Ben de düşe kalka efendimizin yanına geldim.”

Ayıların padişahı maymuna inanır. Hatta maymun geri kalan maymunların öldürülmesini de teklif edince ayıların padişahı iyice neşelenir. Teklif üzerine ayılar padişahı maymunlar üzerine bir kez daha harekât düzenleme kararı alır. Vezir maymun, kendi ırkından kalanların çöle doğru kaçtığını belirterek ayıları çöle sürükler. Çölde birkaç gün ilerleyen ayılar öğle vakti artık sıcaktan ve susuzluktan hareket edemez hale gelirler. Tam o sırada da zehirli bir rüzgâr çıkar. Ayılar padişahı “Bu nedir?” diye sorunca artık vezir maymun planını açık ederek: “Ey zalim! O zehirli rüzgârdır. Hepimizi yere

serecek. Bu intikam rüzgârı gelmese bile artık çölde üç dört günde aldığınız yolu geri gitmeniz imkânsızdır. Hepiniz açlıktan ve susuzluktan öleceksiniz. Şüphesiz ben de sizinle öleceğim. Fakat hiç tasalanmıyorum. İntikam uğruna ölmekle seviniyorum bile,” diyerek intikamını almış olur (Beydeba, 1973: 181-184)

1.32. HÜNERLİ AVCI

Hünerli Avcı hikâyesi “Heveskâr Yabacı” hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Hünerli Avcı hikâyesinde SBDÖP’de yer alan bilimsellik ve dürüstlük değerlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Hikâyede merak ettiği bir meseleyi iki kuş karşılığında öğrenen avcının durumu anlatılmaktadır. O an iki kuş karşılığında öğrendiği bilginin hiç işine yaramadığını düşünen hatta bunun için üzülen adam edindiği bu bilgi sayesinde hiç beklenmedik bir yerde ve zamanda iki bin altın kazanır. Hikâyede merak ve bilgi üzerine durulduğundan bilimsellik değerinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bunun dışında padişahın sözünden dönmeyerek avcıyı ödüllendirmesi de dürüstlük değeri ile bağdaştırılmıştır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Avcının biri tam tuzağını hazırlayıp çevredeki üç tane kuşun tuzağa yakalanmasını beklerken iki genç öğrenci gürültü derecesinde sohbet ederek tuzağın olduğu noktaya doğru gelir. Bunun üzerine avcı gençlerden sessiz olmalarını ister. Ancak gençler kendilerinin çok önemli bir mesele üzerine konuştuklarını belirterek sessiz kalmayı kabullenmezler. Öğrencilerin ne konuştuklarını merak eden avcı meseleyi kendisine de anlatılmasını rica eder. Lakin gençler tutacağı kuşlardan ikisinin kendilerine verilmesi şartı ile meseleyi anlatacaklarını söyler. Avcı da kabul eder. Gençler biz hüsna meselesi üzerine konuşuyorduk derler. Adam hüsnanın ne demek olduğunu sorar. Onlarda ne erkek ne de kadın olana hüsna denir cevabını verir. Bu bilginin hiç işine yaramadığını düşünen adam kuşların ikisini gençlere verip çaresiz elinde bir kuşla eve döner.

Aradan belli bir müddet geçince avcı gölden güzel bir balık yakalar. Bunu belki bir mükâfat alırım diye hemen padişaha götürür. Padişah avcının balığını çok beğenir ve bin altın verilmesini emreder. Ancak veziri bir balık için bin altın verilmesine karşı çıkarak padişahı uyarır. Padişahın bu uyarı karşısında canı sıkılır ama söz bir kere ağızdan çıkmıştır. Bunun üzerine vezirin aklına bir şey gelir. Vezir padişaha “Avcıya getirdiği balığın cinsiyetini soralsın, ne cevap verirse bu balığın diğer eşini de getirmesini isteyelim, nasıl olsa koca gölde balığın diğer eşini bulamaz” der. Avcıya altınları vermemek için

ona balığın cinsiyetini sorarlar. Vezirin niyetini anlayan avcı talebelerden öğrendiği meseleyi aklına getirir ve “Bu balık hüsnadır, efendim,” der. Vezir bu cevap üzerine diyecek bir şey bulamaz. Padişapta kahkalara boğularak adama bin altın daha verilmesini emreder (Beydeba, 1973: 276-279).

1.33. KURT, KARGA VE ÇAKAL’IN ANLAŞMASI

Kurt, Karga ve Çakal’ın Anlaşması hikâyesi Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Kurt, Karga ve Çakal’ın Anlaşması hikâyesinde SBDÖP’da yer alan dürüstlük değerlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Hikâyede ormanda yaşayan hayvanların efendisi konumundaki aslanın bir deveye verdiği sözü ölmek pahasına tuttuğu görülüyor. Ancak aslanın yanında bulunan ve onun yaptığı avlarla karınlarını doyuran hayvanlar hem aslanı hem de deveyi oyuna getirerek devenin sonunu hazırlarlar. Hikâyede aslanın sözünü tutup deveye ilişmemesi dürüstlük değeri ile ilgilidir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Bir zamanlar ormanın birinde kurt, karga ve çakal ormanın efendisi aslanın hizmetine girerek onun avlarından kalan artıklarla karınlarını doyururlar. Tüccarın biri kervanında zayıf düşen hayvanlardan deveyi bu ormanın kenarına bırakır. Deve biçare karnını doyurmak için ormanda gezinmeye başladığı bir sırada ormanın efendisi aslanla karşılaşır. Aslanı gören devenin ödü kopar! Aslan “Bizimle beraber mi kalmak istesiniz yoksa dilediğin yere gitmek mi?” deyince deve aslanı kızdırırım korkusu ile “İzniniz olursa sizinle kalmak isterim,” der. Çakal ve kurt deveyi gördükçe ağızlarının suyu akar ancak aslanın korkusundan deveye el süremezler.

Bir gün aslan bir fil ile kavga eder. Ancak file mağlup olan aslan yaralı bir şekilde yuvasına kendini zor atar. Ölüm derecesinde kıvranan aslan avlanamadığı için kurt, karga ve çakal karınlarını doyuramazlar. Bunun üzerine eldeki besili deveyi aslana öneren aç hayvanlar aslandan umdukları cevabı alamazlar. Aslan “Söz verdim, ona dokunulmayacak,” diyerek bu aç hayvanları tersler. Hayvanlar deveyi yemek için kendi aralarında bir plan yaparlar. Bunun için önce karga, aslanı deveyi yeme konusunda yumuşatmak için şöyle der: “Hekimler demişler ki bir vücudu kurtarmak için bir uvzu; bir aileyi kurtarmak için bir nefsi; bir kabileyi kurtarmak için bir aileyi feda etmek gerekir. Bu yüzden dünyanın düzeni ve kurtuluşu, padişahın yaşamasına bağlı olduğuna göre bir padişah uğrunda bir memleket halkı da feda olabilir. Hem size kim canını feda etmez?”

Karga bu sözleri ile aslanın kafasını bulandırır. Ardından devenin yanına gidip aslanın belki de son günlerini yaşadığını, bu nedenle ellerinden geleni yapmak gerektiğini söyleyerek deveyle beraber aslanın yanına varırlar. Önce karga “Efendim! Beni yiyebilirsiniz, size canım feda,” diyerek kendini öne atar. Çakal, hemen atılarak “Senin etin ne, budun ne? Efendim beni yiyerek açlığınızı dindirir,” der. Ardından kurt atılarak “Senin etin efendimize yaramaz, efendim beni yiyin,” der. Çaresiz deve “Belki beni de münasip bulmazlar” düşüncesiyle kendisini aslana peşkeş çeker. Elbette tüm hayvanları doyurmak için deveden daha uygunu yoktur. Tüm hayvanlar toplaşıp biçare deveyi parçalayıp yerler (Beydeba, 1973: 88-91).

1.34. BİR ENDÜLÜS KÖYLÜSÜ

Bir Endülüs Köylüsü hikâyesi Sabırlı Bir Padişah Oğlu hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Bir Endülüs Köylüsü hikâyesinde SBDÖP’de yer alan adalet, tasarruf ve yardımseverlik değerlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Hikâyenin kahramanı köylü adam kazandıkları paralardan tasarruf edip üç yüz altın biriktirmiştir. Tasarruf değerlerine sahip olduğunu anladığımız bu adam daha sonra bir şekilde altınlarından olur. Ancak altınlar dönüp dolaşıp yine kendisine gelir. Adalet değerinin tespit edildiği hikâyede Endülüs köylüsünün başkalarına yardımcı olmaya çalışması yardımsever olduğunu da göstermektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Endülüs ülkesinde bir köylü, çiftçilik ve çobanlık konusunda pek yetenekli ve ustadır. Gayet becerikli olan bu köylü adam alın terinin karşılığında kazandıklarından üç yüz altın biriktirmiştir. Her gün altınlarını sayıp onları seyreden köylü yine bir gün altınları döküp saydığı bir anda kapısı çalınır. Hemen altınlarını aceleyle kaldırıp bir testinin içine koyar. Kapıyı çalan kişi komşusudur ve acil bir iş için köylünün yardıma gelmesini ister. Köylü adam komşusunun ricasını reddetmeyerek apar topar evden çıkar.

Köylü adam komşusuna yardıma gittikten sonra hanımı da yemek yapmak için suya ihtiyaç duyar. Daha önceden adamın altınları koyduğu testiye alıp kapının önüne çıkan kadın oradan geçen ve köyden getirdiği öküzünü kasaba satmak için oradan geçmekte olan bir adamdan suyu doldurması için ricacı olur. Kadının ricası üzerine testiye doldurmak için çeşmeye varan adam testinin içini temizlemek için testiye biraz su doldurup çalkalayarak döker. Testiden altınların döküldüğünü gören adam sevinçten havalara uçar. Altınların kendi nasibi olduğunu düşünen adam altınları harcamayarak

zorunlu bir ihtiyaç olduğunda kullanmak üzere saklamaya karar verir. Adam su dolu testi kadına verip tekrar kasaba doğru yola koyulduğu sırada “Bu kadar altınla dolaşmak pek akıl kârı değil, ya bir hırsıza denk gelirsem” düşüncesi ile altınları birkaç saat sonra nasıl olsa kesilecek olan öküze zor bela yutturur. Yolda oğluna rastlayan adam öküzden daha mühim bazı işler için öküzü oğluna teslim edip oradan ayrılır.

Yolda adamın oğlu henüz kasaba varmadan bir çiftçi ile karşılaşır. Çiftçi adam daha önce bir öküz kurban etmeyi adadığı için öküzü oğlandan satın alır. Adam öküzü kurban edip içini temizlerken altınları bulur. Çok sevinen adam bir kemer yaptırıp üç yüz altını beline bağlayarak dolaşır. Bir gün serinlemek için bir dereye suya giren adam kemeri burada unuttur. Daha sonra bu kemeri bulan çoban koyunlarını kuyunun yanında sularken beş tane hırsız çobana doğru gelir. Çoban hemen kemeri kuyuya atar. Hırsızlar hiçbir şey alamadıkları çobanı dövüp oradan uzaklaşırlar. Çoban dayanın tesiri ile birkaç gün hasta yatağında yatmak zorunda kalır.

Endülüs köylüsü adam ise bu kuyunun yanından geçmekteyken elini yüzünü yıkayıp serinlemek için kuyuya bir kova sarktır. Kovadan suyun yanında altınlarda çıkar. Çoban daha sonra köylü adamın evine misafir olduğunda altınlarını kaybettiğini söyler. Köylü adam ise çobanın haline üzülerken ona yüz altın verir. Para saklama hırsı bu kez çobana geçmiştir ve o da değneğine bir delik açtırıp altınlarını oraya koyar. Çobanın elindeki değnek bir nehir kıyısından geçerken nehre düşer. Adam çaresiz değneği geri almak için çırpınsa da başarısız olur. Bu sırada çiftçi köylünün karısı da nehir kenarında çamaşır yıkamaktadır. Derenin getirdiği değneği ateşe atmak için kırdığında içinden altınların döküldüğünü görür. Koşup kocasına haber verir. Adam ilahi adaletin tecelli ettiğini düşünerek bol bol yiyip içmeye başlar. Bir akşam çoban yine evine misafir olur. Çoban kendisine verilen yüz altının hikâyesini anlatır. Çiftçi adam durumdan şüphelenerek o üç yüz altını nerede bulduğunu sorar. Çoban başından geçenleri anlatınca durum açığa çıkar. Çiftçi adam “Allah’ın takdirine ve kazasına tevekkül ettiğimden, kaç defa elimden çıktıysa da yine bana kısmet oldu,” der (Beydeba, 1973: 319-324).

1.35. MİSYONER VE HİNDLİ

Misyoner ve Hindli hikâyesi Sitemkâr Aslan hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Misyoner ve Hindli hikâyesinde SBDÖP’de yer alan bilimsellik değerlerinin olduğu tespit edilmiştir.

Hikâyede bir misyonerin deliller ışığında bir adamın yetmiş yıllık inancındaki sakatlığı ispat etmesi anlatılmaktadır. Bilimsellik değerinin ortaya konduğu hikâyede sorgulama, akıl yürütme, deney ve gözlemin öne çıktığı görülmektedir.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Avrupa, Asya ve Afrika içlerine gidip, dinli, dinsiz Hristiyan olmayan insanları Hristiyanlığa davet edenlere Misyoner derler. İşte bunlardan biri Hint diyarında birini Hristiyanlığa davet eder. Ancak Hintli adam kendi dininin daha faziletli olduğunu misyonere anlatarak az çok yetmiş yaşına geldiğini ve henüz hayvan eti yemediğini söyler. Misyoner ise “Su içiyor musun” diye sorar. “Evet” cevabını alınca bir büyüteçle Hintli adamın içtiği suyu incelettirir. Hintli adama suyun içinde acayip şekillerde bir sürü canlının bulunduğunu gösterip “İşte içtiğiniz suda ne kadar hayvan var, hatta soluduğunuz havada da böyle nice hayvanlar vardır,” deyip Hintli adamın diyet yapmasının tabiata aykırı olduğunu ispatlar. Hintli adam ise bunca seneden sonra gerçek zannettiği mezhebinin sakatlığını ortaya çıkaran aleti alıp yere çarparak parça parça eder (Beydeba, 1973: 269-270).

1.36. İBRET ALAN PADİŞAH

İbret Alan Padişah hikâyesi Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesine bağlı bir ara hikâyedir. Hikâyeyi Aslan, Öküz ve Çakal üst hikâyesinin kahramanı Kelile, intikam alma arzusundaki Dimne’yi uyarmak için anlatmıştır.

İbret Alan Padişah hikâyesinde SBDÖP’de yer alan adalet değerinin olduğu tespit edilmiştir. Kimsenin yaptığına yanına kalmayacağını, herkesin eninde sonunda ettiklerinin bedelini göreceği hikayenin ana fikrini oluşturmaktadır.

Hikâye şu şekilde özetlenebilir:

Zulmüyle ülkesini kasıp kavuran acımasız bir padişah vardır. Bu padişah bir gün ava çıkıp geri geldiğinde, padişah tamamen değişerek adaletli bir hükümdar olur ve ülkesini adaleti ile kalkındırmaya karar verir. Duruma şaşırırlar bu değişimin sebebini sorduklarında ise padişah ava çıktığında gördüklerini anlatır. Padişah avda bir tilkiyi takip eden av köpeği görür. Av köpeği tilkinin ayağını ısırır. Tilki bir ine sığınarak canını kurtarır. Ardından bir at gelir ve av köpeğinin ayağını tekmeleyerek kırar. Ancak atın ettiği de yanına kâr kalmaz ve onun ayağı da bir deliğe düşüp kırılır. Padişah bu durum karşısında anlamıştır ki kimsenin ettiği yanına kâr kalmıyor, dönüp dolaşıp ettikleri kendi başına geliyor (Beydeba, 1973: 69-70).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında yer alan değerleri, Beydeba'nın Kelile ve Dimne adlı eseri ile ilişkilendirmek ve bunların sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi sürecinde kullanılabilirliğini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen araştırmanın bu bölümünde, Kelile ve Dimne'nin değerlerle ilgili bulgularının sonuçlarına ve yorumlarına yer verilmiştir.

2018 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde bulunan 18 değer farklı frekanslarda Kelile ve Dimne'de, yer alan 102 hikâyenin 36'sıyla ilişkilendirilmiştir. Kelile ve Dimne'de yer alan 15 çerçeve hikâyenin hepsi değerlerin tümü ile en az bir kere ilişkilendirilmiştir. 87 ara ve iç hikâyenin de 21'i en az bir değerle ilişkilendirilmiştir. Araştırmada yer alan hikâyelerle 4,5,6 ve 7. sınıflar için hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda (2018) yer alan 18 değer toplamda 137 kere ilişkilendirilmiştir.

Arıların İlhamı adlı çerçeve hikâye SBDÖP'de yer alan 11 değer (adalet, aile birliğine önem verme, barış, çalışkanlık, dayanışma, estetik, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) ile ilişkilendirilerek en fazla ilişkilendirme yapılan hikâye olmuştur. Bir metafor üzerinden kurgulanan hikâye eserin diğer bölümlerine temel oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu ana hikâyeye ilintili ara ve iç hikâyenin hepsinde de en az bir değer yer aldığı tespit edilmiştir. Arıların İlhamı adlı hikâye içerisindeki ara ve iç hikâyelerle (Debşelem ve Beydeba, İki Güvercin, Çaresiz Deve, Şahin Yavrusu, Haris Kedi, Zorlu Evlat ve Kaplan Yavrusu) değerler arasında toplamda 41 kere ilişkilendirme yapılmıştır.

İçerisinde en çok değer barındıran bir başka hikâye de Debşelem ve Beydeba hikâyesidir. Arıların İlhamı hikâyesi içerisinde anlatılan Debşelem ve Beydeba hikâyesi 8 değerle (adalet, çalışkanlık, dürüstlük, estetik, sevgi, saygı, tasarruf, sorumluluk) ilişkilendirilerek içerisinde en fazla değer tespit edilen ara hikâye olmuştur. Debşelem ve Beydeba hikâyesi iç hikâyelerle birlikte değerlerle 14 kez ilişkilendirilmiştir.

Debşelem ve Beydeba hikâyesi gibi Arıların İlhamı adlı ana hikâye içerisinde anlatılan Şahin Yavrusu hikâyesi 8 değerle (aile birliğine önem verme, duyarlılık, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, yardımseverlik) ilişkilendirilerek en çok ilişkilendirme

yapılan hikâyelerden biri olarak tespit edilmiştir. İç hikâyelerle birlikte düşünüldüğünde Şahin Yavrusu hikâyesi değerlerle toplamda 12 kez ilişkilendirilmiştir.

Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesi hilekâr ve fitnecilerin sözlerini dikkate almamaları gerektiği üzerine anlatılan ve SBDÖP’de bulunan 8 değerle (adalet, aile birliğine önem verme, barış, çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, sevgi, tasarruf) ilişkilendirilerek en çok ilişkilendirme yapılan hikâyelerden biridir. Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesi adalet değeri üzerine inşa edilmiş, içerisinde 27 ara ve iç hikâye bulunan bir çerçeve hikâyedir. Bu ara ve iç hikâyelerden 6’sı (Müsrif Fare, Saf Zahid, İbret Alan Padişah, Üç Balık, Kurt, Karga ve Çakalın Anlaşması, Titos ile Deniz) en az bir değerle ilişkilendirilmiştir. Aslan, Öküz ve Çakal hikâyesi içerisindeki ara ve iç öykülerle birlikte değerlendirildiğinde toplamda 22 değerle ilişkilendirilmiştir.

Merhametli ve yumuşak huylu olmanın öğütlendiği Hilm Sahibi Padişah adlı çerçeve hikâye 8 değerle (adalet, barış, eşitlik, sevgi, yardımseverlik, dayanışma, aile birliğine önem verme, sorumluluk) ilişkilendirilerek en çok ilişkilendirme yapılan bir başka hikâye olmuştur. Hilm Sahibi Padişah adlı hikâye içerisinde de anlatılan üç ara hikâyenin ikisinde (Üç Muskallı Padişah, Pişmanlık Duyan Güvercin) toplam 6 değerle ilişkilendirme yapılmıştır. Ara hikâyelerle birlikte düşünüldüğünde Hilm Sahibi Padişah hikâyesi içerisinde değerlerle 14 kez ilişkilendirme yapılmıştır.

Yöneticilerin yanlarında bulunan kimselerin sahip olması gereken özellikler üzerine kurgulanan Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu hikâyesi SBDÖP’de yer alan değerlerle 7 kez (aile birliğine önem verme, dayanışma, duyarlılık, özgürlük, sevgi, saygı, yardımseverlik) ilişkilendirme yapılarak en çok değer tespiti yapılan bir başka çerçeve hikâye olmuştur. Hükümdarlara dış siyasete yönelik öğütler barındıran Kargalar ve Baykuşlar adlı çerçeve hikâye içerisinde 6 değerle (aile birliğine önem verme, bağımsızlık, vatanseverlik, sorumluluk, dayanışma, barış) ilişkilendirme yapılmıştır.

Hikâyelerle değerler arasındaki diğer ilişkilendirmeler şöyledir: Papağan Fenze hikâyesi 6 kez, İki Güvercin ve Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri hikâyeleri 5 kez, Kaplan Yavrusu, Maymun ve Kurbağa, Aslan ile Çakal, Padişah, Kuyumcu ve Seyyah, Sabırlı Bir Padişah Oğlu, Saf Zahid ve Dimne'nin Durumunu Tahkik hikâyeleri 4 kez, Akıllı Fare, Sitemkâr Aslan, Titos ile Deniz, Üç Balık, Üç Muskallı Padişah, Pişmanlık Duyan Güvercin, Bir Endülüs Köylüsü hikâyeleri 3 kez, Haris Kedi, Zorlu Evlad, Aceleci Zahid, Heveskâr Yabancı ve Hünerli Avcı hikâyeleri 2 kez, Çaresiz Deve, Müsrif Fare,

Padişah ile Seyisi, Aceleci Padişah, Kurt, Karga ve Çakal'ın Anlaşması, Misyoner ve Hindli ve İbret Alan Padişah hikâyelerinde ise değerlerle 1 kez ilişkilendirilmiştir.

Kelile ve Dimne'de yer alan hikâyelerle, SBDÖP'de bulunan adalet, aile birliğine önem verme, dürüstlük, sevgi ve sorumluluk değerleri en çok ilişkilendirme yapılan değerler olmuştur. Literatürde değerler eğitime yönelik çalışmalarda da benzer değerler vurgulanmış ancak bu değerlerin tümünün yüksek frekanslarda çıktığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Candan ve Ergen (2014), ders eserleri üzerine yaptıkları çalışmalarında en çok yer verilen değerleri “sevgi, sorumluluk ve aileye önem verme” olarak tespit etmişlerdir. Sönmez (2014) atasözlerini SBDÖP'deki değerler açısından incelediği çalışmada, “adil olma, dayanışma ve aile birliğine önem verme” değerlerini en çok ilişkilendirme yapılan değerler olarak tespit etmiştir.

SBDÖP'deki değerlerle en çok ilişkilendirilen değer 16 hikâyede tespit edilen adalet değeri olmuştur. Adalet değerinin Kelile ve Dimne'ye egemen olması elbette eserin aslının bir yönetim tavsiyesi olmasından gelmektedir. Adalet değerinin ardından çalışmada 10'ar hikâyede tespit edilen aile birliğine önem verme, dürüstlük ve sorumluluk değerleri en çok ilişkilendirme yapılan değerler olmuştur. 9 hikâyede tespit edilen estetik değeri yine güçlü bir ilişkilendirme yapılan bir başka değerdir.

Adalet değeri MEB'in öğretim programında kök değer olarak yer almasının yanında sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek değerler arasında yer almaktadır. Kelile ve Dimne özü itibari ile bir siyâsetnâme olduğu için devleti yöneten hükümdarlara verilen nasihatlerin de çoğunlukla adalet değeri üzerine olduğu görülmektedir. Kelile ve Dimne'de SBDÖP (2018) kapsamında yer alan en çok adalet değerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Kelile ve Dimne'de adalet değerinin yer aldığı 16 hikâye mevcuttur. Bu hikâyeler; Arıların İlhamı, Debşelem ve Beydeba, Aslan, Öküz ve Çakal, Dimne'nin Durumunu Tahkik, Aceleci Zahid, Papağan Fenze, Aslan ile Çakal, Sitemkâr Aslan, Hilm Sahibi Padişah, Aceleci Padişah, Padişah, Kuyumcu ve Seyyah, Bir Endülüs Köylüsü, Üç Muskalı Padişah, Saf Zahid, Pişmanlık Duyan Güvercin ve İbret Alan Padişah olarak tespit edilmiştir. Bakan (2006) ve Yazar (2019) çalışmalarında Kelile ve Dimne'yi adalet değeri ilişkilendirmiştir. Akalın (2021) Kelile ve Dimne'yi nasihatnâme ve siyâsetnâme olarak incelediği çalışmada eserin adalet ve ahlak temeli üzerine yazıldığını belirtmiştir.

Aile birliğine önem verme değeri Kelile ve Dimne’de en çok ilişkilendirme yapılan değerlerden biridir. Kelile ve Dimne’nin konusu daha çok siyasi terbiye üzerine olmasına rağmen bireysel ahlak ilkelerine de değinilmiştir (Karaismailoğlu, 2002). Bu bağlamda ahlaki öğütler barındıran Kelile ve Dimne, aile ve aile bireyleri arasındaki bağların önemini vurgulamaktadır. Kelile ve Dimne’de aile birliğine önem verme değerinin yer aldığı 10 hikâyeye mevcuttur. Bu hikâyeler; Arıların İlhamı, İki Güvercin, Şahin Yavrusu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Aslan, Öküz ve Çakal, Maymun ve Kurbağa, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Papağan Fenze, Hilm Sahibi Padişah ve Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri adlı hikâyeler olarak tespit edilmiştir. Yazar (2019), Kelile ve Dimne’nin felsefi analizini yaptığı çalışmasında eseri aile birliğine önem verme değeri açısından da inceleyerek bu yönde bulgular ortaya koymuştur. Akalın (2021) ise araştırmasında, Beydeba’nın eserinde aile içi istişare, çocuk eğitimi ve aile içi yardımlaşmanın önemini vurguladığını belirtmiştir.

Dürüstlük değeri Kelile ve Dimne’de 10 hikâyede tespit edilerek eserde en çok yer verilen değerler arasında yer almıştır. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (2018) belirlediği kök değerler arasında yer alan dürüstlük değeri bireye kazandırılması amaçlanan temel kavramlarından birisidir. Ayrıca dürüstlük değeri evrensel değerlerden biridir. Kelile ve Dimne’de; Debşelem ve Beydeba, Kaplan Yavrusu, Aslan, Öküz ve Çakal, Dimne’nin Durumunu Tahkik, Maymun ve Kurbağa, Aslan ile Çakal, Padişah İle Seyisi, Hünerli Avcı Kurt, Karga ve Çakal’ın Anlaşması ve Saf Zahid hikâyelerinde dürüstlük değerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

Eserde dürüst davranmayan karakterlerin aslında dürüstlük değerini bilmedikleri için dürüst davranışlar ortaya koymaması gibi bir durum söz konusu değildir. Aynı şekilde adalet ya da eşitlik değerlerine dair bilgileri olmadıkları için adaletsiz ya da eşit davranmama durumu yoktur. Karakterler bir şekilde mantığa bürünüp bilgileri ile değil duyguları ya da kişisel çıkarları doğrultusunda hareket etmektedirler. Kelile ve Dimne’yi felsefi açıdan inceleyen Yazar da (2019) benzer sonuçlara ulaşarak eserin vermek istediği bir diğer mesajın kişinin sadece bilgili olmasının önemli olmadığı, aynı zamanda bilgiyle amel edilmesi gerektiği olduğunu tespit etmiştir. Çalışmalarında Bakan (2006), Pattabanoğlu (2019) ve Akalın da (2021) bu çalışmadaki bulgulara benzer sonuçlar ortaya koyarak Kelile ve Dimne ile dürüstlük arasında ilişkilendirmeler yapmışlardır.

Sorumluluk değeri de Kelile ve Dimne’de 10 hikâyede vurgulanarak en çok tespit edilen değerler arasındadır. Eserde hükümdarlara verilen öğütlerin başında adalet ve

dürüstlük kavramları ile beraber sorumluluk gelmektedir. Huzur, mutluluk ve güven için insanların sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Kader mesajının sıklıkla vurgulandığı Kelile ve Dimne’de her şeyin kadere yüklenemeyeceği, insanın önce sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Eserde ortak amaç için çalışan bireylerin sorumluluk duygusu içerisinde hareket etmesi gerektiğinden bahsedilir. Ayrıca yönetici konumundaki hükümdarların halkının huzur ve refahı için sorumluluk sahibi olmaları gerektiği sık sık öğütlenmektedir. Eserin yazarı Beydeba halkına zulümle davranan hükümdarı uyarmaktan geri kalmamış, bir aydından beklendiği gibi davranarak sorumluluğunu yerine getirerek hükümdarı uyarmıştır. Kelile ve Dimne’de; Arıların İlhamı, Debleşem ve Beydeba, Kaplan Yavrusu, Aslan, Öküz ve Çakal, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Heveskâr Yabancı, Hilm Sahibi Padişah, Padişah, Kuyumcu ve Seyyah, Üç Balık ve Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri hikâyeleri sorumluluk değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Bir Siyâsetnâme olan Kelile ve Dimne’de hükümdarların halkına karşı olan sorumlulukları üzerinde sıkça durulmaktadır. Kelile ve Dimne’de her insanın bir yeteneğinin olduğu ve o yetenek doğrultusunda ilerlemenin doğru olacağı anlatılmaktadır. Yeteneklerine göre hareket etmeyen bir insanın giriştiği işlerde başarılı olamayacağı vurgulanmaktadır. Beydeba bu nedenle ülkeyi yönetme sorumluluğuna sahip padişahların liyakat doğrultusunda hareket ederek her işi o işi bilen birine vermesinin doğru olacağını belirtmektedir. Yazar da (2019: 38) çalışmasında benzer bir sonuca ulaşarak hükümdarların otoritelerini kaybetmelerinin nedenlerinden birini “Hükümdarın çevresinde ona katkı sunacak, karar alma mekanizmasında sorumluluk üstlenecek ve devlet yönetimini kolaylaştıracak ileri görüşlü, güvenilir ve cesur danışmanlardan ve devlet adamlarından yoksun olması” olarak ifade etmiştir. Yazar (2019) Kelile ve Dimne’nin verdiği mesajlardan birinin kişinin fiillerinden sorumlu olduğunu bilerek hareket etmesi olarak belirtmiştir. Benzer bir sonucu Bakan (2006: 151) çalışmasında “İnsanların, hatalarını kadere yükleyip, sorumluluktan kaçmak gibi bir anlayışa sahip olmasının doğru bir bakış açısı olmayacağı” şeklinde ifade etmiştir. Araştırma sonuçlarına benzer olarak Bakan (2006), Pattabanoğlu (2019), Yazar (2019) ve Akalın da (2021) benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Estetik değeri de Kelile ve Dimne’de en çok tespit edilen değerler arasındadır. Estetik değerinin kazandırılmasında estetik duyguları yöneltten, besleyen ve geliştiren masallar oldukça önemlidir (Muhsine, 2002). Sosyal bilgiler derslerinde estetik değerinin

verileceği kazanımlar incelendiğinde estetik değerin tarihi mekânlar, nesneler ve geçmişten günümüze ulaşabilen somut varlıklar üzerinden verildiği görülmektedir. Araştırmada estetik değeri Arıların İlhamı, İki Güvercin, Kaplan Yavrusu, Debleşem ve Beydeba, Şahin Yavrusu, Haris Kedi, Papağan Fenze, Maymun ve Kurbağa ve Aslan ile Çakal hikâyelerinde tespit edilmiştir. Hikâyelerde estetik değeri bir yerin ya da birinin güzelliğini tanımlarken vurgulanmaktadır. Doğa güzelliklerinin genelde cennete benzetildiği eserde, karakterlerin birçoğu hayvan olması dolayısı ile estetik olgusu bu hayvanların bakımlı olmaları üzerine oluşurken insan karakterlerinde ise güzellik daha çok ön planda yer almıştır.

Kelile ve Dimne’de bir diğer önemli unsur sevgidir. Eserde sevgi bireyleri bir arada tutan önemli bir unsur olarak yer almıştır. Kelile ve Dimne’de; Arıların İlhamı, İki Güvercin, Debleşem ve Beydeba, Şahin Yavrusu, Aslan, Öküz ve Çakal, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Papağan Fenze Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri, Aceleci Zahid ve Hilm Sahibi Padişah hikâyelerinde sevgi değeri tespit edilmiştir. Kelile ve Dimne’nin sevgi, adalet, dürüstlük gibi değerler üzerine inşa edilmiştir. Bakan (2006), Pattabanoğlu (2019), Yazar (2019) ve Akalın (2021) çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmıştır.

Beydeba eserinde bilimsellik değerine de değinmiş, sık sık akıl ve ilmin önemine dair mesajlar vermiştir. Eserde daha çok aklın ön plana alınması ile ilişkilendirilen bilimsellik değeri; yaratıcılık, merak, şüphecilik, açık fikirlilik, akılcılık, nesnellik, müştereklik, bilimsel etik ve tutarlılık olarak ifade edilmiştir (Demirutku ve Güngör, 2021). Bilimsellik değerini edinmiş bireylerin eleştirel düşünmesi ve muhakeme yapabilmesi beklenir. Akılcı hareket eden bu bireylerin deneysel bilgiye önem verdikleri ve entelektüel oldukları dile getirilebilir (Güngör, 1993’ den akt. Akbaş, 2004: 55-56). Kelile ve Dimne’de bilimsellik değerinin tespit edildiği hikâyeler Dimne’nin Durumunu Tahkik, Aslan ile Çakal, Üç Balık, Üç Muskalı Padişah, Misyoner ve Hindli ve Hünerli Avcı şeklindedir. Benzer çalışmalarda bilimsellik değerinin doğrudan işlenmediği, bu çalışmada olduğu gibi akıl ve bilgelikle bilimselliğin ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Pattabanoğlu’da (2019) Kelile ve Dimne’de ahlaki birtakım fiillerin akla ve bilgelige dayandırıldığını vurgulamaktadır. Yine Kelile ve Dimne’nin incelendiği benzer çalışmalar olan Yazar (2019) ve Bakan’ın (2006) çalışmalarında akıl ve bilgelige yönelik bulgular tespit edilmiştir.

Kelile ve Dimne’de üzerine durulan bir başka konu da eşitlik değeridir. Kelile ve Dimne’nin yazıldığı dönem ve coğrafyanın siyasi ve kültürel yapısına bakıldığında

cinsiyetçi ayrımların yanında sınıfsal ayrımların da olduğu görülmektedir. Eşitlik değeri eserde adalet değeri ile ilişkilendirilmiştir. Empati kavramı da yine eşitlik değeri üzerinden verilmiştir. Eserde bir kimsenin kendi nefsi için istemeyeceği bir şeyi başkasına uygun görmesinin doğru olmadığı belirtilmektedir. Kelile ve Dimne’de Şahin Yavrusu, Haris Kedi, Papağan Fenze, Sitemkâr Aslan, Heveskâr Yabancı, Hilm Sahibi Padişah ve Üç Muskalı Padişah hikâyelerinde eşitlik değeri tespit edilmiştir. Bakan (2006), Pattabanoğlu (2019), Yazar (2019) ve Akalın’ın (2021) Kelile ve Dimne’yle ilgili araştırmaları incelendiğinde doğrudan eşitlik değerinin ele alınmadığı bu çalışmada olduğu gibi adalet değeri üzerinden eşitlik vurgusu yapıldığı görülmektedir.

Eşitlik değeri gibi önemli bir diğer değer ise saygı değeridir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın (2018) kök değer olarak belirlediği saygı, bireyin kendisine değer katan, insanların bir arada yaşamasını sağlayan başlıca unsurdur. Sosyal bilgiler dersinde kalıp ve ön yargılar üzerinde düşünmeleri sağlanarak özel gereksinimli bireylerin yanı sıra farklı dini, etnik ve mezhepsel farklılıklara saygı duyulması öğrencilerin edinmesi gereken bir davranış olarak belirtilmiştir (MEB, 2018). Öte yandan saygı sadece insanlar arasında olan bir şey değildir. İnsanların çevrelerine, doğaya, tarihe vb. saygı duymaları da önemsenir. Kelile ve Dimne’de; Arıların İlhamı, Debleşem ve Beydeba, Şahin Yavrusu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu Titos ile Deniz ve Sabırlı Bir Padişah Oğlu hikâyelerinde saygı değeri tespit edilmiştir. Beydeba hikâyelerinde padişahın çevresindeki kişilerin birbirlerine saygı duyması gerektiğini, aksi takdirde devlet işlerinin görülemeyeceğini açıklamaktadır. Birçok hükümdar hikâyesi bulunan eserde üstünlüğü dolayısı ile padişahlara “Velînîmetim Padişahım!, Kulunuza emredin, Haşmet meâb Efendimiz!, Şevketli Hünkarım!” (Beydeba, 1973: 19-37-58) gibi saygı bildiren sözlere rastlanmaktadır. Ayrıca Kelile ve Dimne’de ilim sahibi kişiler hükümdarlar tarafından oldukça saygı ile karşılanan kişiler olarak yansıtılmaktadır. Saygı ile ilgili olarak Bakan (2006), masalların dinî ve ahlâkî eğitime katkılarını incelediği çalışmasında eğitimli insanın başkasının fikirlerine saygı duyması gerektiğini belirterek başkalarındaki iyi özelliklerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Akalın’ın (2021) çalışmasında da saygı ile ilgili benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Saygı değeri gibi SBDÖP’de yer alan ve kök değerlerden biri olan yardımseverlik değeri; çoğunlukla sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemi üzerinden vurgulanmaktadır (MEB, 2018). Sosyal bilgiler ders eserlerinde özellikle imece örnekleri üzerinde durulmakta ve doğal afet, savaş gibi olağanüstü durumlarda yardımlaşmanın

önemine değinilmektedir. Kelile ve Dimne’de insanların yaşamaları için yapılması gereken tüm işleri kendilerinin yapamayacağı, o nedenle insanlar arasında yardımlaşmanın olması gerektiği belirtilmektedir. İncelenen hikâyelerde aile içerisinde ve dostlar arasında yardımlaşma önemli görülmüştür. Kelile ve Dimne’de; Arıların İlhamı, Şahin Yavrusu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Hilm Sahibi Padişah Saf Zahid, Bir Endülüs Köylüsü ile Padişah, Kuyumcu ve Seyyah adlı hikâyelerde yardımseverlik değeri tespit edilmiştir. Yazar (2019) Kelile ve Dimne’de iyilik, doğruluk, yardımseverlik gibi erdemlerin yüceltildiğini tespit etmiştir. Bakan (2006), Pattabanoğlu (2019) ve Akalın (2021) Kelile ve Dimne’yi inceledikleri çalışmalarında yardımseverlikle ilgili sonuçlara ulaşmışlardır.

Kelile ve Dimne’de barış değeri çoğu zaman en akılcı tercih olarak görülmüştür. Hikâyeler incelendiğinde barışın kaybedeninin olmadığı gibi barış yolunu benimsemeyen tarafların zararlı çıktıkları görülmüştür. Yine aile içerisindeki ilişkilerde de küslüklerin son bulması ve barış yolunun tercih edilmesinin mutluluk getirdiği hikâyelerdeki bir diğer mesaj olarak tespit edilmiştir. Kelile ve Dimne’de belirgin olarak verilen öğütlerden biri gerektiğinde düşmanla bile barış yapılabileceğinin unutulmaması gerektiğidir. Beydeba “Kezâ düşmanına da aslâ barışılmayacak diye koyu düşmânlıkta bulunma. İhtimâl bir gün olur ki dost olabilir” (1973: 222) demektedir. Kelile ve Dimne’de; Akıllı Fare ile Titos ile Deniz hikâyeleri barış değeri üzerine inşa edilirken Arıların İlhamı, Aslan, Öküz ve Çakal, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu ile Hilm Sahibi Padişah hikâyelerinde de barış değeri tespit edilmiştir. Devletle birey arasındaki ilişkileri de konu edinen Kelile ve Dimne’de toplumsal huzurun sağlanmasında barış önemli görülmektedir. Bakan (2006: 191) “İnsan anlaşmayı bilmeli, yenemeyeceği bir güçle karşılaşınca anlaşma-barış yoluna gitmelidir. Ayrıca hiçbir zaman tedbir elden bırakılmamalıdır” tespitini yapmaktadır. Barış değeri ile ilgili Akalın (2021) ve Yazar’ın (2019) çalışmalarında da bu çalışmadaki bulgulara benzer sonuçlar görülmektedir.

Kelile ve Dimne’de üzerine durulan bir başka değer de çalışkanlıktır. Beydeba eserinde çalışkan olmayı yücelten bir tutum sergilemiştir. Arıların İlhamı, Debşelem ve Beydeba, Zorlu Evlad, Kaplan Yavrusu, Aslan, Öküz ve Çakal ve Sabırlı Bir Padişah Oğlu hikâyelerinde çalışkanlık değerinin yer aldığı tespit edilmiştir. Beydeba “Halk üzerine hükümrân olmak hakîkaten halkın saadetini temin etmek için her türlü zahmet ve meşakatlere ister istemez katlanmak icap eder” (1973: 34) sözleri ile devlet liderlerinin yılmadan çalışmaları gerektiğini belirtmiştir. Kelile ve Dimne’de yer alan hikâyelerde

hedeflerine ulaşmak için yılmadan çalışan insanların başarılı olduğu görülmektedir. Çalışkanlığından dolayı padişahların övgüsüne mahzar olan kahramanların yer aldığı eserde çalışkanlık muhtaç olmanın önüne geçen bir erdem olarak tespit edilmiştir. Beydeba hikâyelerinde vermek istediği değerleri kimi zamanda zıtlıklar üzerinden vererek iyinin karşına kötüyü, yalanın karşına doğruluğu, cömertliğin karşına da savurganlığı çıkarmıştır. Aynı yöntemle çalışkanlığın karşısına da tembelliği çıkaran Beydeba çalışmayıp tembellik gösteren insanların sonunun hüsrana olduğunu bildirmiştir. Bakan (2006) ve Pattabanoğlu'nun (2019) çalışmalarında da çalışkanlıkla ilgili benzer tespitlere yer vermişlerdir.

Kelile ve Dimne'de tespit edilen bir başka değer dayanışmadır. Kelile ve Dimne'de Arıların İlhamı, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Akıllı Fare, Hilm Sahibi Padişah ve Sabırlı Bir Padişah Oğlu hikâyeleri dayanışma duygusunun öne çıktığı öyküler olarak tespit edilmiştir. Beydeba padişahların başarısını hizmetinde bulunan kişilerle yapılacak dayanışmada olduğunu belirtmektedir. Eserde dayanışma duygusu, düşmana ve tehlikelere karşı birlik ve beraberlik, ortak amaç için birliktelik, zor durumda yardımlaşma gibi noktalarda da önemli görülmektedir. Araştırmanın dayanışma değeriyle ilgili sonuçlarına benzer bulguları, Bakan da (2006) Kelile ve Dimne'de yer alan masalların dini ve ahlaki eğitime katkılarını incelediği çalışmasında tespit etmiştir.

Duyarlılık değeri eserde tespit edilen bir başka değerdir. Hikâyelerde duyarlılık kavramı kahramanların empati ile hareket etmeleri ile kendini göstermektedir. Kelile ve Dimne'de duyarlılık değeri bazı hikâyelerde olumsuz noktada kendini gösterirken bazılarında bir başkasının duygusunu anlama ya da bir başkasının zor durumuna kayıtsız kalmama şeklinde ele alınmıştır. Eserde duyarlılık değerini barındıran hikâyeler; Şahin Yavrusu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Papağan Fenze, Sitemkâr Aslan, Titos ile Deniz, Saf Zahid, Sabırlı Bir Padişah Oğlu ile Padişah, Kuyumcu ve Seyyah olarak tespit edilmiştir. Hükümdar Debşelem'in adaletsiz ve keyfi yönetimi ile halkını ezmesine daha fazla duyarsız kalamayan Beydeba'nın, hapse girmeyi hatta ölümü göze alarak hükümdarı uyarması kitabın çıkış noktası olmuştur. Halkın bezgin ve yılgın durumuna daha fazla göz yumamayan Beydeba bu durumu düzeltmek için önce öğrencileri ile çeşitli toplantılar yapıp konuyu değerlendirmiştir. Beydeba, hükümdar Debşelem'in karşısına çıkıp onu uyarmaya karar vermiştir. (Beydeba, 2018: 12-53). Döneminin aydını olarak değerlendirilebilecek olan Beydeba, halkın maruz kaldığı adaletsiz ve zalim düzene karşı

sessizliğini bozarak bir aydından beklenmesi gereken şekliyle hükümdarla konuşma cesaretini göstermiş ve nihayetinde de onun bu kötü tutumunun değişmesini sağlamıştır.

Devlet liderlerinin özellikle adaleti sağlayarak halkının mutluluk ve refahı için çalışmaları gerektiğinin öğütlendiği Kelile ve Dimne’de, hükümdarların halkına karşı duyarlı davranması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun dışında Kelile ve Dimne’de zaman zaman hikâyedeki karakterlerin birbirlerinin zor durumlarında seyirci kalmayıp dayanışma içerisine girmeleri de duyarlılık değeri ile açıklanabilir. Duyarlılık değeri ile ilgili bu araştırmadaki bulgulara benzer sonuçlara Bakan (2006) Kelile ve Dimne’de yer alan masalları dinî ve ahlâkî eğitime katkıları açısından incelediği çalışmasında ulaşmıştır.

Kelile ve Dimne’de ele alınan değerlerden biri de tasarruftur. Kelile ve Dimne’de bazı şeylerin elde edilmesinin, elde tutmaktan daha güç olduğu vurgulanmaktadır. O nedenle elinde bulunana sahip çıkmak önemli görülmektedir. Ayrıca birikim yapmanın önemine değinilen eserde hazıra dağ dayanamaz mantığının da işlendiği görülmektedir. Beydeba tasarruf sahibi olmayı akıllıca görür. Beydeba tasarruflu birinin hiçbir mal ve mülke tenezzülünün olmayacağını açıklamaktadır. Ona göre tasarruf sahibi olmak en büyük zenginliktir. Kelile ve Dimne’de Debleşem ve Beydeba, Zorlu Evlad, Aslan, Öküz ve Çakal, Maymun ve Kurbağa, Müsrif Fare ve Bir Endülüs Köylüsü hikâyelerinde tasarruf değeri tespit edilmiştir. Araştırma bulgusuna benzer olarak Yazar (2019: 83) Kelile Ve Dimne’nin felsefî analizini yaptığı çalışmasında tasarruf değerinin önemine yönelik Kelile ve Dimne’de “insanların ideallerine ulaşabilmesi için gerekli olan şeylerin para kazanabilmek, kazandığını biriktirebilmek, birikimlerini çoğaltabilmek ve sahip olduklarını ailesi ve dostları için harcayabilmektir” ifadelerini kullanmaktadır.

SBDÖP’de (2018) yer alan bir başka değer de özgürlüktür. Türk eğitim sisteminde içerisinde oldukça önemsenen özgürlük değeri aynı şekilde sosyal bilgiler dersi içerisinde de üzerine durulan bir konudur. Sosyal bilgiler dersinde de ülke bağımsızlığı ile bireysel özgürlükler ilişkilendirilir, özgür düşüncenin bilimsel gelişmeye olan katkısı gibi konulara değinilmektedir. Eserde Şahin Yavrusu, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Üç Balık, İki Güvercin ve Çaresiz Deve hikâyelerinde özgürlük temasının yer aldığı tespit edilmiştir. Beydeba’nın yazdığı hikâyelerde özgürlükleri elinden alınan bireylerin kendi iradeleri ile karar veremedikleri vurgulanmıştır. Genelde hikâyelerde hakkında suç isnat edilen ya da suçlu olduğu kanıtlanan kişiler ya öldürülmüş ya da zindana atılmak sureti özgürlükleri ellerinden alınarak cezalandırılmıştır. Özgürlük değeri ile ilgili

araştırmamıza benzer sonuçlar Bakan (2006), Yazar (2019), Pattabanoğlu (2019) ve Akalın'ın (2021) çalışmalarında yer almaktadır.

Hükümdarlar özelinde tüm topluma bir pusula olacak şekilde öğütler veren Beydeba'nın değindiği bir diğer değer de vatanseverliktir. “Vatanseverlik, özünde bağlı olma, güvende olma psikolojik temellerine dayanır.” (Beader, 2007'den akt. Kaya ve Erişen, 2020). Kelile ve Dimne'de vatanseverlik vurgusunun yer aldığı dört hikâye mevcuttur. Kelile ve Dimne'de; Arıların İlhamı, İki Güvercin, Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu ve Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri adlı hikâyelerde vatanseverlik değeri tespit edilmiştir. Bu hikâyeler incelendiğinde vatani ve sevdikleri için ölümü göze alan fedakâr karakterler görülmektedir. Ayrıca Beydeba'nın yazdığı hikâyelerde gurbete çıkan hayvan karakterlerinin vatan özlemi çektiği de görülmektedir. Vatanseverlik değeri ile ilgili araştırmadaki bulgulara benzer sonuçları Bakan'da (2006) çalışmasında yer vermiştir.

Kelile ve Dimne'de en az rastlanılan değerler ise bağımsızlık, vatanseverlik ve özgürlük değerleri olmuştur. Karakuş (2015), çizgi filmlerde değerlerin bulunma durumu ile ilgili yaptığı araştırmasında “bağımsızlık ve vatanseverlik” değerlerinin en az tespit edilen değerlerden olduğu sonucuna varmıştır. Sönmez (2014) atasözlerini SBDÖP'deki değerler açısından incelediği çalışmasında en az tespiti yapılan değerlerin, “özgürlük ve bağımsızlık” olduğunu belirtmiştir.

Kelile ve Dimne'de en az ilişkilendirme yapılan değer bağımsızlık değeridir. Araştırmada bağımsızlık değeri üç farklı hikâyede tespit edilmiştir. Bu hikâyeler Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu, Akıllı Fare ve Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri adlı hikâyelerdir. Bağımsızlık değerinin konu edildiği bu hikâyelerde kahramanların aynı zamanda vatanseverlikleri ile de öne çıktığı görülmektedir. Çaylak, Fare, Güvercin ve Ahu ile Maymunlar Padişahının Fedakâr Veziri adlı hikâyelerde kendi milletlerinin intikamını almak ve ülkelerini korumak için fedakârlık yapan vezir rolündeki hayvanlar akıl ve hile yoluyla kendilerinden daha güçlü olan düşmanı yenmeyi başarmışlardır. Benzer bir çalışmada Akalın (2021) “Kelile ve Dimne için, Hintlilerin özgürlük mücadelesinin tarihini” anlatıyor denilebilir” demektedir. Burada Akalın'ın (2021) özgürlükten kastettiği şey aynı zamanda bağımsızlıktır. Çünkü Pançatantra'nın yazılış hikâyesinde Hintlilerin kendi soylarından olan Debşelim'i kendilerine hükümdar tayin etmek için mücadele ettiği anlatılır. Sönmez (2014) atasözlerini SBDÖP'deki değerler açısından incelediği çalışmasında en az tespit edilen değeri, “bağımsızlık” olarak tespit

etmiştir. Yeter (2019) çocuk dergilerinde değerler konulu çalışmasında en az rastlanılan değerler bağımsızlık değeri olduğunu tespit etmiştir. Bir başka çalışmada Şen de (2007), yüz temel eseri değerler açısından incelediği çalışmasında bağımsızlık değerinin en az rastlanan değerlerden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuçlardan hareketle bağımsızlık değeri farklı çalışmalarda incelenmesine rağmen en az tespit edilen değerlerden biri olmuştur.

ÖNERİLER

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre Kelile ve Dimne'nin Sosyal bilgiler dersinde yardımcı bir kaynak olarak kullanılabileceği görülmüştür. Araştırmanın bulgularından hareketle uygulamaya yönelik şu öneriler getirilebilir:

- Kelile ve Dimne içerisinde yer alan hikâyelerin birçoğu 4, 5, 6 ve 7. Sınıf düzeyinde bulunan öğrenciler için uygundur. Ancak gerek çerçeve anlatım tarzı gerekse biçimsel özellikleri açısından eser öğrenci seviyesine uygun hale getirilmelidir.

- Kelile ve Dimne adlı eser içinde yer alan hikâyelerin birçoğu her ne kadar değerler açısından 4,5,6 ve 7. sınıf düzeyleri için uygun olsa da bazı hikâyelerin olumsuz özellikler barındırması nedeniyle hikâyeler gözden geçirilerek uygun olanları seçilmelidir.

- Kelile ve Dimne öğretmenler tarafından ders materyali olarak kullanılabilir. Örneğin “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki egemenlik ve bağımsızlık sembollerimiz konusu işlenmeden önce dersin giriş kısmında özgürlük, vatanseverlik gibi değerlerle ilişkili olarak Kelile ve Dimne’de yer alan Kargalar ve Baykuşlar adlı hikâye kullanılabilir.

- Kelile ve Dimne’de SBDÖP’de yer alan değerlerin yanı sıra MEB (2018) tarafından “kök değerler” olarak tanımlanan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri de tespit edilmiştir. O nedenle tüm derslerde değerler eğitiminde Kelile ve Dimne’den yararlanılabilir.

- Edebi eserlerin değerler eğitiminde etkili bir şekilde kullanımına yönelik öğretmenlere hizmet içi eğitim verilebilir.

- Doğu dünyasının dolayısı ile Türk kültürünün de bir parçası olarak görülebilecek olan Kelile ve Dimne’nin eğitimin farklı boyutlarında ve değer aktarımı noktasında yeterince ele alınmadığı yapılan araştırma sonucunda tespit edilmiştir. O nedenle eser biçimsel ve içerik özellikleri dikkate alınarak çocuklarla buluşturulabilir.

KAYNAKÇA

- Afacan, K. (2020). *Ortaöğretim Öğrencilerinin Değer Tercihleri ile İngilizce Dersine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akalın, C. (2021). *Bir Siyâsetnâme ve Nasihatname Örneği Olarak Kelile ve Dimne*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akhan, E. N., Subaşı, E. ve Açıl, F. B. (2020). Öğretmen adaylarının kök değerlere ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 115-134.
- Akmehmetoğlu, H. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar (Kastamonu İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Aktepe, V. ve Yalçınkaya, E. (2016). Okul Ortamında Değerler Eğitiminin Öğrenci Görüşlerine Göre Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 113-131.
- Ateş, F. (2013). *İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik Görüşleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakan, S. (2006). *Kelile ve Dimne'de Yer Alan Masalların Dinî ve Ahlakî Eğitime Katkıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Balcı, A. ve Yelken, T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Barr, R. D., Barth, J. L. & Shermis, S. S. (1977). *Defining The Social Studies*. VA: National Council for the Social Studies.
- Barr, R. D., Barth, J. L. & Shermis, S. S. (1978). *The Nature Of Social Studies*. California: ETC Publications.
- Barth, J. (1991). *Elementary and Junior High/Middle School Social Studies Curriculum, Activities And Materials*. USA: University Press of America.
- Beydeba, (1973). *Kelile ve Dimne* (3). (Çev: S. Alpay - Önsöz ve Takrîzler: Ali Nihad Tarlan, Ahmet Kabaklı, Mustafa Yazgan). İstanbul: Bedir Yayınları.
- Beydeba (2002). *Kelile ve Dimne*. (Çev: A. Karaismailoğlu). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C.25, 210-212.
- Beydeba, (2003). *Kelile ve Dimne*. (Çev: U. M. Kılavuz). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Beydeba. (2017). *Kelile ve Dimne*. (Çev: S. Yalsızuçanlar). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Beydeba, (2018). *Kelile ve Dimne* (2). (Çev: H. Karaman ve B. Topaloğlu). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Bilgen, S. (2019). *Değerler Eğitimi Açısından Kutadgu Bilig*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Birkan, G. Z. (2017). *Kutadgu Biligde Değerler Öğretimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Bolat, Y. (2016). Sosyal Değerleri ve Değerler Eğitimini Anlamak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 322-348.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Brockelman, C. (1977). *Kelile ve Dimne*. İslam Ansiklopedisi IV-VI. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Candan, D. G. ve Ergen, G. (2014). 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders Eserlerinin Temel Evrensel Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161
- Çengelci, T. ve Yaşar, Ş. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Bir Durum Çalışması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, (9), 1-23.
- Çetin, N. (2005). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Eser Yayınları.
- Çiftçi, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 43-77.
- Çimen, F. (2015). *Molla Muhammed Timur'un Âsârü'l-İmâmiyye (Çağatayca Kelile ve Dimne Tercümesi) Adlı Eseri-Metin, Notlar, Dizin-Sözlük*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demirel, M., Yıldırım, S. G. ve Becerikli, S. (2017). Farklı Bakış Açılarına Göre Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi. *İlköğretim Online*, 16(4), 1575-1588.
- Demirutku, K. ve Güngör, E. (2021). Bilimsellik Değerlerinin İçeriği ve Yapısı. *Psikoloji Çalışmaları*, 41(2), 459-489.
- Dere, İ. (2017). *Sosyal Bilgiler Derslerinde Bir Öğrenme Ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarih* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencine Verilen İnsani Değerler Eğitimin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2012). *Değerler Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal bilgiler öğretimi. İçinde; *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (5. Baskı). (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15-46. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Emiroğlu, S. (2011). Eser Tanıtımı, Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 215-217.
- Erbaş, A. A. (2020a). Hayat Bilgisi Dersi Kapsamında Değerler Eğitimi Üzerine Bir Araştırma: Beklentiler, Uygulamalar ve Öneriler. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul-Cerrah Paşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erbaş, A. A. (2020b). Sınıf Öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Derslerinde Kullandıkları Değerler Eğitimi Yaklaşımları. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 926-941.
- Eşit, S. (2010). *Kelile ve Dimne Çevirisi Türk Dil Kurumu Nüshası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Gevenç, S. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Fıkraların Kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken
- Halstead, J. M., & Taylor, M. J. (2000). Learning and Teaching About Values: A Review Of Recent Research. *Cambridge Journal Of Education*, 30(2), 169-202.

- Kaltsounis, T.(1987). *Teaching Social Studies in the Elementary School the Basics for Citizenship*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Kan, Ç. (2010a). ABD ve Türkiye de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 663-672.
- Kan, Ç. (2010b). Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(187), 138-145.
- Karakuş, N. (2015). Okul Öncesi Döneme Hitap Eden Tema İçerikli Çizgi Filmlerin Değerler Eğitimine Katkısı Yönünden Değerlendirilmesi (Niloya Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(30), 251-277
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2018). *Bilimsel Algı Çerçevesi ile Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar-İlkeler-Teknikler* (33. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198), 97-109.
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Katılmış, A. (2017). Values Education as Perceived by Social Studies Teachers in Objective and Practice Dimensions. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 17(4), 1231-1254.
- Kaya, E. ve Öner, G. (2017). 100. Yaşındaki Sosyal Bilgiler Dersini Sosyalleşme ve Toplu Öğretim Ekseninde Yeniden Düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1).
- Kaya, İ. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Beden Dili Hareketlerinin Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, N. K. ve Erişen, Y. (2020). Amerika Birleşik Devletleri'nde Karakter Eğitimi Bağlamında "Vatanseverlik" Değeri Öğretimi ve Türkiye'ye Yönelik Öneriler. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(3), 330-353.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2012). Yerel-Evrensel İkileminde İlköğretim DKAB ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1573-1591.
- Kaymakçı, S. (2009). Yeni Sosyal Bilgiler Programı Neler Getirdi? *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(5), 1530-1545.
- Keskin, Y. (2016). Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyonel Bir Deneme. *Electronic Turkish Studies*, 11(3), 1485-1510
- Köken, N. (2002). Sosyal Bilgiler Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (8), 235-246.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani Değerler Eğitimi Programı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(12), 199-208.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-80.
- Kürüm, B. ve Ekşi, H. (2022). Kimlik Kavramına Ahlaki Bir Bakış: Ahlaki Kimlik Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 20(43), 135-167.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2005). *4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Eserleri Müdürlüğü.
- Millî Eğitim Bakanlığı, (2015). *4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Devlet Eserleri Müdürlüğü.

- Millî Eğitim Bakanlığı, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> (Erişim Tarihi: 10.08.2022).
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim Okullarında Değerler ve Karakter Eğitimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Moffatt, M. P. (2007). *Sosyal Bilgiler öğretimi* (Çev: N. Oran). İstanbul: Maarif Basımevi.
- Muhsine Helimoğlu, Y. (2002) *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- National Council For the Social Studies, (1993). A Vision Of Powerful Teaching and Learning In The Social Studies: Building Social Understanding and Civic Efficacy. *Social Education*, 213-223.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar I-II. Cilt* (5. Basım). İstanbul: Yayın Odası.
- Okutan, S. (2015). *Kabusname'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mevlana Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Orak, K. Y. ve Berköz, M. (2013). Kelile ve Dimne Tercümeleri ve Kitlelerin Eğitimindeki Rolü. *Türkiyat Mecmuası*, 23(2).
- Önlen, M. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Sevgi-Saygı ve Hoşgörü Değerlerinin Ulusal Gazete Haberlerine Yansımaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Özcan, T. (2013). Art Zamanlı Bir Geçiş: Kelile ve Dimne'den Küçürek Öyküye. *Erdem*, (65), 23-31.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-240.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. İçinde; *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 22-49). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Pattabanoğlu, F. Z. (2019). Kelile ve Dimne'deki Etik Unsurlar; Bu Unsurların Ahlâk Eğitimi Bakımından Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2767-2779.
- Raths, L.E., Harmin, M. & Simon, S.B. (1966). *Values and Teaching: Working with Values in the Classroom*. (Birinci Baskı). Columbus, Ohio: Charles E. Merrill Company.
- Sarı, M. (2007). *Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek "Okul Yaşam Kalitesi" Ne Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sönmez, Ö. F. (2014). Atasözlerinin Sosyal Bilgiler Programındaki Değerler Açısından İncelenmesi. *Journal of World of Turks*, 6(2), 101-115
- Şanlı, M. (2021). *Orhun Abidelerinin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler Bakımından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Tokdemir, M.A. (2007), *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topçu, F. (2016). *Saltukname'nin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Toska, Z. (1989). *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi* (2 cilt). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Turan, S. (2019). 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Disiplinlerarası Yapısının İncelenmesi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 2(2), 166-190.
- Turan, R. ve Ulusoy, K. (2016). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi* (İkinci Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu. (2022a). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.10.2022).
- Türk Dil Kurumu. (2022b). *Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.10.2022).
- Uçar, F. H. ve Çetinkaya, S. (2021). İlkokul Hayat Bilgisi Ders Eserlerinde Değerler Eğitimi. *Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 275-291.
- Vanderstoep, S. W. & Johnson, D. D. (2009). *Research Methods for Everyday Life: Blending Qualitative and Quantitative Approaches*. San Francisco: John Wiley & Sons.
- Yalçın, A. (2016). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Yaşaroğlu, C. (2017). Cooperation and Importance Of School and Family On Values Education. *European journal of multidisciplinary studies*, 1(2), 66-71.
- Yazar, T. (2019). *Beydeba'nın Kelile ve Dimne Adlı Eserinin Felsefi Analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler Eğitimi'ne Genel Bir Bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 499-522.
- Yazıcı, M. (2016). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(1), 209-223.
- Yeter, F. (2019). *Çocuk Dergilerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (On birinci Baskı: 1999-2018). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Uygulama Kılavuzu'nda Yer Alan Etkinliklerin Değer Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 49-73.
- Yurdagür M. (2022) "Bab", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bab--sia> (Erişim Tarihi: 15.11.2022).